

NAVENDA ÇANDA
MEZOPOTAMYA

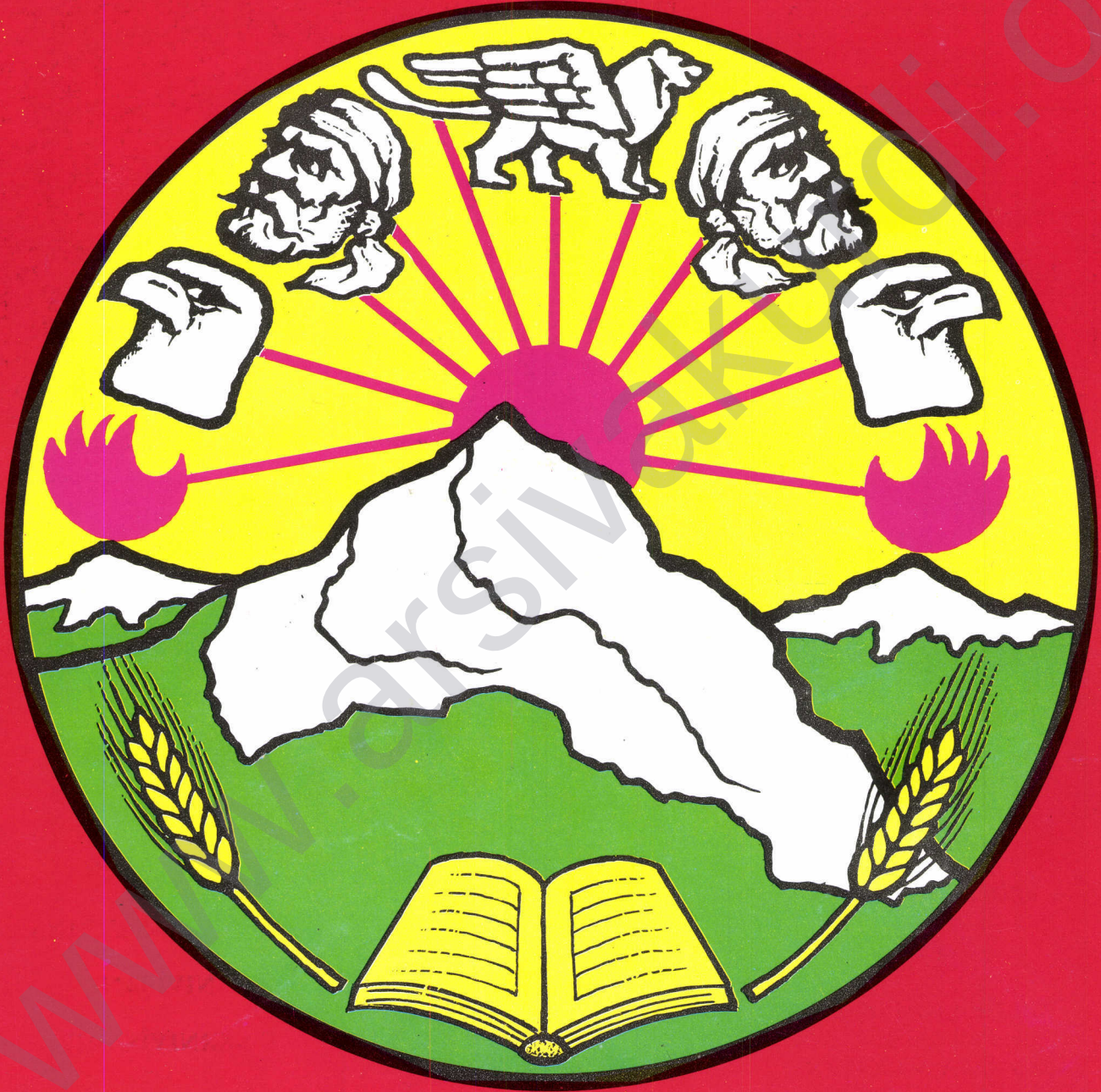
REWŞEN

K O V A R A Ç A N D Ê

HEJMAR

1

BUHA 10 HEZAR
1. SIBAT 1992

NAVENDA ÇANDA MEZOPOTAMYA Û
REWŞEN LI GELÊ KURD PÎROZ BE!

REWŞEN

Navnîşan :

Tarlabası cad. No : 128
BEYOĞLU-İSTANBUL

Tel : 154 48 65

REWŞEN

Kovara Çandê

Mehê carekê tê weşandin.

XWEDÎ :

İBRAHİM GÜRBÜZ

SERKARA KARÊN NIVÎSÎ :

EDİBE ŞAHİN

BİRÊVEBİRÊ KARÊN WEŞANÎ :

HÜSEYİN KAYTAN

BERPIRSIYARÊ TÊKÎLÎYÊN
BI GEL RE :

İBRAHİM GENÇ

RÊZKIRINA NIVÎSAN :

REWŞEN

SAZÛMANA NIVÎSÎ :

HASAN BİLDİRİCİ

FEQÎ HUSEYN SAĞNIÇ

ALİ TEMEL

ABDURRAHMAN DÜRRE

HÜSEYİN KAYTAN

MEHMET GEMSİZ

İBRAHİM GENÇ

Baskı: Metinler Matbaacılık

XWENDEVANÊN HÊJA, BIBIN ABONEYÊN REWŞENÊ!

REWŞEN, NUH DEST BI JÎYANA XWE DIKE,

REWŞEN, KOVARA ÇANDÊ YE,

REWŞEN, JI NIVÎSÊN XWENDEVANAN RE VEKIRIYE,

REWŞENÊ, RÛPELÊN XWE JI BO REXNEYAN
Û BERHEVAVÊTINAN JÎ VEKIRINE,

REWŞEN, JI BO PARASTIN Û PÊŞVEBIRINA
NIRXEN KURDÎ XEBATÊ DIKE.

REWŞENê, BIXWÎNIN!..

REWŞENê, RE BINIVÎSÎNIN!

REWŞENê, BIŞOPIN!

REWŞENê, BIXWAZIN!..

REWŞENê, RE BIBIN ABONE.

REWŞENê, BIDIN XWENDIN.

REWŞENê, BELAV BIKIN.

REWŞENê, RE ABONA PEYDA BIKIN!

TÊKILÎ MALBATA REWŞENê BIBIN!

KARTA ABONETIYE

JÎ KEREMA XWE RE JI
HEJMARA PÊ VE,
MIN BIKIN ABONEYÊ KO-
VARA REWŞEN

NAV :

PAŞNAV :

NAVÎŞAN :

NAV WELÊT:

6 MEH : 60.000 TL

1 SAL : 120.000 TL

DERVA YI WELÊT:

6 MEH : 30 DM

1 SAL : 60 DM

HEKE

DAXWAZEK DIN

NE HATIBE

DAXUYANÎKIRIN,

MAFÊ RASTKIRIN,

KIN KIRIN,

WEŞANDIN

AN NE WEŞANDINA

NIVÎSAN

Ê SERNIVÎSARÎYA

KOVARA REWŞEN E.

BUHAYÊ REWŞENÊ:

10.000 TL

NAVEROK

Rûpel

Çima Rewşen?	4
Neden Rewşen?	6
Nasıl Bir Bilim, Sanat ve Kültür?	
REWŞEN	8
Parastina Zimanê Kurdî	
Hogir EHMED	9
Kürt Enstitüsü Kurulurken	
Seyda BERÇEMÎ	11
Mîr Bedîrxan Destûr Daye Zewicandina Kurd û Ermenîyan	
Faik BULUT	14
Röportaj : İsmail Beşikçi	
REWŞEN	18
Gelê Kurd û Wêjeya Kurdî	
Abdurrahman DÜRRE	21
Dersîm Ser Çend Qesey	
Berhem	25
Tartışma : Kürtçe Alfabe Nasıl Olmalıdır?	
İbrahim GENÇ	27
Qadî Muhammed	
Seyda BERÇEMÎ	29
Kürt Dili Üzerine	
Hüseyin KAYTAN	32
Niştimana Xwe Binase : Bêdlîs	
M. BOZAN	37
Din Dili Olarak Kürtçe	
Yaşar KAYA	40
Analiz : Kürtçede Kuzey - Güney Farklılaşması	
Hüseyin KAYTAN	42
Zîman, Çand û Gel	
Feqî Huseyn SAĞNIÇ	44
Pîşeya Gelê Kurd	
YETKÎN	45
Folklor	
İrfan ÖZTÜRK	46
Li Ser Pêşveçûna Wêneyên Kurdî	
Fevzi BİLGE	47
Memiyane	48
Röportaj : Koma MEZRA BOTAN	
REWŞEN	49
Dersên Zimanê Kurdî	
FARQÎNÎ	51

ÇIMA REWŞEN?

Xwendevanên Hêja,

Îro netewa me him di dema dîroka xwe ya diwartirîn û him jî di dema xwe ya bextewartirîn de dijî. Pêvajoyek diwar e, lewre hêzên mêtîngehkar bi çekên xwe yên hov li dijî gelê me yê ku ji bo mafstendina xwe ya netewî û demokratîkî dixebitîn radiwestin. Pêvajoyek bextewartirîn e, lewre ji sed hezar salan vir ve netewa me cara pêşîn e ku mîna kulmekê hatiye ba hev. Hewce nake ku em vê yekê bi curehekî wêjeyî bidin têgihandin. Gava gelê me di mîhrîcana (merasîm) law û keçên xwe yên şehîd de govendê digirin ji xwe vê yekê pir xweş nîşanî me dikin. Ev qonaxa bilindtirîna çanda Kurdî ye.

Çanda me Kurdan, bi rastî jî çanda berxwedaniyê ye. Ji serê dîrokê heyanî niha li hember kesên biyan yên talankar û hov têkoşîna xwe ya hebûnê û mafdar daye. Bi rewşa xwe ya îroyîn çanda me, dikare ji hemu gelên dinyayê re bibe minak û bi pêşveçûna xwe dikare demxa xwe li çanda hemdem bixe. Hê jî çanda me ber bi kemilandinê ve rê dikudîne. Îro hemî dilên gelên bindest û merivên bêçare yên ku tên pelixandin, li welatê me lê dixin. Dinya li me dinihêre û dipê.

Kovara me REWŞEN di demek weha de derdikeve. Armanca me ya yekemîn ev e ku em di waleya gelemperî de bibin neynika (eynika) çanda Kurdî. Ev pêyvir ne tenê ya Rewşenê

nê ye, ya hemû rewşenbîr û welatparêzên Kurdanê ye. Rewşen li ser bingeha daxwazên netewa Kurd ên ku bilind dibin, derdikeve. Ji ber vê yekê malê gelê Kurd e. Li pêşberî netewa xwe berpirsiyar e. Di riya ku diçe serfiraziyê de, piştvana gelê xwe ye.

Em girîngiya herî mezintirîn didin zimanê Kurdî. Dibe ku di hêjmarên me yên pêşîn de nivîsarên bi Tirkî hebin. Lê em hinekî neçar in. Di nava demê wê kovara we bi tenê bi zimanê Kurdî bê weşandin. Divê were zanîn ku zimanekî me yê dewlemend û bingeîn heye. Ya din jî bi têkoşîna rizgariya netewî re wê zimanê me jî rengê navnetewî bistîne, ku ji niha ve dest bi vê dest pê kiriye. Ji niha ve peyvên me yên weke "serhildan", "berxwedan", "serxwebûn" û "pêşmerge" derbasî lîteratûra navnetewî biye. Ji vê rewşê divê meriv gelek tiştan hîn bike.

Kovara me platforma gotubêj u gengîşîyan (mineqesayê) e. Em bawer in ku di vî de ew ê pir bi libat be. Lê belê gotubêj wê bi gotinan neyê kirin. Ewê bi berheman were kirin. Di zimanê Kurdî de gelek cihêtiyên girîng ên rastnivîsê hene. Divê ev cihêtiyên di demek kin de ji holê bêne rakirin û di ziman de yekîtiya netewî bê pêkanîn. Hewce ye ku di qadên navnetewî de jî em zimanê xwe bi sêweyekî ku bi netewa me û bi têkoşîna wî ya rizgarî bikeve, bînin holê û zimanê xwe bigihînin merheleyeke baştir.

Di vê babetê de azîna zanistî (metoda zanyarî) ew ê spartek û rênişana me be. Di vê hêjmarê kovara me ya yekemîn de wê hinek kêmasiyên me derkevin, çî jî hêla rêzenivîs û çî jî hêla rêzimanî (gramatikî) ve be. Ev yek jî, jî gotûbêjê re vekirîye. Ji bo ku em bigihêjin yekîtiyê, divê ramanên curbecur bêne bahev û li hev Kevin.

Em dixwazin eniyeke zanîst-çand û hunerê çêbikin. Netewa me jî aliyê çandî ve jî di bin zor, zehmetî û sitemê de ye. Her weha çanda me jî hatiye dagîrkirin.

Îro çekên dijminan ên zanîn û hûnerê, bawekati, belavî, xerakirinî (dejenere) û rizandin in. Ji bo ku li hevber wan têkoşîn bê kirin divêtî bi yekîtiya rêxistina welatparêz û rewşenbîran heye. Nekarî zanîne bi rêxistin û organîzekirî ne. Zanîn jî hewceyê rêxistinê ye. Dijminên hunerê jî rexistinkirî ne. Wê gavê divê huner jî xwe rêxistin bike. Divê ku çekên me jî li hemberê bawekatiyê, xwerûtî û ronakî, li hember belaviyan yekîti, li hember xerakirinan bi her curehiyê şoreşgêrî, li hember rizandinê jî cîwanî û zîndîtî be.

Pir tişt li ser ronekbîr û rewşenbîrên Kurdan hatine gotîn. Edî ew bi xerabî an qencî xwe dinasin.

Îro peywira rewşenbîrên Kurd pir giran e, lê bi qasî vê giraniyê jî xwedî xawen û rûmet e. Rewşenbîr li pêşberî gelê xwe berpirsiyar e. Îro gelê Kurd li pêşberî qirkirinan e. Lê dîsa jî dê û bav, zarok û cîwan ji bo ku xwe bigihînin azadiyê sîngên xwe jî gulên ra vegirtine û bi ser gulleyên dijminan de dimeşin. Divê rewşenbîrên Kurd van tiştan bînin ber çavên xwe û bi hêza xwe bi xwe van astengan ji holê rakin. Rewşenbîr divê bi taybetî jî dagerînên dîrokî û civakî yên van bîst salên dawiyê, bide ronîkirin, li ser wan lêgerîn û lêkolînan bike û binivîsîne û jî wan dersan derxe. Divê li ser dîroka me ya dîr lêgerîn bike, li ser pêşerojê bixebite.

Zanîn îro hin bêhtir ji bo me Kurdan pewîst e.

Huner û zanîn, ger bi rastî dixwazin bibin huner û zanîn divê ji xwe re deverê azad bînin. Divê qedexeya li ser huner û zanînê ji holê bê rakirin. Ew kesên ku ji bo diwariyan ji rêya xwe averêyî dibin nikarin bibin hunermend an jî zanyar.

Îro tu civak mîna civaka Kurd ku ji lêkolîn û lêgerîn re kêrhatiyê, amede ye tune. Welatparêz û ronakbîr divê vê yekê baş bidine nixandî (hêjandin). Bê rawestan divê ku dest bi xebatên rêzkarî, lêgerînî bikin û hilberînin.

Ew ê di **Rewşenê** de cîh bê dayin ji zanîn, huner, çand û her xebatan ji çî curehî dibe bila bibe.

Em gazî li her welatparêz û ronakbîrên Kurd dikin û dibêjin li dorhêla **Rewşenê** bîvin.

Em nivisa xwe bi helbesta helbestvanê mezin **Mayakovskî** yê ku beşdarî şoreşa cotmehê bûbû diqedînin:

Bimeşin

Bla dem li pey we biteqe

mîna mayînek!

Tiştê ku emê ji paşerojê re bihêlin

tenê bakirina gîzvanoka porê me, yê

li paş e...!"

Sernivîsariya Rewşenê

NEDEN REWŞEN?

Sevgili Okurlar,

Ulusumuz, bugün tarihinin hem en zorlu, hem de en mutlu dönemini yaşıyor. Zorlu bir süreçtir, çünkü sömürgeciler en vahşi silahlarıyla ulusal ve demokratik haklarını kazanmaya çalışan halkımızın karşısındadır. En mutlu süreçtir, çünkü binyıllardan bu yana, ulusumuz ilk kez tek bir yumruk olarak biraraya gelmiştir. Bunu edebi olarak anlatmaya gerek yok. Halkımız, evlatlarının cenaze törenlerinde halay çekerken, bunu anlatıyor. Bu, Kürt kültürünün doruğudur.

Biz Kürtlerin kültürü, gerçekte, bir direniş kültürüdür. Tarih boyunca hep yabancı, barbar güçlere karşı haklı bir varolma mücadelesi vermiştir. Bugünkü durumuyla kültürümüz, bütün dünya halklarına örnek olacak kadar gelişmekte ve çağına damga vuracak kadar olgunlaşmaktadır. Dünyanın mazlum insan ve halklarının kalbi bugün ülkemizde atıyor. Dünya bize bakıyor ve bekliyor.

İşte derginiz **Rewşen**, böyle bir dönemde çıkıyor. İlk amacımız, genel anlamda Kürt kültürünün aynası olmaktır. **Rewşen**'in bu görevi, bütün Kürt aydın ve yurtseverlerinin de görevidir. **Rewşen**, Kürt ulusunun yükselen taleplerinin bir sonucudur. Bu yüzden de, Kürt ulusunun malıdır. Geleceğe giden yolda, ulusuna destek olmakla yükümlüdür.

Kürt diline en büyük önemi veriyoruz. İlk sayılarımızda Türkçe metinler olabilir. Buna mecburuz. Ancak, zaman geçtikçe, derginiz salt Kürtçe olarak yayımlanacaktır. Bilinmelidir ki çok zengin ve köklü bir dilimiz vardır. Ayrıca, ulusal mücadelemiz ile birlikte, dilimiz de uluslararası bir nitelik kazanmaya daha şimdiden başlamıştır. "Serhıldan", "berxwedan", "serxwebûn", "pêşmerge" gibi sözcüklerimiz, daha şimdiden uluslararası literatüre geçmiştir. Bu durumdan çok şey öğrenmek gerekir.

Dergimiz aynı zamanda bir tartışma platformudur. Bu açıdan oldukça hareketli ve canlı olacaktır. Ancak tartışmalar, lafla değil, ürünlerle yapılacaktır. Yazım konusunda, Kürt dilinde önemli ayrılıklar var. Bu ayrılıkları ortadan kaldırıp, ulusal bir dil birliği yaratmak zorundayız. Uluslararası arenada da, dilimizi Kürt ulusuna ve onun mücadelesine yaraşır bir duruma getirmek zorundayız. Bu konuda bilimsel metod, dayanağımız ve yol göstericimiz olacaktır. Dergimizin bu ilk sayısında gerek yazım ve gerekse gramer açısından bazı eksikliklerimiz olacaktır.

Tartışmaya açıktır. Tartışma, bu davranışımızın dayanaklarını da ortaya çıkaracaktır. Yine dergimizde, aynı sayıda değişik imla anlayışlarıyla kaleme alınmış yazılara rastlayabilirsiniz. Birliğe ulaşmak için, değişik düşüncelerin bir araya gelmesi ve çatışması gereklidir.

Bir bilim-kültür-sanat cephesi oluşturmayı amaçlıyoruz. Bütün alanlarda olduğu gibi, ulusumuz, kültürel bakımdan da cendereye sokulmak isteniyor. Belirsizlik, bölünme, yozlaşma, çürütme, bilim ve sanat düşmanlarının bugünkü silahlarıdır. Bunlara karşı mücadele için, yurtseverler ve aydınlar birliği oluşturmak ve dayanışmak esastır. Bilim düşmanları örgütlüdür. Bilim de örgütlü olmak zorundadır. Sanat düşmanları örgütlüdür. Öyleyse sanat da örgütlü olmalıdır. Belirsizliğe karşı aydınlık ve netlik, bölünmelere karşı birlik, her türlü yozlaştırmaya karşı devrimcilik, çürütmeye karşı gençlik ve dirilik de bizim silahlarımızdır.

Kürt aydını üzerine çok şey söylendi. O artık iyisi-kötüsüyle kendisini tanıyor. Kürt aydınının bugünkü görevleri çok ağırdır, ama ağırlığı ölçüsünde de onur vericidir. Aydın, halkına karşı sorumludur. Bugün Kürt halkı katliamlarla karşı karşıyadır. Ama yine de analar, çocuklar, babalar ve gençler, özgürlüğe giden yolu açmak için kurşunların üstüne yürümektedir. Kürt aydını bunları gözönüne alarak, önündeki engelleri kendi öz gücüne dayanarak kaldırmak zorundadır. Özellikle son yirmi yılın tarihi, toplumsal dönüşümleri araştırılmalı, yazılmalı ve bunlardan dersler çıkarılmalıdır. Uzak tarih araştırılmalıdır. Gelecek araştırılmalıdır.

Bilim, bugün en çok biz Kürtler için gerekiyor.

Sanat ve bilim, gerçekten sanat ve bilim olmak istiyorsa, kendine özgür bir ortam yaratmalıdır. Yasaklar, sanat ve bilim için engel olmaktan çıkarılmalıdır. Zorluklar var diye yo-

lundan sapan insan, sanatçı ya da bilim adamı olamaz.

Bugünkü Kürt toplumu kadar bilim ve sanat çalışmalarına elverişli başka hiç bir toplum yoktur. Yurtseverler ve aydınlar bunu iyi değerlendirmelidir. Hiç durmadan disiplinli çalışmalara, araştırmalara başlamak ve üretmek gerekiyor.

Rewşen'de, bilim, sanat ve kültürün her alanında, her türden çalışmalara yer verilecektir. Bütün aydın ve yurtseverleri, **Rewşen** çevresinde birleşmeye, **Rewşen**'i desteklemeye ve çalışmalarını bu çerçevede sürdürmeye çağırıyoruz.

Sözü, Ekim devrimine katılan büyük şair **Mayakovski**'nin mısralarıyla bitiriyoruz:

"Yürüyün

zaman patlasın ardınızda

bir mayın gibi!

Bizim geçmişe bırakacağımız,

yalnızca bukeleri

rüzgarda geriye savrulan saçlarımızın...!"

Rewşen Yazı Kurulu

NASIL BİR BİLİM, SANAT VE KÜLTÜR?

Herhangi bir toplumsal olay ya da olgu incelenirken, gerçekleştiği tarihi süreç içinde ele alınmalı, kendisini gerçek kılan etkenlerin birbiriyle ilişkileri ve çelişkileri iyice irdelenmelidir. Toplumsal olaylar tarih içerisinde süreçlenir. Bu yüzden zaman boyutu bu olayları inceleyenler için bir yandan büyük bir önem taşıırken, öte yandan göreceli/relativ oluşun özellikle baskın oluşu nedeniyle, ince eleyen sık dokuyan bir bilimsel dikkat gerektirir. Araştırmacı; incelerken, gözlerken bir bireşime varan ve **değiştirir**. Çünkü tarihi yaratan ve yaşayan doğaüstü boş güçler değil; doğanın, dolayısıyla insanın kendisidir. Bu açıdan bilim adamı, burjuva doktorinlerinin ikiye bölünmüşlüğüyle ileri sürdükleri gibi tarafsız değil, taraflıdır. Gerçek bilim adamı, nesnellikten ödün vermeyendir, **kişisel** çıkarları ya da korkuları karşısında **kişisizliği** seçmeyendir. Biz Kürtlerin bu bilim adamına ihtiyacı vardır.

Bir parantez açıyoruz:

İnceleme ve araştırmaların sağlıklı sonuç verebilmeleri için gerekli yöntem, kuşkusuz bilimsel yöntemdir. Ancak, bilimsel yöntemin en önemli tekniklerinden olan sınam tekniği, tarihi süreç içerisinde oluşmakta olan toplumsal olaylarda uygulanamıyor. Bunun yerine, toplumsal araştırmalar yapan bilim adamının, araştırmaya konu olan toplumda, elde ettiği veriler ve vardığı sonuçlar doğrultusunda, toplumsal gelişime ve dönüşüme doğrudan **katılması** gerekiyor. Bu aynı zamanda onun nesnellüğünün, dolayısıyla doğruluğunun ölçüsüdür.

Sömürgeciler öteden beri Kürt ulusunu, üzerinde yaşadığı topraklarda yaratmış olduğu tarihi ve kültürel tüm değerlerden arındırmak için bü-

yük çaba sarfettiler. Bugün de bu çabaları bütün yoğunluğu ile sürmektedir. Katliamlar, sindirmeler eşliğinde uygulamaya koydukları asimilasyon politikası, bütün etkileriyle gündemdedir. Bir yandan kültürel kimliği tanıma gibi, ulusal mücadele karşısında zorunlu olarak verilen demokratik bir haktan söz edilirken, öte yandan **GAP yayını** gibi araçlarla Kürt halkına tepeden inme bir Türk kültürü vermeye, Kürt kültürünün üstünü örtmeye yönelik çabalar da uygulamadan kaldırılmıyor. Bütün bu çabaların amacı, tümüyle edilgen, kanının emilmesine ses çıkarmayan, köle bir toplum ve kimliksiz ve kişisiz bir insan (!) tipi yaratmaktır. Ulus bilincine erişmiş, kişilikli, üretken bir Kürt toplumunu sömürmek hiç de kolay olmayacaktır; sömürgeciler bunun farkındadır. Bugün ağzlarında adeta gevelenen 'anadil serbestliği', 'kendi kültürünü geliştirme' gibi 'bahşetmeler', Kürt ulusal ve demokratik mücadelesinin kopardığı tavizleri açıklamaktan çok, sömürgecilerin neredyse gelenekselleşmiş ikiye bölünmüşlüğü göstermektedir. En azından bugün, bu demokratik 'lütuflar', sömürgecilerin ulusal uyanışımıza karşı son güçlerini sarfederken katliam* silahının kılıfı olarak ortaya konmuştur. İşte tam da bu yüzden, Kürt bilim adamının, Kürt sanatçısının ağırlık vermesi gereken nokta, **ulusunun yararına dönüştürücü işlevler üstlenmesi**, ulusal ve demokratik mücadelede herkesten daha etkin varolması, bu konularda gerçek bilim adamı ve sanat adamı onuruna yaraşır biçimde ödünsüz olmasıdır.

Uygarlığı kurup dünyaya yayan bir kavim, Indo-Germen kültür ırmağının kaynaklığını yapan bir kavim, bugün, süregelen askeri ve beyaz katliamların bir sonucu olarak, kültürel

açıdan dünyada eşine az rastlanan olumsuz bir konumdadır. Kürt ulusunun köklü değerleri, sömürgecilerce sistematik bir biçimde tahrip ve tahrif edilmiş, bilim adamı onurları Dr. Mengele'den kat kat üstün profesörlerce Kürt ulusal değerlerinin içi boşaltılarak kendilerine maledilmeye çalışılmıştır. Ülkemizdeki arkeolojik buluntular yağmalanmış, yok edilmiş, çarpıtılmış ya da gizli arşivlere kaldırılmıştır. Bilim adamlarımızın sorumluluğu büyük ölçüde bu süreci tersine çevirmektir. Bu potansiyeli bugün verilen mücadeleler sayesinde taşıyoruz. Ulusumuzda bugüne dek yüzyıllardır görülmemiş büyüklükte bir coşku var. Ancak bu coşkuyu, onu doğuran kaynaktan ayırmanın, bir haftalık cenin ile anası arasındaki göbek bağına kesmek anlamına geleceğinin, ve böyle bir ayırmanın her iki örnekte de aynı sonucu, ölüm sonucunu vereceğinin bilincinde olmalıyız.

Bir ulus için en büyük felaket, 'tarihinin düşmanları tarafından yazılmasıdır. Bu felakete uğramış bir ulus olarak biz Kürtler, tarihimizi yeniden ve kendi ellerimizle yazmak gibi **doğal** bir görev ile karşı karşıyayız. Sınırlı sayıda kalmış olsa da, tarih, kültür ve edebiyatımıza ilişkin ne kadar eser varsa bunları arayıp bulmak ve özenle bilimsel bir incelemeden geçirerek ulusumuzun hizmetine sunmak zorundayız.

Kürtler, bilim-sanat-kültür çalışmalarını bugün, bütün bu tarihi konumu gözönüne alarak, birer Kürt olarak sürdürmek zorundadırlar. Kişilik olmadan sağlıklı toplum olmayacağı gibi, ulusal değerleri taşımadan da enternasyonalist olunamaz.

Rewşen

* Bu yazı Lice-Kulp katliamları öncesinde kaleme alınmıştı.

PARASTINA ZIMANE KURDÎ JÎ BIREKE GIRÎNG JI PARASTINA NETEWA KURD E

Hogir EHMED

Zimanê Kûrdî, hebûna netewa Kurd, ta îro parastî ye. Weke ku têtê zanîn, netewe bi gelek cûreyan têne parastin. Di dîroka gelê me de, gelek serîhildan û berxwedan afirîne. Gelê me, tu caran stûyê xwe li ber dijminan xwar nekiriye. Her tiştên dijmin heya bi ol (din) jî, bi dil ne pejirandiye (Qeubul nekiriye) li dijî dagirker û împaratoran derketine çiyay, bi kevir û kevkanîkan (kevirkanî) xwe parastiye û biryar û fermanên dijminan hilnegirtiye. Huner û xweparastina gelê me jî, ji wir têt.

Gelê me dem bi dem, bi berxwedanên bêhempa jiyana xwe domandiye. Di gel wê jî bi giranî zimanê xwe yê zikmakî heya iro parastiye. Parastina zimanê me, ji bo hebûna gelê me pîrozbahîyeke mezin e. Zimanê me, bûye bingeha hebûna netewa me.

Bi rastî, dijminên netewa Kurd, di gelek waran de gihane pêkhanîna armancên xwe. Weke talankirina binax û serax, perçekirin, cudakirin, koçberkirin û komqirkirina girsên gelê Kurd. Gelê me, ta roja iro hebûna xwe bi zimanê xwe parastiye. Ji bona vê yekê mirov dikare bibêje zimanê Kurdî ji bo netewa Kurd bûye çek, şewq û ronahî. Weke her zimanî, zimanê Kurdî jî pêwîstî pêşveçûn û vekolînê ye. Bi ziman heqî û neheqî ji hev têne der. Ziman, evîn û aramê, hesret û hêviyê, zanîn û nezannînê, başî û nebaşîye ji hev dertîne. Bingeha jiyana û nîşana mirovan, ziman e. Kesên ku li dijî zimanê netewa Kurd derdikevin, ew ji taybetiyên mirovahiyê dûr in. Dijderketina zimanê Kûrdî, ne tenê qedexekirina wî ye. Lê belê, yê ku xwedî li zimanê xwe dernekeve, ew jî bixwazin nexwazin dibin alîkarên wan kes û rejîman. Tu caran parastin û pêşvebirina zimanê me ne bi destê kes û hêzên biyanî ye. Ew nikarin vê xebatê ji me

re bikin. Her nijadek, dikare zimanê xwe biparêze û derd û êşên arama dilê xwe, lorik û stranên xwe bîne ziman. Kesên kû bixwazin ji bo hişyarbûn û zanabûna gelê xwe bixebitin, bixwazin xizmeta gelê bikin, pêwîst e zimanê wî gelî fêhm bikin. Ger ji gel fêhm nekin, nikarin derd û êşa wî gelî jî fêhm bikin. Heke ziman tunebe mirov nikare şêrîn û tehlîyê, şorî û tirsîyê, tahmî û bêtahmîyê (biçêjbûn û bêçêjbûnê) ji hev derîne. Ji hevderanîna van jî bi Kurdî qedexeyê ye. Dijminên Kurda vê qedexeyê kirine. Zagon bi dermafê wê derxistine. Di, cihanê de qedexebûna ziman nehatiye bihîstin û ne jî dîtîn. Tenê ev li Kurdistanê pêk hatiye. Çawa ku têtê gotin "Însan ji axaftinê ji hev fam dike û heywan ji bêhnê..." Hovîtiya dagirkerên li Kurdistanê, di vir de baş têtê fêmkirin.

Li gor zagon û fermanên neyaran, gava mirovê Kurd, bi zimanê xwe, armanc û hêviyên di dil de, yan jî gili û gazincên xwe yên di dil de, bîne ziman, dibe gunchkar!? Mîna ku mirovek kuştibe.

Li gor kedxwar û baweriyên rewşenbîrên wan, kesên kû bi Kurdî deng dikin û dinivîsin, hemû gunchkar in. Ger bi zimanê Tirkî yan zimanekî din nizanibin jî, dîsan giring û pêwîst e bi zimanê Kurdî nehaxivin. Ji nivîskarên wan bigire û heya komunistên wan, Kurd weha mîna "heywanan" dibînin. Mixabin! Neyarên gelê me her tim bi vî çavî li me nêrîne jî. Di dîroka mirovahiyê de, pirî gelan zilm û zordarî dîtine. Lê tu gelî mîna gelê Kurd, bi vî awayî qedexekirin nedîtiye. Di van çend mehên dawiyê de, hilanîna zagona(kanûn) qedexekirina zimanê Kurdî, karekî gelekî demokratîkî dibînin. Zimanê Kurdî bûye destika propagandaya wan. Dibêjin; "lorik, stran, dilok, helbest û hwd... êdî ne qedexene. Lê! Ax û wa-

xa ji destê zilmê! Nivîsîn, çapemenî û weşandina bi Kurdî qedexene!" Ev serbestkirina beşekî şerê taybetî ye. Dîsan jî pêwîst e, tu bi destûra dewleta Tirk deng bikî û bi axîfî. Nabe ku tu ji bo pêkhanîna armancên gelê xwe, xwe û pêşxistina zimanê xwe binivîsî, bixwînî û bihizirî. Zincîr li gelê xwe û pêşxistina zimanê xwe binivîsî, bixwînî û binêrî. Zincîr li zimanê me gerandine û kilît kirine.

Xwendevanên hêja, mebesta min ji vê nivîsarê ne tenê dijîtiya kedxwaran e, ku bi her awayî li dijî zimanê me disekin û dixwazin wî tune bikin. Lê mixabin, mirovê me vê yekê tenê di teoriya xwe de dizane. Di karwaniyê de pêknahe. Mebesta(meqseda) min ew e ku hinek rexneyên dostaniyê li wan bikim. Ez dikarim bibêjim, ev rexneyên min piranî li rewşenbîrên Kurd in!? Ev rexneyên min ên dostaniyê li dilsoz, şoreşger, nivîsevan û ramyarvanên Kurdistanê ne. Gumana min ji welatparêzî û dilsoziya wan tune ye.

Dibêjin em welatparêz in, şoreşger û nivîskar in, di axaftina xwe ya rojênin de, di civîn û bangeşîya (propaganda) xwe de bi wêjeya Tirkî, Erebî û Farisî deng dikin. Bi wan zimanan mijûl dibin, bi wan zimanan doza zimanê Kurdî dikin. Dibêjin, axaftina bi zimanê Kurdî ne giring e û dijar(zehmet) e. Ez dibêjim; dijmin, negiringiya zimanê Kurdî (!) xistiye mejiyê me. Dîtina zehmetiya wê jî, xizmeta netewa me nake.

Gelo, axaftina bi zimanê Kurdî, ji têkoşîna çekdarî, ji îşkence û sitemkakariya rîya dijmin zor û diwartir e?! Na, kes nikare bêje diwartir e. Gelek nivîskar û hozanvanên Kurd, nikarên rewşa Kurdistanê di nivîsin û axaftina bi Kurdî de bînin ziman. Ger bînine ziman jî, bêtehm dikin û diherimînin. Nikarin li ser hev û din,

çar gotinan rêz bikin. Di mêjiyê xwe de, bi Tirkî, Erebi û Farisî difikirin û paşê dixwazin bi Kurdî bînine ziman! Bi wan zimanan derînin, bi Kurdî bibêjin! Bi wan zimanan gotinan çêdikin bi Kurdî distrên! Bi wan zimanan zimanê Kurdî diparêzin! Ji lew re tu xweşiyê di vî zimanî de nahêlin. Bi ser vê yekê de jî, dibêjin "zimanê Kurdî gelekî paş de maye. Ne zimanekî nûjen e. Ne yê politikaye ye. Mirov nikare bi Kurdî tiştekî bîne ziman..." (!)

Bi rastî eger mirovê Kurd nikari be tiştê di dilê xwe de bi Kurdî bîne ziman, wê demê nikare derd, êş û kedêrên gelê xwe jî bîne ziman. Heke em ji bo gelê xwe bihizirin, binivîsin û têbikoşin, berî her tiştî, pêwîst e em zimanê xwe ji bo pêşveçûna xebatê bingeş bibînin. Pêwîst e em bi zimanê xwe bistirin, binivîsin, di nava malê de pê deng bikin... Û di jiyane de bi kar bînin.

Bi giranî girsên gelê me, zarokên xwe hînî Tirkî, Erebi û Farisî dikin, ji zarokên xwe re bi Tirkî, Erebi û Farisî deng dikin. Dibêjin em pir li paş in, divêt zarokên me hînî Tirkî bibin, da ku mîna me li paş nemînin. Bikaribin li her cih û derê deng bikin, erk û wezîfeyan hilgirin. Bibine mamoste, bibine mamûr, bibine doktor û hwd... Hêvî û pêşketinê, di zimanê Tirkî, Erebi û Farisî de dibînin. Zanistiyê di axaftina zimanên Tirkî, Erebi û Farisî de dibînin. Ew bi xwe di mêjiyê xwe de zimanê Kurdî zimanekî fermî (resmî) nabînin. Mîna karbîdestên Tirkî/Erebi/Farsî, zimanê serdestan, zimanekî fermî dibînin. Dibêjin, dema ku Kurdistan serbixwe bibe, em ê hingê bi Kurdî deng bikin, Kurdî bixwînin û binivîsin. Anku Kurdî niha girîng nine û tu berjewendiyê ji kesbûna me re peyda nake. Şoreşgerên me jî dibêjin, em doza rizgariya çînî û netewî dikin, doza zimên nakin. Rizgarî û pêşketina zimanê Kurdî, bi rizgariya Kurdistanê ve girêdayî ye. Rast e, lê pêşketina zimên jî, mîna hestî û goşt bi rizgarkirina welêt ve girêdayî ye. Cûda-

kirina wan ji hev ziyaneke digehîne zargotin, çand, wêje û pêşveçûna civaka me. Mîna hozanekî bê tembûr...

Sosyalîstên me Kurdan jî dibêjin: "Em înternasyonalîst in. Em tu cûda-bûnê naxînin navbera zimanan. Mirov bi çî zimanî jî hev fêm dike, pêwîst e bi hev re bi wî zimani deng bike. Deng kirina bi Kurdî pir negirîng e. Ew kesên kû bi giranî li ser zimên disekin ew mijadperest in..." (!) Ev nêrîna bi bîr û baweriya min, nêrîneke pir çewt e. Ne înternasyonalîstî ye û ne jî şoreşgerî ye. Her welatparêz û demokratekî Kurd pêwîst e, bi têkoşîna netewa Kurd re, zimanê Kurdî jî bi pêşveçûnê û xwedî lê derkeve. Bêyî pêşxistina zimên, têkoşîna şoreşgerî nabe. Bêyî têkoşîna şoreşgerî jî ziman bi pêş nakeve. Her dû bihev ve girêdayî ne. Pêwîst e em tenê bi yekê negrin û yên dinê jî bernedin.

Sazî û kesên ku li dijî pêşxistin û axaftina zimanê Kurdî ne, ew li dijî netewa Kurd in. Kesên ku Kurdî girîng nabînin, ew folklor û mafê gelê Kurd ê jiyane jî girîng nabînin. Kesên ku ji bo pêşxistina zimanê Kurdî vekolînan çêdikin, lê Kurdî di jiyana xwe ya rojenîn de bi kar nayê jî bi kar nahênin, ew nikarin jî gelê Kurd fêm bikin. Ji bo nimûne ji gelek Kurdnasên ku xwestine jiyana gelê Kurd bizanibin, berî her tiştî Kurdî hîn bûne. Di dîrokê de gelek kesên weha hene.

Kesên ku zimanên Tirkî, Erebi û Farisî jî zimanê Kurdî girîngtir û pêşemintir dibînin, ew baweriya serdestên Tirk, Erebi û Farisan tînine ziman, ne baweriya Kurdî.

Mamostayê me, civaknas Dr. Îsmail BEŞİKÇİ, di rojnameya SERXWEBÛNê, (hejmara 111, rûpel 30) de dibêje: "Di navbera baweriyê û zimên de baweriyeke gelek girîng heye. Ger hûn bi Kurdî deng bikin, hûn mîna Kurdan jî dihizirin. Eger hûn bi Tirkî deng bikin hûn mîna Tirkan dihizirin. Ji bona

Kurdan mijûlbûna bi Kurdî ji ya Tirkî girîngtir e. Ger nîrx û qiyemê nedin Kurdî, têtê xuyakirin ku mêjiyê Kurdan têtê dagîrkirin. Her weha jî xuya ye, ku di civatekê de dagîrkeriya herî hov ji ya mêjî destpêdike. Ji bo kedxwariya mêjî yê Kurdan sazûmanên kedxwaran her tişt kirine."

Li Kurdistanê civaka Kurd tar û mar bûye. Di her hêlê de bandoriya dijminan li gelê me bûye. Her demê, dijminan xwestine mirovên me sist û pûç bikin. Li gora vê jî, biryar û fermanên xwe deranîne. Bi sedan sal in, dijmin dixwazin bi zor û pîlanên xwe, me ji holê hilînin.

Bi rastî eger em îro bi zarokên xwe re bi Kurdî deng nekin, Kurdî zimanekî resmî yê xwe nebînin û mîna dijmin li zimanê xwe binêrin, bêguman ev xizmeta siyaseta dijmin dike. Ev bi xwe jî ramana Tirk, Erebi û Farisan e. Em bixwazin ne xwazin dibîne maşe û haceta dijmin li dijî zimanê xwe. Kesên ku demokrat û şoreşger in, ku dibêjin axaftina Kurdî ne girîng e, ew jî ji hêlekê ve para xwe di vê kêmasiyê de distînin.

Pêwîst e ku em baş bizanibin Kurdayetî, welatparêzî, demokratî û sosyalistîya me, bi xwedîderketina li doza Kurdistan û rizgariya netewa Kurdistan e. Barê me ev e, raman û baweriya min jî ev e.

Ez dibêjim, eger em bi leşgerî, aborî, ramyarî û çandî li dijî dijmin bisekinin, pêwîst e em zimanê xwe jî biparêzin û ji wê xebatê veneqetînin. Jê cûda nekin, pê ve girêdin, di jiyana xwe ya rojê de bi kar bînin. Pêwîst e em zarokên xwe mîna Kurdan mezin bikin, ne mîna Tirk û Erebi û Farisan.

Divêt em mîna xwîna jiyane, ya di reh û damarên xwe de, zimanê xwe jî di jiyane de bi kar bînin û bîdin pêş. Bingeha jiyana netewî bibînin. Li hevberî politikaya dijmin wî weke namûs û rûmeta xwe biparêzin.

KÜRT ENSTİTÜSÜ KURULURKEN

Seyda BERÇEMİ

Geleceğin toplumu, ancak içinden geçtiği sürecin bilim yöntemiyle incelenmesinden sonra, ortaya çıkan sonuçlar temel alınarak oluşturulur. Kürt halkı yüzyıllardır yaşadığı sömürge süreci sonucunda, gerek maddi gerekse manevi güçlerinin özgür gelişim dinamiklerinden yoksun olarak yaşadı. Bu sürecin sonuçlarını bugün görmek mümkün. Ancak bu sürecin ve Kürt halkının geleceğinin aydınlatıldığını görmek mümkün değil. Kürt halkının iradesi dışında bölünüp parçalanarak ulusal maneviyatının ve kişiliğinin, kültürel değerlerinin tahrip edilmesinin, özgür isteklerinin kanla boğulmasının yarattığı sonuçlardan bir an önce kurtulması gerekiyor. Bu sorunun aşılabileceği konusunda bugün her zamankinden daha inançlıyız.

Bedeli çok ağır da olsa, Kürt halkı bağrından çıkardığı evlatlarının, o hiçbir değer ölçüsüyle açıklanamayacak derecedeki özverisiyle, geleceğin Kürt toplumunun önündeki sis perdesini araladı. Bu mücadelenin yarattığı dinamiklerin çok yönlülüğü ve ulusal bilinçlenme sürecinin büyük bir ivme kazanmasıyla, önündeki problemlerin çözümü için gerekli adımların sağlam bir şekilde atılması gerektiğini kavrayabilecek duruma geldi.

Bu kavrayış, bugün vardığımız aşamada kurumlaşmış yapılara duyulan ihtiyacın kendisini hissettirmesinin bir sonucu olarak, Kürt Enstitüsünün oluşturulması aşamasına vardı. Yukarı Mezopotamya Kültür Merkezi'nin yoğun çabaları sonucunda oluşturulan girişim komisyonu da bu konuda gerekli adımları atmak üzere çalışmaya başladı. Böylesi bir yapılanmanın zorunluluğunun kavranması, oluşumu, gerekli maddi ve manevi koşulların hazırlanması için hiç

de az bir bedel ödenmedi. Özellikle 80'li yıllardan sonra gelişen mücadelenin Kürt halkı için yarattığı sonuçların, konumuzla ilgili olarak yeniden vurgulanması gerekir. Bu mücadele bir taraftan Kürt halkının içine düşürüldüğü sosyal aşağılık psikolojisinin kurtulması için gerekli objektif koşulları dayatırken, bir taraftan da egemen ve sömürgeci zihniyetin kendisini kabul ettirmek ve bunun devamlılığını sağlamak için oluşturduğu düşünsel-ideolojik yapının parçalanmasına neden oldu. Kürt halkının, meşru ulusal haklarının kabul edilmesi için, kendisinden önceki bütün mücadele biçim ve yöntemlerini eleştirel süzgeçten geçirerek, tarihsel olarak hakettiği yere ulaşma doğrultusundaki yönteminin bir sonucu vardır karşımızda. Bu sonucun, yine ulusumuzun ihtiyaçlarını kavrayıp karşılayacak bir şekilde değerlendirilmesi gerekir.

Büyük bir kuşatma ve saldırı altında olan ulusal değerlerimizin gün ışığına çıkartılması, var olanların korunup geliştirilmesi ve ulusumuzun hizmetine sunulması, yadsınmaz bir gereklilik olarak karşımızda durmaktadır. Bu da ulusal örgütlenmemizin bütün yönleriyle gerçekleşmesi ve bunlar arasında organik bir bağın kurulmasıyla olanaklıdır. Ulusumuzu sömürgeleştiren güçlerin çok yönlü saldırısı, yine ancak bütün bu saldırılara cevap verebilecek bir çok yönlülükle gerçekleşebilir. Kürt toplumunun uluslaşma sürecini etkileyen faktörlerin tanınması gerekiyor. Bu konuda, yaşadığımız sömürgeleştirilme sürecinin ülkemizde yarattığı ekonomik geri bırakılmışlığa paralel olarak sosyal, kültürel ve siyasi geriliğin aşılması da, büyük bir problem olarak karşımızda durmaktadır. Oluşturulması düşünülen Kürt Enstitüsü'ne

bu perspektifle yaklaşmak gerekmektedir. Nitekim, Enstitü için oluşturulan girişim komisyonundaki konuşmacılar da kendi çalışma alanlarına uygun olarak bu gerçeği dile getirmişlerdir. Örneğin : Y.M.K.M. yöneticisi **İbrahim GÜRBÜZ** yaptığı konuşmada, *"İç ve dış koşulların dayatması sonucu oluşan mevcut ortamda, devletin en yetkili organlarında enstitü olgusunun tartışılma-ya başlanması karşısında, M.K.M.'nin pratik adım atmada daha fazla beklemesi yanlış olurdu. Kürt Enstitüsü'nün kurulması için en üst seviyede bilim, sanat ve kültür adamlarımızın bir araya getirilmesi, onlarla bu sorunun konuşulması ve tartışılıp sonuca varılması gerekiyordu. Yani bu konuda Kürt halkının özgürleşmesinden yana bilim, sanat ve kültür adamlarının düşüncelerinin alınması ve bu doğrultuda pratik kararlara varılması bir zorunluluktur. Hatta bu konuda geç bile kalınmıştır,"* diyerek konunun oluşumu, zamanlaması ve tekniği açısından önemli vurgular yapmaktadır. Gerçekten de, özellikle yakın tarihteki mücadele sürecinin bizlere gösterdiği bir gerçek vardır. O da şudur: Sömürgeciler hiçbir zaman, egemenlik altına aldıkları ulusun hiçbir alanda kurumlaşmasını istemezler. Bir oluşum söz konusu olsa bile, bir bağımlılık zinciri yaratarak, yine ancak kendi denetimleri altında kurumlaşmaya göz yumabilirler. Bu yüzden kurulması düşünülen enstitünün bu tür bağımlılık ilişkilerinden kendisini tamamen soyutlaması ve yaratacağı şeyleri kendi öz gücüyle yaratması gerekir.

Sosyolog **Dr. İsmail BEŞİKÇİ** de yaptığı konuşmada 1960'lı yıllar-

dan sonra Kürtler üzerine başlayan araştırmaların daha sonra nasıl engellendiğini ve Kürt orijinli değerlere karşı nasıl bir asimilasyon politikası izlendiğini anlatıyor ve bu engellemelere karşı savaşta izlenmesi gereken yöntem ve bilim ahlakı konusundaki düşüncelerini çarpıcı bir örnekle somutluyordu.

"Kürtler ve Kürdistan'a ilişkin incelemeler yapanlar da, bu incelemelerin önündeki engelleri ortadan kaldırmak durumundadırlar. Yasaklarla mücadele etmek ve yasakları etkisiz kılmak görevleri vardır. "Burada yasak var, yasak olmayan başka bir alan üzerinde çalışalım", demek, bilim ahlakına aykırı bir tavır ve davranıştır. Düşünceyi yasaklayan, düşünceyi engelleyen bu tavır ve davranışla mücadele etmeden bilimi ilerletmek, demokrazi ve insan haklarını geliştirmek mümkün değildir", diyerek mücadelenin gerekliliğini vurgulayan Beşikçi; "Araştırmacılar, Kürt yayın organları, başta Devrimci Doğru Kültür Ocakları olmak üzere bazı örgütler, Kürt siyasal akımları, yasaklayıcı bu düşünceye, bu tavır ve davranışa karşı önemli mücadeleler yaptılar. Bu süreçte önemli bedeller ödendi. 1980'li yıllardan önce de bu konuda önemli birikimler oluştu. Bu birikimler 15 Ağustos 1984'ten sonra da PKK'nin düşüncesi ve eylemi ile bütünleşti. Yasaklara ve engellemelere karşın çok yoğun bir bilinç oluştu. Şimdi hukuken bu engellemeler, bu yasaklamalar yine var. Fakat fiilen bu yasaklamalar ve engellemeler gittikçe aşınıyor. Fazla bir etkinliği kalmadı. İnsanlar beyinlerindeki karakolları yıktılar, özgürleştirdiler."

"İşte Kürt Enstitüsü gibi kurumlara bu noktada ihtiyaç var. Artık

yasaklar geriletilmiş, aşılmış... Kürt gerçekliği bütün açıklığı ile ortada duruyor. Kürt dili, Kürt edebiyatı, Kürt kültürü üzerine yoğun ve kapsamlı araştırmalar gerekiyor. Kürt folkloru, Kürt el sanatları, vs. elbette incelenmelidir. Kürt toplumunun bugünü, Kürt toplumunun tarihsel evrimi, en ince ayrıntılarına kadar incelenmelidir. Bunların gerçekleştirilebileceği alan Kürt Enstitüsüdür," diyerek, enstitünün yapması gerekenleri ve bu sürece nasıl geldiğini anlatıyordu.

Konuşmacılardan ekonomist Yaşar KAYA ise, Irak ve Suriye'de yaşayan Kürt halkının, Türkiye sınırları içinde yaşayan Kürtlere göre, kültürlerini geliştirme ve koruma anlamında, sahip oldukları nispi avantajları vurguluyor ve Kürt Kültürünün bugün gerek Kürdistan'da, gerekse Kürdistan dışında bir "rönesans" yaşadığını ifade ediyordu.

"Bir çok Kürdün kafasındaki tarih bilinci kazanmış, yok edilmiş; dil, edebiyat, yazılı eser, basın, demografi, sosyoloji, felsefe yine öyle... Peki bunlar nasıl inşa edilecek? Tabii ki kültür kurumları ile. Kürt Enstitüsü bir akademi olmalı. Geçmişte Kürt diline, edebiyatına, gazeteciliğine, tarihine, resim ve el sanatlarına emek vermiş, yaratıcı olmuş herkesi araştırmalı, Kürt kültürü hazinelerini bünyesindeki akademisyenler kurulundan geçirerek yayınlamalı, Kürt fikir ve düşünce sistemlerini olgunlaştırmalı, tasnif etmeli, yayınlamalı. Dünyada Kürdoloji bilimini 200 yıllık bir tarihi var. Dünyadaki bütün Kürt Enstitüleri ile dayanışma içinde fikir, malzeme, materyal, öğretmen alışverişi yaparak kendi üretimine katkıda bulunacak her yardımdan istifade etmeli. Bütün

bunları yaparken, geleceğin Kürt bilim adamları ve akademisyenlerinin yetişmesini de önüne koymalıdır", diyerek Enstitünün önündeki görevleri herkes tarafından kabul edilir bir tarzda dile getiriyor ve bu konuda oluşturduğu mantık zincirini, Enstitünün çalışma yöntemi, maddi kaynakların kullanılması, bünyesindeki elemanlara karşı izlemesi gereken istihdam politikasını ifade ederek tamamlıyordu.

Değerli Kürt aydını Musa ANTER ise konuşmasında Kürt kültürünün Türk kültürüne yaptığı katkıları anlatıyor ve; "İnanıyorum ki Türkiye'de kurulacak bir Kürdoloji Enstitüsü, Türkoloji kadar Anadolu ve Kürdistan insanına faydalı olacaktır", diyerek, Enstitünün aynı zamanda Türk halkı için de bir gereklilik olduğunu ifade ediyordu.

Enstitünün açılmasını gecikmiş bir adım olarak düşünen değerli dil bilimci Feqi Hüseyin SAĞNIÇ, şu ana kadar ihmal edilmiş dil, tarih, örf-adet ve anenelerimiz, folklorumuz vs. nin araştırılıp, toplumun ve dünyanın hizmetine verme gerekliliği açısından olaya yaklaşıyor ve bu alanlarla ilgili bir çok enstitünün kurulması gerektiğini belirterek, kendi alanı ile ilgili olarak da, Kürtler arasındaki merkezi dil eksikliğine dikkat çekiyordu.

"Bu güne kadar Kürt edip ve şairlerimiz Botan ağzına önem vermişlerdir. Hatta Botan bölgesinde yaşamayan şairlerimizden Feqiye Teyran, Melaye Bate'yi, Siyapoş vb. Botan ağzını esas alarak divanlarını hazırlamışlardır. Biz de Botan ağzını esas alıp, diğer bölgelelerin de sözcüklerini düşünerek işe girişilmesinin yararlı olacağı düşüncesindeyiz."

Kürdistan medreselerinde 15 yıl eğitim gördüğünü ifade ederek yakla-

şık bin sayfalık divan şiiri, Kürt tarihi, Kürt örf ve adetleri ile ilgili destan ve helbestelerinin bulunduğu bir çalışmayı "Dengê Kurdistanê" adı altında seri olarak yayınlayacağını belirten **Abdurrahman Dürre** ise, "Ehmedê Xani'nin dediği gibi, Kürt edebiyatı sahipsiz kıymetli bir meta olduğu için, dünya edebiyatı sahasında gereken kıymet ve revaca sahip olamamıştır. İnaniyorum ki Kürt Enstitüsü, dil ve edebiyatımıza gereken kıymet ve revacı kazandırıp dünya edebiyatı içindeki gerçek yerine oturtacaktır", diyerek Enstitü'nün dil ve edebiyatımız için önemini vurguluyordu.

Geleneksel yaşamın bütün dünyada artık değiştiğini, halkların çağlar boyu kazandıkları deneyim ve birikimlerin insanlığın ortak mirası olarak algılandığını ifade ederek konuşmasına başlayan **Talat İNANÇ**, "Dünyada meydana gelen yumuşama ve gelişmelere paralel olarak, Ortadoğu halklarının yaşamında gittikçe hızlanan ekonomik, toplumsal, kültürel devinim ve bizzat Kürt halkının ulusal ve demokratik mücadelesinin kendisine karşı uygulanan baskıyı geçersiz kalmıştır", demekle ve, enstitü düşüncesini bu sürecin bir parçası olarak düşünmekteydi.

"Bu süreç içerisinde Kürt dili, türküsi, destanı, sevinci, acısı, çöküşü, inancı, bilinci, yakın ve uzak geçmişi, geleceğe bakışı, başka halklarla karşılıklı ilişkileri, dayanışması, geleceğin dünyası içerisindeki yeri ve özlemleri araştırılacak, incelenecek ve irdelenecektir", diyen Talat İnanç, enstitünün önündeki çalışma alanları ve bu çalışma alanlarının sonuçları konusundaki düşüncelerini açıyordu. Ayrıca Kürt dilinin fonetiğine uygun bir yazı dilinin oluşturulmasının gerekliliğini de vurgulayarak bu konudaki boşluğa da

dikkat çekiyordu.

Bilimsel nedensellik ilkesine göre, neden ve sonuç birbirlerini etkileyen iki ayrı olgudur ve bunlar arasındaki diyalektik bağın ortaya konması gerekir. Yine bu ilkeye göre sonuç eğer zararımızaysa, nedenleri değişikliğe uğratarak sonucu olumlayabiliriz. Bu temelde ulusal problemimizin çözümü kesinlikle kurumlaşmış yapılara ihtiyaç gösterir.

Kurum ya da örgüt ise "amaca varmak için gerekli maddi ve manevi kaynakları en kısa zamanda, en iyi verimi alacak şekilde bünyesinde organize etmelidir". Bu gerçek ışığında, kendi gerçeğimizi irdelediğimizde, tarihsel gelişimimizin bu evresinde, bu konudaki düşünsel sürecin henüz tam olarak gerçekleşmediğini görmekteyiz.

Yine ulusumuzun içinde bulunduğu objektif koşulların yarattığı bu olgunun giderilmesi için bir ilk adım atılmıştır. Problemi tesbit etmek, o problemi çözmenin en önemli aşamasıdır. Bundan sonra verilerin toplanması, sınıflandırılması, ve çözüm için gerekli yolların üretilmesi aşamaları gelir. Kanımızca problem teşhis edilmiş ve bu konuda veri toplama aşamasına gelinmiştir. Bu verilerin geniş bir yelpaze içerisinde ulusal sorumluluğumuzun ağırlığına uygun tarzda toplanması gerekir. Enstitü olgusunun oluşumu ile ilgili düşüncelerini ifade eden bütün konuşmacıların ortak noktalar üzerinde birleştiklerini görmek sevindiricidir.

Ancak enstitünün çalışmalarının, gerek farklı alanlarda uzmanlaşmış, gerekse uzmanlaşma eğiliminde olan bütün Kürt araştırmacı ve aydınları tarafından desteklenmesi gerekiyor. Bu kolektivizmin yaratılabilmesi, hem enstitünün çalışmalarının sağlıklı olmasını hem de çalışmaların sonuçlarında ulusumuzun azami ölçüde faydalanmasını sağlamaktır.

Ku jî derdê te keli cerg û hinavê
wi pişîn
Ji evîna te helî ew ku bû wek ta û
derzî

Li dû doza te ku daye dil û dinê
xwe hemî
Li te her tişt ku feda ye çî hebûn
û çî ezî

Tu ku ke'ba dil û canî li te tîn
hec û tewaf
Ser li şemîka te anî dît ku zîka
xwe nezî

Tu kewa perbeleka lat û zinar û
çepela
Werdeka Zap û Firat û Dicle nû
erezî

Zarxweşa seyda bu gorî dêm geşa
kaw û keleş
Çav reşa gerden bi morî kofî xîlya
gevezî

Sorgula xwîna şehîda lê rişî her
rim bijî!
Bulbulam xulxul jî wîda dil kula
ah û xwezî

Şeng û şoxa nav welat e
Al û toxa Kurd xelat
Şeker-û qend-û nebat e
Gewr-û rînda sê kezî

Abdurrahman DÜRRE

Ji nûh ve hewce bikira jîyana min
Ezê biçûma dîsa di vê rê de
Bi strana pêşerojê ve
Ez ne dipaxivim jî nolçe ye
We yê hesinî re

Louis ARAGON

MÎR BEDÎRXAN DESTÛR DA ZEWICANDINA KURD Û ERMENÎYAN

Faîk BULUT

Dîroka tîkiliya Ewrûpa ya Rojhilata Navîn re nuh e. Navenda van tîkiliyên sedsalan berjewendên aborî ne. Mîrov dikare vê demê bibe heta dewra Marco Polo. Wê gave Îtalya dergehê vebûna Ewrûpa ya ber bi Asyayê ve bû. Armanca kesên ku ji Îtalyayê bi re diketin ticarî bû. Wê demê ji Îtalya, di deverê gelek girîng û derê ku li Asyayê vedibû bû.

Tîkiliya duwemîn, di dema pêşveçûna împaratoriya Îslamê de sedemên ya ku heya Îspanya'yê fire bûbû. Dewletên Ewrûpa, dixwestin pêşveçûna Îslamê û belavbûna wê hîn bibin. Ji ber vê yekê ji ji nuh ve xwestin qewmên Rojhilata Navîn binasin û lêkolînan li ser wan bikin. Di pişt re ji êrîşên xaçparêzî dest pê kir. Îca yên ku pêşve diçûn Evrûpayî bûn. Rewşa cîhên ku îşgal kiribûn û tê de derbas bûbûn, ji nêzik ve dîtîn.

Fethên Împaratoriya Osmanî yên heya hundirê Ewrûpa, bûn sebebên tîkiliyên Ewrûpayîyan ên herêmê. Bi şikestina hêzên Osmanî li hember bergeyên Viyanê Osmanî ket pêvajoyek paşveçûnê û herimandinê. Ev rewş ji pir kêrî Evrûpayîyan hat û bû sebebên dest avêtina pazarên Osmanî yên hundirî. Dewletên mêtîngehkar (dagirker) bi vê tîkiliyên xwe re ji dest bi tîkiliyên mêtîngahkarî kirin. Ji vê demê bi şûnde hezrê 100-150 sal anku di salên 1700 û 1800 de welatên rojava yên ku sermayedar bûbûn (kapîtalîst bûbûn) dest avêtine dagirkeriyê, û bi hemû tazibûna xwe ve êdî pirsgirêka "Rojhilat" di rojava wan de hebû.

Ev "pirsgirêka Rojhilat" edî keti bû nav konevaniya (siyaseta) dewletên Evrûpa -Îngilîstan, Frensa- û pişt wan re ji Rûsya virnî ya Çarîtiyê. Ev konevaniya han ji ji bo hilweşandina

Dewleta Osmanî ya pirnetew pê ve ji tiştêk nînbû. Lê berê ev konevaniya perçekirin û parêkirina dewleta Osmanî ji ji hêla dewletên Rojava bi ketina "mîrovê nexweş" dihat îfade kirin. Lê ev konevan li ser xetek ne dimeşiya. Sedemên bûyerên aborî/konevanî carna vê ramana hanê di dane rawestandî.

Carna ji mîna teyrû û tirûdên ku li hêviya nêçîra xwe, bi wê leza ku çav were girtin û vekirinê, ramana xwe pêk dianîn. Bi şeweyek kurt mîrov bibêje Dewleta Rûs ya Çarîtiyê bilêzginî û pêşveçûnê derdikete holê. Dest bi belavîyê dikir. Pêşiyê xakên Qafqasyayê îlhaq kir. Çarîtiya Rûs ji bo Osmanî bû xeterek mezin. Ev rewş ji bo dewletên Evrûpa yên dagirker re ku di Rojhilata Navîn û Rojhilata Dûr de berjewendên wan hebûn bû gefek mezin. Çarîtiya Rûs ku dixwest li ser xakên Qafqasya re xwe berde deryayên germ lê Dewleta Osmanî ji xwe re astengek mezin didît. Ji ber vê yekê çav ji wan gelê ku di binê nîrên Osmanî de dijiyan re dişkand. Mîna Ermenî, Asûrî, Kurd. Rûsya xwe piştvanê xwezayî yên filehên ku di binê nîrê Osmanî de dijin îlan kir. Lê çiqas Îngilîstan û Frensa dixwestin Împaratoriya Osmanî perçe bikin ji ji ber ku perçekirin bi kêrî Rûsya neyê li diji konevaniya (siyaset) xwe ya pêşîn dest bi konevaniyek din kirin. Ev her dû konevanî di navbera salên 1800-1900 de di reqabetê (hevberî) de bûn. Yek jê konevana "mîrovê nexweş" ku dixwest tafilê bimre û gelên ku di sînorên Osmanî de dijin wan bîkşîne bi alî xwe de -mîna Kurd, Ermenî Asûrî (Nastûrî, Keldanî, Suryanî)çî jê bihata tewsîr ne dikir, ku xwediyê vê konevanê Rûsya bû. Çarên Rûs ji Kurd û Ermenîyan re behsa mafên "damezirandina dewletê" an ji "xweserî" yê diki-

rin. Konevana duwemîn ji ya ku nedixwest neha "mîrovê nexweş" bimre û di vê pêvajoyê de ji ji bo jiyandina wî alîkariyê pê re dikirin, ew dewlet ji Îngilîstan û Frensa bûn. A din ev konevanî li hember serhildanan û sergêjahiyên di nava sînorên Osmanî da bûn. Serhildanên Paşayên Misrê û yên Mîrên Kurdan ji ber vê yekê hatin şkandin.

Bê guman, Îngilîstan û Frensa pazara Osmanî ya hundirî zêrandine (lê mijiyane) û bi vî awayî ji aboriya Osmanî serûbin kirine. Ji ber hin bêtir zêrandinê ji, bi navê bangîşeyên (sloganên) "îslehet" û "tenzîmat" ê yên ku ji derva ji hêla konevanên welatên dagirker hatine avêtin ev ji bûne sebebên geremol û sergêjahiyên hundirî. Bilî vê yekê ji him çalakîyên Filehî yên Dewleta Amerîqa yên Yekbûyî û Îngilîstan-Frensa him ji Çarîtiya Rûs di sînorên Dewleta Osmanî de bûn sebebên sergêjî û geremolên nava gelan.

Weka ku li jêrê ji were dîtîn di dawîya "îslehet" ê de gava rewşa gundiyan Kurdan tê pelîşandin, cîranên wan Ermenî û Asûrî ji hêla Rojavayan ve tîn hîmaye kirin û car carna ji li hember Kurdan tîn fitik kirin. Gava Kurd vê yekê dibînin ji alî yê aborî û konevanî ve li hemberî Rojavahîyan derdikevin. Bi vî hawayî gava ku li hember Osmanî serî radîkin wekî ku li hember dewletên Rojava yên dagirker serî rakiribin.

Bê şik çalakîyên Rojavayan ên di nav sînorên Osmanî de dihate kirin bi îfadeyekî tîkiliyên mêtîngehkarî û sermayedarî ne dihate kirin. Olê (din) li gorî pirtûka kedxwariyê bi kar dianîn. Yanî di binê çalakîyên Fîlehî û Mîsyonerîtiyê de mêtîngehkar ji xwe re "altaxan" an ji bi gotînek

mehsûm civatên piştvanek çêdikirin. Bi vî şeweyê ku Fîlehî bûbû navgîna (haletê) Rojavahiyan ên belavbûnê û îşgalkirinê, li dijî vî siyasê jî wekî gelên Kurd, Tirk, Azerî, Îranî, Erebi li hember Rojava acizbûna xwe bi ola Îslamê îfade dikirin. Serhildanên Şêx Ubeydullah bi hîmê xwe ve her çiqas bi girsên gel ve girêdayîbû jî lê belê qadroyên milîtan ji "Feqî" yan pêkdihatin. Ev bûyer jî bi tawrê Rojavayan ve girêdayîbû.

Xala dawî ku emê di binê vî sernivîsê de bahs bikin jî tevgerên milî yên ku ji sedsala 1800 de dest pê kirine. Bi taybetî jî sala 1828 an bi şûn de gelên ku di binê serweriya Osmanî de dijiyan hatibûn niqtekî pêwîst. Lewre di vî demê de hêzên Osmanî du tîkçûyînên mezin standibûn. Artêşên Osmanî xwe li hember artêşên Rûsan ranegirti bûn û jî hev belavbû bûn. Dewleta Elî Osmanî li hember wan vekîşîya bûn. Heke ku Îngilîstan û Frensa midaxle pê nekira dê leşkerên Mîsrê hetanî Stenbolê bimeşîyana. Ev her du mexlûbiyetên (tîkçûyînên) û jî hev belavbûna artêşa Osmanî, di nav Mîrekên Kurdan de bûn sedemên gumanan. Ji xwe re heyêrîn, jî vî yekê bi şûn de Mîrekên Kurdan tîgîhiyan ku êdî ewê nikaribin bi Osmanîyan ewle bibin.⁽¹⁾ Wekî din jî Kurd jî tevgerên milî yên li Balqanan û yên li herêma Kurdistanê -ku bi navê Kurdistanê dihate nav kirin- posîde (tesîr) distendin. Em jî arşîvên Siwêd û Îngilîstanê tîdîgîhên (fêhmî dikin) ku Kurd, modelên rêxistinên xwe jî Arnavudan û netewekariya xwe jî jî tevgerên Ermenîyan standine. Lê jî ber gelemşê (problema) erd, Ermenîyan jî xwe re hinqûf dîtine.⁽²⁾

SERHILDANA MÎR BEDIRXAN

Emê ronî bidin niqteyek serhildana Mîr Bedirxan a ku hindik tê zanîn. Pêşî qala berya serhildanê bikin.

Hawê ku li jor jî hate nimandin (nîşandin) Osmanî ew konevaniyên ku ji hêla Rojavayan ve hatibû spartî, hewce bû ku wan pêkbîne. Mîna konevaniyên "Îslehet" û "Tenzîmat" ê. Ji aliyê aboriyê, ev yek hewce bû. Lewre herêma ku bi navê Kurdistanê tê zanîn heke Mîrekên wê jî holê bîr rakirin û li şûna wan axa bîmînin ev yek jî bû xîzna dewletê qazancek bû. Ya din jî Mîrek jî bo damezîrandina Kurdistanê potansiyalek bûn, lewre ev mîr jî tevgerên netewî posîde distendin. Di demê qelsî ya Osmanî de bi hêsanî karibûn benê xwe bi qetandina. Ji xwe dewleta Osmanî her diçû qels dibû. Dîsa jî, girsên gelên Kurdan piraniya wan koçer û niv koçer bûn, ev yek jî dibûn sebebê ku bac nekeve xîzna dewletê, jî sedemê konevanî ên ku jî hêla ewrûpayîya bi wan dabûn pejirandin jî, rewşa aboriya Osmanî pir nexweş kiribû. Ji ber vî yekê divê Mîrekên Kurda jî holê bihatina rakirin û di şûna wande axayên xwedî erd û feodal bihatina afirandin, adin jî axayên usa bi afirandina ku him keda gundiyan bixwarina him jî bacê bidana dewletê û gelê koçer jî bi cîh bikirna.

Ji hemî van sebeba jî tê xwiyan ku hewciya dewletê jî navendiyê re hebû. Herîmên Kurda jî aliyê aborî û konevanî ve divê biketina bin hukmê Osmanîyan. Ji alî din ve jî ev tedbîr li dijî dewletên ku dixwestin Osmanî perçe bikin hatibû standin. Bi kurtasî Sultan Mahmut II. jî aliyê

navendiyê ve gavên yekemîn avêt. Ji bo jî holê rakirina Mîrekên Kurdan dest bi kar kir.⁽³⁾ Mîrov dikare jî ramana weha ya Mîr Bedirxan jî sala 1820 an bi şûnde debaşê (behs) bike ku ew jî ev e, him parastina mîrekiya xwe û him jî di keysek bi cîh de veqetandina ji Osmanî bû. Mîr Bedirxan jî bo ku dewleta Osmanî bi vî ramana wî nehise, li herêma Mîreşê li dijî artêşa Misîriyan ên ku li hemberî Osmanî serî rakiribûn, şer dike.⁽⁴⁾ Di salên 1830 yî de jî, jî Reşîd Paşa xwe bi serkevtinê dûr dixê. A din jî, sînorên serweriya xwe em dibînin ku Botanê bi tenê nahêle hetanî Musûl-Bexda-Amedê (Diyarbakir) jî fireh dike. Bi taybetî sozê ewlekirinê û seqîrandinê jî sergêjahîyan dûr xistinê, hindik standina bacê dide gundiyan ku tîr pelçiqandinê. Vî yekê jî pêktîne. Gava ku Bedewiyên Ereban jî Bexdayê re dibin xeter, Mîr Bedirxan bi hêzên xwe yê çêkdari diçe alîkariya paşayê Bexdayê.⁽⁵⁾

Bi vî şeweyê fêrmandariya xwe jî yê paşayê herêmê hin bêhtir dike.⁽⁶⁾

Hawê ku li jorê jî hate nimandin Îngilîstan û Frensa jî ber nexwestina perçekirina Osmanî, li hember derketinê serhildanên Kurdan, du tedbîran standine. Yek jê bi alîkariya Osmanî û temirandina navêndên serhildanên Kurdan, ya din jî hîmayê kirin û maf nasîna Fîlehan û li dijî Kurdan fitik kirina wan bû. Wek di herêmên Urmiyê, Wanê, Botanê de hinek mafan dan Asûriyan (Nastûrî, Sûryanî, Kelodanî) û ev yek di nav Kurdan de çevnebariyê derxiste holê û li hinek ciyan jî bû sebebê şerên Kurd û Asûriyan.⁽⁷⁾ Bi rastî jî ev hêrs û rîka Kurdan jî Osmanî û Rojavayan re

(1) Martî van Bruinessen, Peyvandina wî ya, 14.10.1991, li Bîlâr Aş. yê Stenbol

(2) Nuri Şemdin, Bergeh, Îsveç Devlet Arşivlerinde Kürtler, I-2, Wekî din jî

Bilal Şimşir, İngilîz Devlet Arşivlerinde Ermeni Sorunu. Naci Kutlay, İttihat Terakki ve Kürtler.

(3) Konstantîn Petroviç Matiyef, Bar-Mattay, Asuri Tarihi I, Nisibin Dergisi, 22/12-6739, 1898 r. 10

(4) Bar Mattay bnd r. 10, II

(5) Ez bi rastbûna vî libata wî ne bawerim.

(6) Wergerîna Dr. Kaus Kaftan ê jî Kurdistanê Başûr ku jî Dr. Celîlê Celîl yê Kurdên Sovyetê wergerandibû.

Nivîsara H. Güzel ku jî wergerîna zaravayê Soranî wergeranda dibû zmanê Tirkî, kovara Deng, hêjmara 40, 1990, hatibû weşandin.

(7) Bar Mattay bnd. r. 10

bû. Lê belê ji sedema pêşnêrîna teng ev rik û hêrsên xwe di serê cîranê xwe de vala kirin. Bi vî hawayî konevanan kesên jor çê dikirin, tade û janê jî yên jer diditin.

Mîr Bedirxan wê demê xwedî ramana damezirandina dewletek bû, gav avêtinên Qewalalî M. Alî Paşe û Çarîtiya Rûs ji xwe re mînak distend. Li gorî gotinan ji bo têkiliyê bi Rûsan re bike jî xebitiye. Di oxira damezirandina Kurdistanê de bi Mîrekê Wan, Hekarî, Qers û Bazidê re peymanan çêkiriye. Di gola Wanê de hêzên deryayî jî xwestiye ku bi afirîne. Cara yekemîn e ku xwendevanên Kurd ji bo perwerdehê şandîye welatên rojava.⁽⁸⁾

Tiştêk din jî her çiqas mislimanek bi bawerbû jî û alîkariya her mazintir jî kesên bin serweriya xwe dîtibe jî -mîna şêxûlîslam mola Abdulqudus.⁽⁹⁾ di qada olî (dînî) de jî gavên pir pêwîst avêt û Filehan ji xwe re bira îlan kir. Bi Asûrî û Ermenîyan re hevalbendî (ittîfak) çêkir. Niqtek pêwîst e Mîr Bedirxan di hikûmeta xwe de cîhen girîng, mewkîyem pêwîst cihê kir, ji ber ku ji aboriyê û ticaretê baş fêhm dikirin karên malî yên mîrekiya xwe dewrî Ermenîyan kir. Di artêşa Mîr Bedirxan de hejmarek pir jî serbazên (serleşker) Ermenî hebûn. Piraniya wan ji gundê Dîh (dîra) bûn. Bi rastî jî di wê demê de yanî di salên 1830 de gava ku ser eşîrên (serêlên) Kurd hêzdar bûn, pirî Ermenîyan di binê maiyet û serwariya wan de û di nav alîkarên wan de cîh distendin. Têkiliyên xweş û tûnd di nav Kurd û Ermenîyan de hebû û bê tîrs tevî hev dijiyan: Mîr Bedirxan hin bêtir pêş ve çû, danûstendina keçan di nav Kurd û Ermenîyan de serbest kir. Lewre bi yek çavêkî li Kurd

û Ermenîyan dinihêrt. Gava ku xortên Ermenî û keçên Kurd li hev mehr dikirin, (an jî vajiyê vî ya) giregir û rûspiyên Kurda di dêrê de bi berêzdarî li KEŞE temaşe dikirin. Heta di dêrên Ermenîyan de nimej jî dikirin. Vajiya vî jî li dadgehên (mahkeme) şer-î (ji bo mehrê) û li mizgefta dibû. Ermenî dikaribûn li mizgeftan ayînen xwe bikirana.⁽¹⁰⁾

Têkilahiyek weha bi gelên Asûrî (Nastûrî, Sûryanî, Keldonî) re jî hebû. Wê demê Asûrî bi aliyê konevanî ve bi paşayê Erziromê ve gîredayî bûn. Lê di pêkanîne de leşker didan mîrê Hekarê. Mîr Bedirxan ji bo Amedekirina serhildanê, pêşewayê (pêşeng) Nastûriyan Mar Şemun bi nunêrî (mümesîl) şande ba Padîşahê Osmanî. Ev yek jî perçek hazîrî û tedarekê serhildanê bû. Wekî din tevdîra (plan) serhildanê bi Mar Şemun da xwendinê jî.⁽¹¹⁾

ŞERÊ KURD Û ASÛRIYAN

Hetanî salên 1840 têkiliyên Kurd û Asûrî yên ku bi biratî dimeşîya ji ber sebebên jor û xebatên mîsyonerên Îngilîstan û Emerîqan û fênekiyan wan, ev têkiliyên baş xerab bûn. Ev tişt hate devereke wisa, Awrûpayîyan bi diravan (pere) mirovan kirin û di pêşberî Filehan de wan pêşkar kirin. Ew axayên ku bertîl dabûbûn wan, ajotin ser pîrozgeh û dêrên Nastûriyan.⁽¹²⁾

Hêzên Rojava têgihiyan ku bi her awayî Mîr Bedirxan di babeta serhildanê de biryardar e. Bi taybetî Îngilîstan û Frensa bi çalakîyên mîsyonerî û Emerîka jî bi mirovên xwe yên mîsyoner dest bi karên xwe kirin û bi van çalakîyên xwe Kurd û Asûriyan pêşkarê hev û din kirin. Ji ber vê ye-

kê bi Asûriyan re alîkariyê kirin û bi nûnêrên Tirk û Îngilîstanê re yên li Musûlê wan anîn ba hev.⁽¹³⁾

Paşayê Musûlê Mehmed, ji bo ku Mar Şemun li hember Mîr Bedirxan serî rakê, pêkutyê lê dikir. Îngilîz Bagder û Grant jî him nehiştin hevalbendiya wan here serî û him jî bûn sebebê ku Nastûrî bacê nedîn Mîrekiyên Kurdan. A din jî bi Mar Şemun ala Îngilîstanê kişandin qerargaha wî.⁽¹⁴⁾

Pişt re jî heystê elên Nastûrî ku hêza wan ji 11000 pêk dihat, hêrîş birin ser gundê Kurd a Pervariya jorîn. Du zilamên Mîr Bedirxan ên ku pir hatibûn nasînin, kuştin. Di vê navê de jî Mar Şemunê ku bi dek û dolabên Îngilîza nasîn, kuştin. Di vê navê de jî Mar Şemunê ku bi dek û dolabxên Îngilîza hatibû xapandin ji bo "kuştina Kurden misilman" fermanek belav kir.⁽¹⁵⁾

Sedema vê yekê hêzên Mîr Bedirxan dest bi libatên xwe dikin û gundên Nastûriyan di nav agîr û xwînê de difetîsînin. Diya Mar Şemun ji hêla leşkêren ve tê kuştin. Mar Şemun di mala jinek Nastûrî de xwe vedişêre û dûre jî pêneyî (xwe davêje baxtê) waliyê Musûlê Mehmed Paşa dibê. Mar Şemun hêzên Îngilîz û Frensê dixê libatê.⁽¹⁶⁾

Hawê ku Musa Anter ji belgeyek diguhêze û dibêje ku Mar Şemun destek biriyayî yê pîrekek dişîne ji qralîçe Îngilîstanê re û jê alîkariya wan ji bo ku wan ji "Kurdên hov" bifi-litîne dixwaze.

Di vê navbêrê de eşîrên Kurda di Tîrmeha sala 1843 de digrin ser eşîra

(8) Beleş Şerkoyî, El Kadiye El Kurdîye (Geleşa Kurd), ê ku diguhêze : Deng, wnd.

(9) Abdullah Yaşin, Bütün Yönleriyle Cizre, Yücel matbaası, 1983 r. 144

(10) Berhema ku bi Ermenîkî hatiye nivisandinê diguhêzîne, Deng, wnd. r. 27

(11) Safrastîn, Kurds and Kurdistan, London, 1948, ê ku diguhêzîne, Deng, wnd. r. 27.

(12) Bar Mattay, bnd. r. 12.

(13) bnd. r. 10 II

(14) Deng, wnd, r. 7

(15) Abdullah Yaşin, bnd. r. 145

(16) Abdullah Yaşin, bnd. r. 145

Nastûriya ku li Tiyyariya jorîn in. Milîsên Nastûriyan hemû belavdibin. Li hev xistin çil roj didome, ji her du aliyên jî pir mirov tîn kuştin. Ji pêşewayê berxwedanê Malek Smacîl (Şimayil) birîndar dibe. Milîsên Nastûriyan ên ku ketibûn çeperê jî di şikeftê çiya de pêne dibin. Di vî şerî de çil û pênc leşkerê Kurd tê kuştin. Mîr Bedirxan, Malek Smacîl jî zilmên xwe kuştî an jî zindî dixwaze û alikî ve jî hêzên Mîr Bedirxan çeperê li hêzên Nastûriyan teng dikan. A din jî ji bo rawestandina şer teklîf li hêzên Nastûriyan dikan. Ji nava leşkeran yek: "Çekan ne teqîn ez li ser xîreta xwe sond dixwum ku Mîr Bedirxan tu xerabiyek bi we nake. Tenê bi we re dixwaze bipeyîve", dibêje. Malek Smacîl ku gelek di rewşek bê hêvî de bû, hevşewîrandina bi Mîr Bedirxan re dipejîne. Nastûrî jî şkeftan derdikevin. Tevî hev li rastê çar milîs mabûn. Malek Smacîl tînin pêşberî Mîr Bedirxan. "We çî bi dest xist? Me bi hev re hevalbendiyê çê bikira, me bi hev re serî hilda û we baweriyê bi gotinên wan ne aniya, baca xwe bida hin bêtir baş nedibû?" ji Malek Smacîl dipirse. Lê belê pêşewayê Nastûrî vê bersîvê dide: Ez ji kirina xwe nepoşmanim. Ji bo bibe îbret ji nîfşên Asûrî yên ku bîn rê, min cizyeyê neda. Belê te qet ji xwe pirsî di vî şerî de çî bi destê min ket? Binihêre pir xwîn hate rijandin. Heta yekî Asûrî biketa hindiktirîn pênc peyayên Kurd dikuştin Min bi serê xwe tenê 81 kesên kuşt. Ez eşkera bipeyîvim ku ne ji yawerê te bûya, xwe ji te re nekiribûya sîper, dê kesê 81. tu bûya yî."

Mîr Bedirxan jî vê peyvandina eşkera hez dike û vê teklîfê li Malek Smacîl dike. Ola Îslamê bipejêre û beşdarî me bibe. Te bikim Mîrê Hezarê yê mezintirîn.⁽¹⁷⁾ Pêşewayê

Nastûrî dibersivîne: "Mîrovên Asûrî serên wan bîn birîn jî, ola xwe naguhêrin. Lê belê dibe ku ez karibim qencyek bi te bikim." Mîrê Kurd dipirse: "Çî ye?" Bersîv wekî jêrê ye: "Ji pîrekên xwe yekî bide min. Ez pê re rakevim, belkî ji we Kurdan re zarokek merxas bîne bi vî hawayî ji we re pêşengiyê bike ku hun ji binê nîrê Osmanî bifilitin..."

Mîr Bedirxan jî van gotinên Malek Smacîl Hêrs dibe û şûrê xwe jî kalên dikşîne li nav serê wî dixê û dike du felq. Lê ji gotinên wan peyvan jî dûr namîne: "Ne Tirk û ne jî Kurd nikarin van mirovan bişkênin. Lewre xweşkahiyan jiyanê ji bo wan tiştê têgeh nake. Hun jî di şûna wî de bûna dê vê bersîvê bidana."⁽¹⁸⁾

Mar Şemun jî, piştî temasên ku li Bexda û li Musûlê bi Fransîz û Îngilîzan re kiribû û bi alîkariya Waliyê Musûlê Mehmet Alî Paşa dest bi pêkûtiyê li ser Osmanî kir.⁽¹⁹⁾ Îngilîz û Frensîz jî bo şkandina serhildana Mîr Bedirxan pêkûtiyê li Bab-i Aliyê dikan.⁽²⁰⁾ Hukûmeta Osmanî pêşiyê biraziyê Mîr Bedirxan dikirin. Em dixwazin bidin nimandin ku Ezdîşêr (Yêzdanşêr-Erdeşîr FB) bi saya serê diya xwe ya ku amadekirina serhildanê de gelek beşdariyên wê hebûn, bûbû pêşewa.⁽²¹⁾ Ev yek di têgeha dîrokê de divê ku bê lêgerîn kirin.

Piştî şikestên artêşên Mîr Bedirxan leşkerên Asûrî yên ku bi serokatya Mar Şemun fetilbûn herêmê, li gundên Kurdan dest bi qir kirinên dikan.⁽²²⁾ Piştî van dema jî xwe hêrîmên Kurd dibin cîh û warên hev qir kirinên netewekarî û li hev xistinên etnîkî.

Niqteya ku em dixwazin bal bixşînin ev e ku tevgerên Kurd yên ku li

hemberî pêşeriyên dijmin tekoşînê din, li dijî civatên olî û etnîkî yên ku li herêmê dijîn divê ku konevaniyek pir girîngî ji bo wan bişopînin. Dewletên biyanî û hêzên serwer ên herêmê dibe ku ji hinek tiştên Kurdan ên paşdemayî û pêşdariziyên (ol, mezhep, eşîrî, xwîndarî) wan îstifade bikin û civatên etnîkî yên Rojhilata Navîn bixşînin ber bi alî xwe ve.

Sûryaniyên dorhêla Midyadê yên ku ji hêla hêzên tarî ve hatin kuştin, yêzidiyên dorhêlên Amed û Sêrtê yên ku ji alî axayên (axayên sûnî) Kurd li wan tahde dihate kirin û ji bo malên xwe ji wir bar kin, gundê **Keldanî** yê ku ji xwe hebek bi tenê bû li Beytulşebabê, mêrên wan bi darên zorê dikirin çetê gund (milîsê gund) û paşê jî dihatên nefî kirin, hemî dek û dolabên, fêrên vê berhevdayî yê.

Ev li hev xistinên netewekarî û etnîkî yên li welatên Qafqasiya, li Rojhilata Navîn û Balqanan hemî jî, ketina dewletên emperyalîst ên herêmê û ji ramyariya (îdeolojiya) sosyalîst ya li paş ketiyê tê. Dibe ku ev tişt bihesike me jî. A din jî dibe ku dek û dolabên li hev xistinên, Tirk-Kurd, Nastûrî-Kurd an jî Misliman-File an jî Kurdê Elewî-Kurdê sûnî bê têzga kirin. Jiber ku ji dîrokê sey (ders) bê stendin me dest avête vê babetê û qewimandinekî tîpîk me raxiste ber çavan.

Mîr Bedirxanê ku di navbera Kurd, Ermenî û Asûriyan de zewcandinê serbest kiribû, bilî Kurdan ku ji gelê din jî mirovan xistibû nav civata xwe li hember qewimandina nebûbû astengê li hev xistina gelan, ên ku mîna xwişk û birayan nêzîkî hev bûn.

(17) Guhêzandin ji kovara Nsîbîn, 27/14-6739, 1990, r.24

(Piştî xweş lê nihêrtina Mîr Bedirxan li ser olê ku min li jor dîtibû ev yek ji min re rast nehat F.B.)

(18) Nsîbîn, wnd. r. 24

(19) Abdullah Yaşin. bnd. r. 145

Wekî din jî Em. Alb. Nazmî Sevgen, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Türk Beylikleri. 1982.

(20) Abdullah Yaşin. bnd. r. 145-146

(21) Bergeh, İsveç Devlet Arşivlerinde Kürtler

(22) Bar Mattay. bnd. r. 12

PEYVÎN...RÖPORTAJ...HEVPEYVÎN...RÖPOR

*Dergimiz **REWŞEN** adına, 10 Ocak 1992 günü değerli bilim adamı Sosyolog Dr. İsmail BEŞİKÇİ ile kültür üzerine yaptığımız bir röportajı yayınlıyoruz.*

REWŞEN : Sayın Beşikçi, Türk kültür ve sanatında, üstü örtülü bir biçimde de olsa, Kürt kültürünün etkisi büyük olmuştur. Ancak, yakın bir gelecekte Kürt kültüründe hızlı bir netleşme bekleniyor. Kültürel değerlerin birleştirilmesi ve bu netleşme, sizce bugünkü Türk Kültürünü nasıl etkileyecektir? Öte yandan, neredeyse bin yıldır bir arada yaşayan Kürt ve Türk halkları ortak kültürel değerler de yaratmışlardır. Bir aydın ve bilim adamı olarak sizin bu konudaki düşünceleriniz nelerdir?

Sosyolog Dr. İsmail BEŞİKÇİ

İ. BEŞİKÇİ : Bu soruyu, Türkiye Cumhuriyeti'nin asimilasyon politikası çerçevesinde düşünmek gerekir. Cumhuriyet tarihi boyunca, bir taraftan Kürtlerin, Kürtçe'nin, Kürt kültürünün varlığı inkar edilmiş, bir taraftan da, Kürtlere ilişkin, Kürtleri çağrıştıracak bütün maddi ve manevi değerler yok edilmeye, çarpıtılmaya çalışılmıştır. Çarpıtmanın, yok etmenin en önemli yollarından biri de asimilasyondur. Bu çerçevede Kürt folklor ürünleri, Kürt dilinin ve Kürt edebiyatının ürünleri gaspedilmiş, Türkleştirilmiş, Türklere, Türk kültürüne maledilmeye çalışılmıştır. Şarkılarda bunu bütün açıklığı ile görmek mümkündür.

Kürtler kendi kimliklerine, kendi ulusal değerlerine sahip çıktıkça Türkiye Cumhuriyeti'nin bu gaspçı politikası daha fazla deşifre olacaktır. Kül-

tür düşmanlığı, çirkinlik daha açık bir şekilde ortaya çıkacaktır. Örneğin, Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Bitlis oyunları, Hakkari oyunları ile Avrupa alanlarında uluslararası bir yarışmaya katılamayacaktır. Hakkari'nin, Bitlis'in oyunlarını, Türk folklorünün bir ürünü olarak yarışmaya sokamayacaktır. Çünkü artık, Kürtlerin yoğun tepkileri ile karşılaşacaktır.

İki halkın, Türk ve Kürt halkının, bin yıldır meydana getirdiği ortak değerler de vardır. Bu kültür ürünlerindeki Türk ve Kürt öğelerinin belirtilmesi, araştırma ve inceleme kurumlarının, enstitülerin faaliyet alanına girmektedir. Bunun için de demokratik bir ortamın oluşması, gaspçı zihniye-

tin tamamen terkedilmesi gerekir. Türk kültürüne ve Kürt kültürüne ilişkin her konunun demokratik ve özgür bir ortam içinde konuşulması, tartışılması gerekir.

REWŞEN : Kürt ulusal mücadelesi yeni değerler yaratıyor, yeni ve ileri bir yaşama biçimi oluşturuyor. Böylece Türk halkının yaşama biçimiyle bir farklılaşma sözkonusu olacak. Bu durumda, halkların birliğini sağlamak için neler gerekiyor?

İ. BEŞİKÇİ : Kürt ulusal mücadelesinin yeni değerler ortaya çıkarması çok doğaldır. Bu mücadele yeni bir yaşama biçimi de oluştur-

yor. Ulusal mücadele geleneksel Kürt toplumunun yapısını kökten sarıyor, değerleri alt-üst ediyor. Yeni yeni değerler ortaya çıkıyor. Uluslaşma ve özgürleşme hem duygu olarak, hem de düşünce olarak gelişiyor. Bütün bunlar Kürt ve Türk halklarının birliği için engel değil. Bu birliğin, ancak, demokrasi ve özgürlük ortamı içinde gelişip kökleşebileceği bilinen bir gerçek... Böyle bir ortam içinde, özellikle, Ankara, İstanbul, İzmir, Adana, Bursa, Konya gibi metropollerde ve büyük şehirlerde, sık sık Kürt kültür ürünlerinin, el sanatlarının, halk danslarının, resimlerinin vs. sergilenmesi çok önemli bir görev olarak belirmektedir.

REWŞEN : *Kürtlerin yükselen devrimci mücadelesi, beraberinde kültürel atılımlar da getirecektir. Bugün sıradan Kürt insanı, dünyada ve ülkesinde yaşanan olayları oldukça net ve doğru haberalma olanaklarını yaratmaktadır. Sokaktaki Türk insanı ise, resmi ve resmi olanlara göbekten bağlı medya tarafından neredeyse "düşürülmeye" çalışılıyor. Bunun ne gibi sonuçları olacaktır? Aydın, sanatçının, bilim adamının bu bağlamda Türk halkına karşı sorumlulukları sizce nelerdir?*

İ. BEŞİKÇİ : Kürt toplumunda, Kürdistan'da yükselen ulusal ve toplumsal kurtuluş mücadelesinin beraberinde kültürel atılımlar getirdiği de bir geçektir... Kürt insanları artık, cezaevlerini, vahşeti anlatan romanlar, şiirler, hikayeler, tiyatro eserleri, anılar vs. yazıyorlar... Müzik, resim, tiyatro gelişiyor. Kürt gerillaları anlatmak için çok büyük bir çaba sarfediliyor. Bu konuda önemli projeler geliştiriliyor. Cezaevlerini, gerilla mücadelesini anlatan yazılar, resimler, tiyatrolar, müzikler, şiirler... hergün biraz daha çoğalıyor...

Bu süreç içinde, Türk basınının,

Kürdistan'da hiç etkinliği kalmamıştır. Türk basını, Kürdistan'da inanılır ve güvenilir değildir. Örneğin, günümüzde Kürdistan'da kontrgerilla, hergün insan öldürmektedir. Devlet terörü yaygın bir şekilde çalışmaktadır. Buna rağmen, Türk basını kontrgerillanın eylemini kamuoyuna duyurmamak için özen göstermektedir. Kontrgerillanın eylemlerine, adam öldürmelerine en ufak bir eleştiri getirmemektedir. Halbuki, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde, 6 Kasım 1991 tarihinde yapılan yemin töreni sırasında, "ben ve arkadaşlarım bu yemini anayasa baskısı altında okuyoruz," diyen milletvekilinin tavır ve davranışı, Kürt milli renklerini taşıyarak kürsüye gelen ve yemine Kürtçe olarak, "bu yemini Türk ve Kürt halklarının kardeşliği için yaptım," diyen milletvekilinin tavır ve davranışı, Türk basını tarafından, büyük suçlamalarla, yorumlarla Türk kamuoyuna aktarılmıştır. Böyle bir basının, Milli İstihbarat Teşkilatı'nın bir şubesi gibi çalışan bir basının, kamuoyunda inanılır ve güvenilir bulunması elbette mümkün değildir.

Yine bunun gibi, Türk basını, kontrgerillanın Kürdistan'daki cinayetlerinin anlatılmasından, devlet terörünün haber olarak verilmesinden özenle kaçınıyor ama, Üveys Öcalan'ın, Halkın Emek Partisi Birinci Olağanüstü Kongresi'ne katılması konusunda, günlerce aleyhte propaganda sergileyebiliyor.

Türk güvenlik güçlerinin, Kürt gerillalara karşı sürdürdükleri savaşta çok büyük kayıplar verdikleri çok açık bir gerçektir. Asker, polis, özel tim kayıplarının günden güne arttığı da bilinmektedir. Bu durum karşısında çeşitli yerlerde analar, babalar, çocuklarını askere göndermemenin yollarını aramaya çalışmaktadırlar. Bunlara rağmen, bu tür haberler de Türk basınına hiç yansımamaktadır. Fakat, Kayseri, Erzurum gibi yöreler de meydana getirilen kıskırtıcı mitingler, gösteriler, Türk basını tara-

findan eksiksiz verilmektedir.

Bu süreçte aydının, sanatçının, bilim adamının çok büyük sorumlulukları vardır. Aydın, sanatçı, bilim adamı, PKK'nin mücadelesi konusunda, Türk halkına çok sağlıklı bilgiler vermelidir. Kürtlerin kendi yurtları için, Kürt ulusunun onuru ve eşitliği için savaşım verdiği anlatılmalıdır... Devletin Kürdistan'da yoğun ve kapsamlı bir devlet terörü uyguladığı, Kürtlerin maddi ve manevi bütün zenginliklerini gasbettiği belirtilmelidir.

REWŞEN : *Ulusal kültürün devrimci ya da tutucu işlevi konusu yaygınlıkla tartışılıyor. Sizce böyle bir ayırım olabilir mi? Olabiliyorsa, ulusal kültür ne zaman devrimci ve gelişimci, ne zaman tutucu bir işlev ortaya koyar?*

İ. BEŞİKÇİ : Ulusal kültürün devrimci ya da tutucu işlevinden söz edilebilir. Sömürge ülkeler, Kürdistan gibi sömürge bile olamayan ülkeler söz konusu olduğu zaman şöyle söyleyebiliriz : Eğer bir kültür ögesi, direnişçi özler taşıyorsa, bünyesinde başkaldırı özler varsa, bu özler başkaldırıya, yani zulme ve haksızlığa karşı başkaldırıya hizmet ediyorsa... ulusal kültürün devrimci işlevinden söz edilebilir.

Örneğin Kürt şarkılarını ele alalım. Kürt şarkıları acılarla yüklüdür. Şarkılarda dile getirilen acılar dinleyenleri de hemen etkilemektedir. Bu acılar bazan insanların yüreğini yakmakta, kavurmaktadır. Uzmanlar, Kuzey Kürdistan'da söylenen bu şarkıların daha saf, daha otantik olduğunu söylemektedirler. Güney Kürdistan'daysa Arap etkisi olduğu belirtilmektedir. Bu şarkılarda, örneğin kocası jandarma tarafından öldürülen bir kadının duyguları; evleri, askerler tarafından yakılan, yıkılan insanların çaresizlikleri; dedesi, babası, amcası, kocası, kardeşi vs. tutuklanan, hapis-

haneye götürülen kadınların feryatları dile getirilmektedir. Hükümet güçleri karşısında firari olup dağa çıkanların yığıtlıkları anlatılmaktadır. Kürt insanları, bu şarkılarda, çoğu zaman çaresizliklerini ifade etmektedirler, yoksulluklarını, sahipsizliklerini dile getirmektedirler. Kürt insanları, çaresizliklerini, güçsüzlüklerini, yoksulluklarını, yoksul bırakıldıklarını, şarkılara dökerek kendilerini ifade etme, rahatlatma yolları aramışlardır. Birbiri üzerine yığılan dertlerini, acılarını şarkılara dökerek hafifletmeye çalışmışlardır. Bu şarkılar her ne kadar sahipsizliği vurguluyorlarsa da, büyük, yoğun bir öfke birikiminin teşekkül ettiği, mayalandığı da açıktır. Öfke birimi, intikam duygusu bazan, başkaldırı öğelerini bünyesinde barındırabilmektedir. Zulme karşı, haksızlığa karşı, adaletsizliğe karşı başkaldırı duyguları yeşerebilmektedir. Ve bu duygular ve düşünceler, koşullar elverişli olduğunda devrimci ve demokratik harekete kanalize edilebilmektedir. PKK'nin en önemli başarılarından biri, Kürt halkının ruhunun derinliklerindeki kini ve öfkeyi yakalayabilmesidir, bunu devrimci ve demokratik harekete kanalize edebilmesidir.

Kürt halkı kendi içinden çıkan eşkiyaya da çok büyük bir saygı duymuştur. Eşkiyaya destek vermiştir. Eşkiyanın hükümet güçleriyle, askerlerle giriştiği mücadelelerde, hep, eşkiyaya yardımcı olmuştur. Eşkiyanın şahsında kendi öcünün, kendi intikamının alındığını düşünmüştür. Kendisinin yapmak isteyip de yapamadığını eşkiyanın yaptığını görünce, ona coşkuyla yardım etmiştir.

Kürt gerillalarının, Kürt halkıyla ilişkileri kuşkusuz çok farklı bir olay. Hesaplı kitaplı olan, belirli bir örgütün direktifi altında çalışan, silahın neden kullanılacağını, nasıl kullanılacağını bilen, kendi gücünü ve düşmanın gücünü iyi hesaplayan, özgürlük, ulusal onur, ulusal eşitlik, ulusal bağımsızlık gibi evrensel değerleri de

kucaklayan, bir amacı gerçekleştirmeye çalışan gerilla, kuşkusuz çok farklı bir olaydır. Kürt halk yığınları gerillayı da çok iyi kavramış, büyük bir coşkuyla destek vermiştir. Çok kısa bir zaman içerisinde gerilla ile bütünleşmiştir.

Yüreklere yakan, kavuran Kürt şarkıları, bu şarkılarla yansıyan acı, büyük öfke ve kin, Kürt halk kitlelerinin gerillalarla bütünleşmesinde büyük rol oynamıştır. Zira Kürt halk şarkılarında, haksızlığa ve zulme başkaldırı özele her zaman var olmuştur.

Kürt halk yığınları, gerillaların düşüncesiyle ve eylemiyle bu acıların ve bu zulmün bitebileceği konusunda önemli bir bilince ulaşmıştır.

REWŞEN : *Kültür, sanat ve bilim açısından "yeni dünya düzeni" hakkındaki görüşleriniz nelerdir ?*

İ. BEŞİKÇİ : Yeni Dünya Düzeni kavramı, Türkiye'yi çok yakından etkilemektedir. Çünkü, Yeni Dünya Düzeni kavramını oluşturan en önemli boyutlardan biri sosyalizmle ve Sovyetler Birliği'yle ilgilidir. Sosyalizmin ve Sovyetler Birliği'nin geri çekilmesi, çözülmesi dünya düzenini çok yakından ilgilendiren konular olarak belirmektedir. Bu durumda ABD tek süper güç olarak kalmaktadır. ABD'nin tek süper güç olarak kalması Türkiye'yi ve Türk sağ akımlarını büyük endişelere sevk etmektedir. Türk sağı Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin bu kadar kısa bir süre içinde dağılmasını, Rus komünizminin bu kadar kısa bir zaman içinde çözülmesini, çöküşünü endişelerle izlemektedir. Çünkü Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği, ABD'ye karşı önemli bir denge oluştuyordu. Bu ilişkiler içinde, ABD Türkiye'yi yanına çekebilmek için, Sovyetler Birliği karşısında daha güçlü görünebilmek için, hassas olduğu konularda, Türkiye'ye arka çıkmayı temel bir görev olarak benimsiyordu. Bu ilişkiler içinde, Türkiye'nin has-

sas olduğu konuların başında elbette, Kürt sorunu geliyordu. Bu ilişki, uluslararası kurumlarda, Kürt sorununun gündeme gelmesini engelliyordu.

Sovyetler Birliği'nin çözülmesi, Kürt sorunun önemli bir açılım kazanmasına neden oldu. Burada tarihsel bir terslik var. Sosyalist devletler, Kürt sorununda hiçbir zaman Kürtlerin yanında yer almadılar. Hep, Kürtleri ezen faşist devletleri ve sömürgeci devletleri desteklediler.

Kürt sorununun bugün, uluslararası gündemin baş sıralarına gelip oturmasında, Kürdistan'da gelişen ve güçlenen iç dinamikler, örneğin, gerilla mücadelesinin çok büyük rol oynadığı besbellidir. Fakat uluslararası dengelerde görülen değişiklikler de, Kürt sorunun yeni yeni açılımlar yapmasına neden olabilmektedir.

Bu süreç içinde, Kürtlerde sanat, bilim, kültür, dil, edebiyat vs. gelişebilir. Kanımca, Kürtler Yeni Dünya Düzeni içinde, kendi kimliklerine daha çok sahip olacaklardır. Bu süreç, Yeni Dünya Düzenini düşünen ve gerçekleştirmeye çalışan bütün güçlere rağmen oluşacak bir süreçtir.

REWŞEN : *Yukarı Mezopotamya Kültür Merkezi hakkındaki düşünce ve önerilerinizi alabilir miyiz?*

İ. BEŞİKÇİ : Kürtlerin maddi ve manevi bütün kültür ürünleri sömürgeci devletler tarafından gasbedilmiştir. Çeşitli araçlar kullanarak Kürt kültürünü yok etmek sömürgeci devletlerin vazgeçilmez bir amacı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum karşısında, Kürt diline, Kürt edebiyatına, Kürt folkloruna vs. sahip çıkmak, kültür ürünlerini derleyip toplamak gerekir. Bunları, kitaplarla, konferanslarla, sergilerle, konserlerle vs. Kürt ve Türk kamuoyuna, dünya kamuoyuna duyurmak da gerekir. Yukarı Mezopotamya Kültür Merkezi'nin bu süreçte çok önemli bir fonksiyona sahip olacağını düşünüyorum.

GELÊ KURD Û WÊJEYA KURDÎ

Abdurrahman DÜRRE

Ji lêkolînê zaniyarîti û (bilimsel araştırmaya) nişaneyê dîrokî (mêjûyî) û belgeyên zaniyariya kolînî (arkeolojik belgeler) hatiye zanîn ku:

Gelê Kurd, ji koma gelên kevnare yê Mezopotamya û Hind û Ewrûpa (Ari), beşa Îranî ye.

Bi nêzikî (teqrîben) sêhezâr (3000) sal beriya Zayînê (Mîladê) ew gelên, ku bi navê "Gotî-Cûtî, Kûtî-Kûrtî, Koşî, Kasî, Lolo-Lolobom", li der û dorê çiyayê Zagrosê jîne; di pey wan re jî, ew ên, ku bi navê Qardo, Xaldî-Urartû, Sobarî, Nayrî û Hûrî-Mitanî û yên din, ku li çiya û deşt û newal û war û zozanê Kurdistanê jîne, hemû ew gel pêşiyên Kur-

dê îrone û bav û kalên me yên kevnarene û şêr û piling û rimbaz û cengavarê niştimana mene.

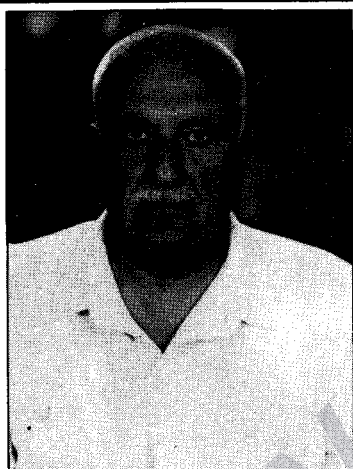
Pisporên rojhilatê (doğu bilimcileri), li ser vî qas bûne yek ku:

Qardo, Qardoxî, Kartoxî, Gurdî, Gurtî, Sirtî, Kîrtî, Gordiya, Kardo, Kardavya, Kîrat, Karadaya, Qartawaya û navên din ên wekî wan, hemû navên gelekî kevnare û dîrokîne ku ew gelê Kurd bixwe ye. Ewan navan, gelên cînarê wan ê hemdemî û pisporên gelên biyanî, bi devek û zaravê xweyê cûr-be-cûr, li wan kirine û jêra gotine.

Her wekî ku gelê Qoreyê, ji Tirka ra dibêjin: Toygî, Japonya dibêjin Torkocîn, Çiniya dibêjin Tukiya, Ewropiya dibêjin Turks...

Gotiya, di beriya Zayînê da sala (2646) Sûmer û Akadan, di meydana ceng û şer da şikestandine, bindest kirine, welatê wan girtine û 125 salan di bindestê xwe da hêştine û li wan fermandarî kirine; di Nîjpûrê da, belgekî bi dest ketiye ku têda navên bîst û pênc Qiralên Gotiya nivîsandiye.

Li ser vî awayê, kîfşe bûye û hatiye zanîn ku: Di dîroka gelê Kurd ê kevnare da, împaratoriya Gotiya yekemîn împaratoriya kevnare ya gelê

Abdurrahman DÜRRE

JÎNA ABDURRAHMAN DÜRRE

Di sala 1930'an, dema kuştin û qirkirina gelê Zilan da li Melazgirê qopaniya (nahiye) Diknugê, gundê Kêranlixê hatiye dunê.

Pêşî li cem bavê xwe Hacı Nusredîn xwendiyê paşê jî di medreseyên Kurdistanê da 15 salan li cem seydayên bajare, xwendina xwe qedandiye û destûrnama xwe standiye. Dûra bi qasê deh salan, di medreseyên Kurdistanê da seydatî (mamostayî) kiriye.

Navbera sala 1962-1979'an miftîti kiriye. Di sala 1971 da jî bo doza Kurdîti, li Enqerê mehekê di zindanê da dimîne. Ji wir, radikin Diyarbekirê. Dadkeriya wî (mehkema wî), bi beratbûnê encam dibe. Di sala 1980-1983'an da jî li Libyayê, bajarê Trablusê Xerb da, wergeriya (tercumanîya) zimanê Erebî û Tirkî kiriye. Di sala 1990'an da jî bi dawa endamîti û alîkariya PKK'yê du mehan li Mûşê 20 rojî li Erzîncanê di zindanê da dimîne. Dadgeha Erzîncanê du sal û niv ceza didê. Dadgeha bilind (yargıtay) wî berat dike. Bi kurtî, ji roja ku bîrebirê xwe bûye heta îro, jî bo doza Kurdîtiyê serê wî (herwekî her Kurdê ku xwe nase) di teqereq û gijayêdaye. Zorbe û paşvemayan, tu hêsayî nedanê.

Bi navê "Din Perdesi Altında Sakallı Yılanlar" û "İlahi Sır ve Hikmetler", du aferînekê wî hatine çapkirin û weşandin. Bi navê "Dengê Kurdistanê", nêzikê hezar rûpelan jî helbeste, xezel, çîrokê risteyî (destan) nivîsiye. Wê di nêzda bi navên EVÎN, ŞÎRÎN, BÎRÎN, GÎRÎN, ÇÎROK û DÎROK bêne weşandin.

Zimanê wî yê dayîkî Kurdî ye, di gel wî jî zimanê Erebî, Farsî, Osmanî, Tirkî rind dizane, hindek jî Îngilizî dizane, bi taybetî di wêjeya Kurdî, Erebî, Farsî da zaniyar e. Eva demeke jî, ku di Navenda Çanda Mezopotamya Jorîn da (Yukarı Mezopotamya Kültür Merkezi) seydatiya wêjeya Kurdî dike.

Kurd damezirandiye û cihek wî yê pir girîng heye.

Împaratoriya duwemîna dawî jî, împaratoriya dewleta Med-Mad bûye, ku di sala heftsed (700) ê beriya zayînê da, li Haqbetanê (Akbetan--Hemedan) hêmê wî, ji aliyê çend Eşîrê Kurda yên ku hevgirtine û bûne yek, hatiye avêtin, qiralê wê yê pêşîn Keyqubadê Kurd bûye. Kiyaksar jî qiralek pir mezin bûye. Nînewaye ji Asuriyan sitandiye, Dewlêta Asurî qedandiye, di sala 550 yê beriya zayînê da, Kûrûşê Mezin (Cyrus), (kû kûrê Mandana keça Astiyag û prensê Axemenîşî-Acheamenîde) û hêrîş da ye Medyayê, (Kurdistanê) kalê xwe yê Astiyag li Haqbetanê dîl girtiye û text û tacê wî jê standiye û Medya û Persiyayê gihandiye hevdû û kiriye yek û bûye qiralê herdûya.

Wilson, di pirtûka xwe ya bi navê (Mezopotamya), di rûpela 127'an da dibêje ku: Dewleta Medî, ji hevdugirtina çend Eşîrê Kurda hatiye damezirandin.

Pisporên zimanê rojhilatê jî, dibêjin ku, zimanê dewleta Med, zimanê Kurdî ye an jî weke zimanê Kurdê îro bûye (Muşîr-ûd-dewle Îrana kevn, bi zaravê Farisî, rûpel.57).

Herwekî ku ji pirtûka pîroza Zerdest pêxemberê Kurda jî, wilo tete zanîn, ku em ê di nivîsînek din da bi taybetî û dirêjayî, jê dabaş (behs) bikin ola wî ya pîroz û pirtûka wî ya pîroz, Mishefa Reş û Cilweya pîroza Ezdiya û Laleş û Şêx Adî jî, binivîsin-û jê bûyer bikin.

Herwiha tete zanîn û derdikeve ronahiyê ku Îran û Kurdistan berê yek bûne, femandariya wê, di destê gelê Kurd û Pers da bûye ku her du jî, ji yek nijadekin (ji yek nişekin), ku ew jî, nişa gelê Aryanî ye; geh Kurd, geh jî Pers di femandarîtiya niştîmanê da, giran hatine, geh jî bi hevra ceng û şer kirine; belê li hember gelên biyanî bi hevra bûne, heta de-

ma peydabûna ola Îslamê û dagirkeriya Ereba, ku çî hatiye serê Kurd û Kurdistanê piştî kifşebûna ola Îslamê û cerd, pûr û talana Eraba, Moxol, Tatar, Selçoqî, Osmanî û Ecema dest pêkiriye.

Belê, her tim femandarîtiya navînî di dest Kurda da bûye, di ziman û çandên xwe yên netewî da azad bûne û bi serê xwe bûne; bi wan gelê biyanîra têkoşîn kirine. Di dema femandarîtiya dewleta Ebbasiyan da, femandarîtiyaa Mervanî (Mervanî Kürt Devleti), di navbera sala 990-1096 da, ji aliyê bazê lawê dostek û xwarziyê wî Ebû Eliyê kûrê Merwan li Hesenkêf (Heskêf) û Meyafarqînê hîmê wî hatiye avêtin û damezirandin û nêzikê 110 salan femandarîti kirine. Ku jî aliyê olî da (dînî da), bi xelîfê (canîsin) Ebbasiyan ve girêdayî bûne, sinorê dewleta wan jî Erdîşê heta tixûbê Suryayê çûye.

Hemdemê wê dewleta Mervaniya Kurdî jî, di sala 951-1088 da dewleta Şeddadiya Kurdî jî, femandar bûye ku hîmê dewleta wî jî, ji alî Muhammedê Kûrê Şeddad va, li Anî û Nexşîwanê hatiye avêtinê û sinorê wê, heta Meleyayê çûye; di pey wan ra jî, di Kurdistanê da, bi sedan femandarîti û desthilatdariyên cihên (hanlik, beylik, mirlik, prenslik) çê bûne û hukumdariya Kurdistanê (femandarîtiya Kurdistanê) di destê wan da bûye, her çiqas ku bi hevdûra bi gelên biyanî re di ceng û şeran da bûne, lê belê, hukumraniya welatê Kurdistanê di destê wan da bûye, Kurdistan bi serê xwe û azad bûye. Heta ku di sala 1514 da Yavuz Selîmê Osmanî diçe cenga Çaldiranê, ku bi alîkariya Şêx Îdrîsê Bidlîsî femandariyên Kurda diçin aliyê Osmaniya û Ecemê Sefewî mexlûb (bindest) dikin û li ser wî ku: Yavuz, belîniya (vaad) azadiya Kurdistanê di de û di wê derheqê da, fermannamekê jî dinivîse; belê, mîxabin! Belîni û ehda xwe, bicî nayne, di navbera cerd salan da, hemû femandariyên Kurdistanê dixîne

bindestê Osmaniya. Di navbera wan û Osmaniyan da û di navbera wan bi xwe bi xwe da her tim ceng, ser, kuştin, cerd û tan bûye.

Melik Ehmedê Waliyê Osmanî yê Diyarbekîrê (Amedê), dema ku hêrîş (êrîş) dide serxanê Bêdlîsê (Avdalanê kûrê Şerefhan) ku zanyar û pisporêkî pir mezin bûye, di pirtûkxana wî da nêzikê heftê (70) pirtûkê wî yên ku bi destê xwe nivîsî bûye û çar hezar (4000) pirtûkê zaniyariyê din, dişewitînin û Bêdlîsê talan û xirab dîkin, her wekî karê wan hova li hemû derê Kurdistanê din jî, wilo bûye.

Dewleta Osmaniyan bi lêp, hîle, fend û dolabên şeytanî, bi ol, mezheb, terîqet, eşîret, şêx û serokê wek Îdrîsê Bêdlîsî, selteneta xwe li ser Kurda bi Kurda dumandiye, û her timî wan bi ol û biratiya olî xapandine. Kurdistan li navbera her du dewletên kedxwar û xwînmij (Osmanî û Îraniya) tete parê kirin û dibe du parçê û dibin cewr û hovîtiya wan da dimîne; belê, dîsa jî di karê navînî da di çand û kelepûrê xweyê netewî da, bi serê xwe bûye. Heta ku piştê cenga duwemîna cihanê, dewletên zordest (Îngîlîz, Fransîz, Îtalyan, Yunan) împaratoriya Osmanî bela dîkin û di nav xwe da par dîkin û li bakurê Iraqê, di bin serokîtiya Şêx Mehmûd Berzencî da desthilatdariya (fendarîtiya) Kurda dadimezire (çêdibe) û Şêx Mehmûd bi navê Melîk-ül-Ekrad (femandarê Kurd) dibe serokê wî.

Şêx Mehmûd, li bakura Iraqê Mistefa Kemal jî ji Samsunê di 19 Gulana sala 1919'an da dest bi şoreş û cenga serxwebûnê dîkin. Mistefa Kemal di Belavoka Amasyayê da (Amasya Genelgesi), di Civat û Kongra Erzurum û Sîwasê da biratiya gelê Kurd û Tirka dixebitîne û gelê Kurd û Tirka, wekhev dinase û dibêje: Welat, niştîmanê me hemiyan e, ne ye Tirka bitenê ye ne jî ye Kurda, belkî ye Kurda û Tirkan û gelên musulmanên dinên teva ye. Dîsa dibêje ku,

piştî hemû mafê (heqê) Kurda yê netewî û çandî bidine wan, wek bira bi hev ra bibin yek, derheqa wê qasî da, namekê jî, ji Şêx Mehmûd ra dişi-ne, jêra dibêje ku li ber îngilîza serî hildin, ew ne musulman in, em musulman in, birayê hev in, piştî me welat azadkir, em ê, hemû mafên we bidine we, ji Kurdan ra heqê azadiyê binasin: Belê, sed mixabin! Piştî ku welat bi xwîna gelê Kurd û Tirk û yên din tê şuştin û azad dibî, di sala 1923'an da di Civat û Peymana Lozanê da (24 Tîrmeh -Temmuz-1923) Kurdistan, di navbera Tirk û îngilîz û Fransîzan da parçe dibe tê parkirin dikeve bin destê Tirk, Erebb, Ecema her wiha careke din jî, bi navê ol û biratiya olî, gelê Kurd têtê xapandin û ji mafê xweyê mirovayî (insani) û demokrasî û netewî bê par dimîne; belê, heq heq e, (maf maf e), îro nebe dê sibê bê standin şêr, bêngirtin jî şêr in, (dunya bidore, ne bizore).

Kurdê serê çiya ne çavtex û jîr û mên in
Merdê Med û Keya ne, dêw û piling û şêr in

Lawê key û Kiyaksar, goderz û Kew û Kawa
Şêrgo, selah û serdar, Qardoxiyê dilêr in

Kasîne Gotî, Madî, xaldîne Hûrî, Nayrî
Merwanîyû Şedadî, kalê me yê bikêr in

Îro jî, em ku xurt in, dujmîn ji me ditirsîn

Çendan, ku bêne girtin, şêr hertimî ku şêr in

Azadî, em dixwazin, mafê demokrasi

Dujmîn ku hîlebaz in, qels in, teres, ne wêrin

Ger dixwazî, min binasî, guh bidêre: kîme ez
Hind-û-Ewrâpî me, Kasî, Hûrî, Mîtanî me ez

Gotî Qardoxî me, Xaldî, Nayrî, Manayî, Medî
Koşî, Sûbarî me Qardî, şêrê Aryanî me ez

Namiq û Firdewsî kîne, Bûlele û Buhterî
Suxteyê pîrê Cizîrê, Hezretî Xanî me ez

WÊJEYA KURDÎ

Wêjeya Kurdî, îro di nav wêjeyên cihanê da xweyê cih û rewşek gelek qenc û bilind e. Mem û Zîna Xanî, Dîwana Mela, Dîwana Riza Telebanî, Hacı Qadîrê Koyî, Bêkes, Nalî, Hejar, Dildar û yên din. Dîwanên şahê wêjevana Seydayê Cêgerxwîn, bi wêjeyên cihan ra di hêrîşê dane û di sûka wêjevanî da pir bi rûmet û buha ne.

Her kes bi qasê xwe, me jî nêzikê hezar rûpelan, bi navê "Dengê Kurdistan" penc dîwan ristine û derbasê derva kirine, ku wê di nêzik da bi navê Ewîn û Şîrîn, Birîn, Girîn, Çîrok û Dîrok, bêne çapkirin û weşandin. Eger ku mirin keys û fesala me ne bire. Dê em ê hinek xelekê nuh jî, bihûnin û bi zincîra "Dengê Kurdistan" ê ve deynin û dirêj bikin.

Ah û nalîn û fîxan e, êş û çîk û janê tê
Bilbilê şeydan e, Dengê kurd û Kurdistanê tê

WÊJE LI SER DU BEŞAN E

1 - Beşa zarî (şîfahî)

2 - Beşa nivîsarî

Beşa zarî, ku jêra dibêjin wêje yên xelkê bi çêbûn û hebûna zimanê gelan ra dest pê dike û dimeşe; dengbêj, kilambêj, çîrokvan, destanbêj, pêkenînzîzan û nuktedan ên her gelî, bi awayê rewş û babeten demên ku tê da jîne, gotine û dibêjin, huner û pêşetiya xwe didomînin.

Wêjeya nivîsarî jî, ku nivîsandin çêbûye dest pê kiriye. Ev jî, bi du bir û beşan e:

- 1- Wêjeya Gelî (Halk Edebiyatı)
- 2- Wêjeya Dîwanî (Dîvan Edebiyatı)

Em dikarin bêjin ku, belgên wêjevanî ya nivîsariya Kurdî ji pirtûka Zerdest pêxember (Avesta) dest pê dike, ku ew pirtûk kaniya zimanê Kurdî ye (660 bz.).

Di pey ku Kurd bûne musulman bi hezaran wêjevan û zana û pispor û dîrokvanê Kurd, bi zaravê Erebbî, Farsî û Osmanî pirtûk û dîwan nivîsîne. Şaîrên namdar ê Osmanî Fuzûlî û Nabî, şaîrên netewiyê Erebbî Ehmed Şewqî dîrokvanên meşhûr İbn û Kesir û İbn û Xelken jî Kurd in. Ji Erebb, Ecem û Osmanîyan ra xebat kirine û bûne pîrê wan, durr û cewherên xwe yên giranbiha ji wan ra pêşkêş kirine û bê nîrx û biha mane.

Lê, Baba Tahîrê Hemedanî (935-1010) li domarê hezar salî beriya nuha, helbesteyên lîrîkî û evîndarî, sofîtî û felsefî, bi zaravê Kurdiya Lorî nivîsiye, dîwana çarikên di wî (rubaiyatê wî) di sala 1333 koçî da (hîcrî da) li Tehranê hatiye çapkirin.

Bi wî awayî jî Baba Tahîrê Kurdî, di dîroka wêjeya Kurdî da cîhekî pir girîng û bilind girtiye (canê wî yê pîroz şabe, hezaran rahmet û pîrozî lis axa wî be).

Di pey wî ra jî, Mele Perîşan bi Kurdî nivîsiye. Li du wan jî Eliyê Herîrî, Melayê Cizîrî nivîsîne. Ehmedê

Xanî dest bi wêjeya netewiya Kurdî kirîye û destana Mem û Zînê nivîsîye, ku di hunerê wêjewanî da belga (wesîqa) şanaziya gelê Kurd e xwedê heske, em ê ji vir wiha di kovara Navenda Çanda Mezopotamya ya jorîn da helbestên wêjewanên Kurd yek û yek ji were binivîsin û li ser lêkolîne bikin.

Hîvîdarin ku ji vir wiha, bi nivîsînê wihakî, xwendevanên me yên delal û hêja derbareyê wêjewan û biwêj (şair) û helbestvanê Kurd da Rewşen bivin, li suka durşinas û gewherfiroşên Kurdistanê durr û cewherên wan ên giranbuha û pir bi rûmet, bibînin û binirxînin û bikin, li meta û qîmetên xwe yên pir buha xwedî werin.

Çawan ku pîrê wêjewan Ehmêdê XANÎ dibêje:

*Ger dê hebûya mejî, xwedanek
Sahib keremek, we nuktedanek*

*Neqdê me di bû bi sikke meskûk
Nedma, wehe, bêrewac û meşkûk*

Yanê: eger ku xwedî, xwedanek mejî hebûya da pereyê mejî sikke bi-biya û bi rûmet û rewac bûya, bi şek û şubhe nedima.

*Dê roj were em jî bibne dîldar
Dûrrê mejî lê, werin xirîdar*

*Bazara dunê bi qedr û qîmet
Lê em jî werin bi nîrx û rûmet*

*Rewşen ku hebin li herdiyarî
Rojê me derê nemîne tarî*

*Bextê me ji xew ku îdî rabe
Rextê xwe hilîne dil ku şabe*

*Em jî, ku bi dest xwe xîr wî Qasî
Her mafê xwe ên Demoqrasî*

Binivîsinin li ser welat

*Pîroz be ev xebat û tevdir
Herhebe saziya rewşenbîr
Pêşketine bi bawerî û bîr
Ji bo welêt pêkhati*

*Hezar sale em dilbîrin
Em guhdarbûn rojek mizgîn
Tev beşdarbûn roja şêrin
Pênûs bo me bi xebitî*

*Mêjî girt zeng û gemar
Xwe berdabû çav û damar
Navê wêye xewa dişwar
Gelek salan tev raketî*

*Carek bi xwe nebû bawer
Ronakbîran xwe nedan ber
Agir berdan dil û ceger
Bi şev û rojan dişewitî*

*Dijmin dîkin fen û deka
Xweş zanabî tujî keka
Qelem ketî şûna çeka
Ê ku xwendî bi pêşketî*

*Yekîtî, biratî pir xweş e
Wek cejna pîroz û geş e
Ji bo serxwebûn û azadî
Wek fînd û çira wêketî*

*Dibore dema kar û xebat
Bi xwîna şehîdan roj hilat
Binivîsinin li ser welat
Her tişt wekî rojê derketî*

*Gel birçî, jar û mest
Tev tîrs û talan û west
Welat hê nîne serbest
Bimre kedxwarî û kevnepereştî*

Herbijî

Welat Nadim

*Welatê min buhayê ew
Bi misk û enberê nadim
Wekî dayka min û bave
Bi zêr û cewheran nadim
Dema cejnê û şehyanê
Bi keçkên nazînî nadim
Çi zore ev... çi talan e?
Piyala kewserê nadim*

*Bi ava kewser û zemzem
Welat hersal ditê şuştin
Xwîna lawik û keçkan
Ji boyî gel ditên kuştin
Ji dildarî û xembarî
Bi rext û xencer û piştin
Ji boyî Kurd û Kurdistan
Hemî dinya li şun hêştin...*

*Welatê min bilindî tu
Wekî Agrî ji zozana
Bi eşqa xwe tu namdarî
Wekî Xanî bi destana
Gelek mîrxas û dişêra
Ji Kurmanca û Sorana
Ji boyî te dibin gorî
Li qadên şer, li zîndana...*

*Neyar hatin bi pîlanan
Bi zêr û mal û davên xwe
Hema Kurdên welatê min
Welat nadin bi sedrengî
Bi rovtî û cilkên nuh
Hema keçkên welatê min
Welat nadin bi zavên xwe
Neyar hatin me berdîn hev
Kur û bavan li dij hevdu
Hema lawên welatê min
Welat nadin bi bavên xwe...*

Cankurd

KURMANCIYA BAKUR... KURMANCIYA BAKUR... KURMAN

DERSIM SER ÇEND QESEY

Kurdistanî de, dîrokê jiyana qomî zaf zaf kan o. Karê kinitena arkeologano ke kela Wan û dorme de amo kerdene, resmê riyê kemeranê ke zaf cawonê Kurdistanî de ame peydakerdene, karê arkeolojîkê ke hurendiya Barajê Kebani û dorme wuzay de amê kerdene, kenê eskera ke dîrokê qomê mordemiya Kurdistanî sono reseno ses hezar seran V.Z. (Verê Zayênî). Mordem ke resmanê riyê kemer û esketan ceno ra çimî ver, vîne no ke panzde (poncas) hezar seran raver koyanê Kurdistanî de mordemî biyê. Wonca, na resmê kanî musnenê ma ke, panzde hezar seran ravêr qomanê na hardî wextê klaniye û suriyenî de viyê. Sayd kerdo, çiye werdene kerdo are, esket û lonanê kemeran de xo sîtar kerdo. Na qom, key amo naza, kotî ra amo ta? Weradi-me her wext naza mendo, yan biriyo ra şîyo? Eskera yo ke, kes cavê na persî bese nê keno ke tamam bido. Heqîqate aya ke, dîrokê sarê Kurdistanî xeyle kan o; nara, qomê Kurdistanî wayire kulturode kanî û dîrokê de dergî yo. Jiyane qomê mordemiye, wexte verenî de, her het ra taviyat ra gîredaye vî. Cayê ke tey awe esta, mal û tayr-tûr esto, weşîye-werdene esta, esket û sîtare peyda bena, wuzayî serva jiyane qomî rind viye; na het ra hardê Kurdistanî xeyle misayit vî. Wonca arkeologan veto wer-te ke, dewe viraşten û miqerem biyayene kî Kurdistanî de her cayê dîna ra rewer biyo. Erxaniye de ju paga dewera kane vejîye wer-te ke, naye ra new hezar seran ravêr ama viraşte-ne. Zanay na dewe jê dewa dînya kantire hasav kenê. Na karê zanayî îspat kenê ke, dîrokê qom û sîvilîzasyonê Kurdistanî zaf rewer dest keno pro.

Kurdistan, dîrokê qomanê Asya

de jê pirdî viyo: Qomanê ke Îranî ra, Qafqas ra amê, na pirdî ser ra vêrdê ra. Çi eve haştîye, çi eve şer vo, çi naza miqerem vê çi biwoncê şêrê, na qoman xo pey de reçî caverdê. Ayê ke reçê niyanenî verdê, yine wextê xo de tesîrode xori îcra kerdo. Ni re-çanê niyanenî, peydabiyayên û verşayena jiyana qomî de biyê wayirê bare. Çi rind çi xirav, rengê tore û adetanê xo do qomanê verenî, reyna rengê qomê verenî gureto. Çi esto ke, taye qewetin biyê, hen rew nê vîleşîye ro, wer-te ra vînd nê viyê; ya zanê yine ra, ya adet û ananê yine ra taye xet û reçî mendê. Hama na wextanê derg û têwer-te de roze ve roze qomanê ke na hardî sero piya weşîye, her het ra jubîn ra biyê nejdî; endî na hard biyo welatê têdine. Wextê ma de kî qomê "Kirmanî" jê mîletî, "Hermenî", "Asurî", "Suryanî", "Erebî" û taye bînî jê "senikmîletî" hurendiya xo de mendê. Wonca, taye cawonê Kurdistanî de Tirkanî kî beno ke jê, "senikmîletî" bêrê hasav kerdene. Nara, mordem ke dîrokê Kirmaniye de niyadano, besekeno vazo ke, kulturê Kurdistanî her het ra dewlemend û rengîn o; mîletê Kirmanî kî wayirê na mîrasiyo. Eskera yo ke, na vatena ma nê yena a mana ke, mîletê Kirmanî -çitor ke dewleta Tirkanî kerd- renganê kulturê sarê Kurdistanî û qomanê verenî înkâr bike-ro, yine têdine mîletê Kirmanî ser hasav bike-ro, huskahusk vazo ke "her çi yê min o, ravêr û tepiya xora ez vî-ne". Rastiye aya ke, dîrokê qomanî kan o, hama yê mîletan honde kan nê yo; na sevete ra kes bese nê keno ke qomanê verenî jê mîletî hasav bike-ro, her çiyê yine kî jê yê mîletê xo name kero. Ma gere eve çimanê xo ra û usulê zanyarî ra probleman bivî-nîme, bar û rolê her çi xo vîra nê ke-

rîme. Welatê Kurdistanî de ya kî welatanê bînan de, çi "mîlet" çi "senikmîlet" bê, hunerê têdine gere eve re-hetiye bêro namekerdene.

Na sevete ra, îtîqat û toreya Kurdistanî kî reng ve rengê; hen ke, mordem nê şîkîno ke sevata têdine ju qeyde wez kero, yan vazo ke her he-tê na welatî de xora eve ju-reng anane û tore estê. Na qese, seveta folklorê Dersimî kî rast o. Je qomanê kanî, taye adetanê sarê nazay kî hona hurendiya xo de mendê; qomê ke têdima ame na mintîqa, jubîn ra tesîr kerdo; jê "Hatî, Mîttanî, Hurî, Nayirî, Urartu, Îskit, Medya, Pers, Hellen, Rom, Bîzans, Îslam" û devletanê bînan, xeyle çi amo ser de. Eskera yo ke, taviyat û coğrafyayê na mintîqa kî sarî re tesîr kerdo. Hama zana-yox û niviskaran ra gore, Dersim de taye adet û îtîqatê kanî hona kunê ra çimî ver. "Nurî Dersimî" vano ke: *"Xiristiyanîye kî tayvet Dersim de bese nê kerdo nîfus bikero; hata mintîqayê ke tede nîfus kerdo kî dînê Arî yê kanî rengê xo do aye, ama ra vurenayene"*. Rast o, dînê xiristiyanîye Dersim de bînge nê gureto; hama naza jê Hermenîyan saro xiristiyan kî biyo, her tesîr ve jubîn ser kerdo. Hona kî taye adet û îtîqatê wertaxî kunê ra çimî ver. Wonca, tesîrê dînê Îslamiye kî naza jede xori nê şîye; nafa îtîqatê xoye verenî, kulturê Arî, bine perda Îslamiye de dom kerdo.

Wexto ke dînê Îslamiye vejîya wer-te, qomanê Îran û Kirmanî wayirê kulturode kantir û dewlemenderî vî. Yî rozan ra ve nata dînê "Zerdeş-tî" wer-te qomanê Îranî de bînge gure-tivî; qomanê nazay wayirê medeniyet û kulturode rengîn vî. Nara, kes nê wast ke hen eve hasaniye ra dînê Îslamî qevul kerê. Eve sero Îslamiye re serê xo nê naro, leşkerê Erevan eve sero seveta Îslamî şer kerd. Hama

xo leşkerê Erevan ver de racero, teslîm viyo; roze ve roze qomanê Îranî kotî bine bandira Erevan û dînê Îslamiye. Eve vatenade bîne, endî mezvur mendî ke sarê xo na dîna neweye ver de ronê. Qomî adet û îtîqatê xo ye kanî, kulturê pî-kalkanê xo ca nê verda; hama yi eve famê Îslamiye reyna gureti ve dest, nafa bine perda Îslamiye de wonca day dom kerdene. Se ke taye zaniyoxî vanê, dînê "Cuyidiye (Yahudiyenî)" mesela, îtîqatê "fîkrê melekan û adirê cenemî de vêsayena kesê xiravkarî", dînê Zerdestî ra gureto, ya kî bine tesîre ey de resto na fikro niyanenî. Xora dînê Îslamiye û Xiristiyanîye xeyle çiyê xo dendarê Cuyidiyenî yo. Raste aya ke, dînê Zerdestî na dînanê peyenî ra zaf zaf kan o; yine xeyle fikr û îtîqatê xo dînê Zerdestî ra gurete. Qomanê ke îtîqatê xo eve dînê Zerdestî ardvi, eve na kultur terviya bivî, qevulkerdena Îslamî yine re hasan nê vî. Heta Erevan kî adet û tore xo ye verenî bine ra ca nê verday, nafa binê perda Îslamî de day dom kerdene. Taye cayonê Kurdistanî de dînê Îslamiye rew binge guret, hama Kirmananê Xoresan û Dersîm xeyle eşt xo ver. Xora Kirmananê Ezdî kî dînê Îslamiye qe qevul nê kerd, aqîda Zerdestîye eve senik-vurenayene dê dom kerdene. Wonca, dînê Îslamî werte Tirkmanan de kî jede rî nê dî.

Werte Îslamî de ke niza xîlafetiye vejiye, sarê Îranî û taye Kirmanan hetê "Hz. Elî" guret. Eve na hal, bî Elevî. Kirmananê Dersîm û "Ehlî Heq" hetê îtîqat ra jede jubîn ra nejdî yê. "Eba Müslimê Xoresanî" ke eve destê xelîfê Abasiye ra ame kiştene, nafa Kirmananê Elevî bê serok mendî, xeyle zamet û zulum dî. Tayine Xoresan ra bar kerd amey Dersîm û mintiqanê bînan. Dersîm, eve ca û coxrafayê xo serva Kirmananê Elevî parezgayode rind, meterisode qayim vî. Sarê teverî çixa ke qol eşto sarê nazay ser çî hete siyasî, çî hete kulturî ra- nê şikiye ke naza giraniyade girse peydakerê. "Haci Bektaş Velî" ke ame Anatoliya, xelîfê xo ye ke

binera Kirmanî vî, yi rusnay Dersîm ke qomî îrşad kerê. Hama se ke Nuri Dersîmî vano:

"Heqîqete aya ke Dersîm de, eleviyênî eve rî qebeyênî menda. Rasto, Hz. Mihemedî re hurmet kenê; Elî jê camerdode çer û comerd cenê ra çimî ver, xeyle hurmet û movet ci re kenê; hama na hez û îtîqat pê ardene manayadea tayvetî ra jede avêr nê sona..."

Kirmananê Dersîm kî bê sik misilman ê; hem kî xo sarê bîni ra jede misilman qevul kenê. Hama adet û îtîqatê xo wexto veren de ke çitor viyê, hen mendê.

Folklorê miletan de hem xisletê millî estê, hem kî xisletê enternasyonalî estê. Mordem huner û ruhiyatê cematê xo, sayiya folqlorê xo de naskeno. Se ke sero ke ma vatîvî, anane û torey -ke hetera folklorê- hem rengê cematê tayvetî, hem kî rengê qomanê bînan danê. Çi ke dîrokê mordemiye de qonaxê verşayene rengê jubîn danê. Vajîme ke qonaxê feodaliye de mesele û mitayiyê camatî jede-senîk jê jubîn ê; nara, binaxê kulturê na demî jede ferq nê keno. Na sevete ra berhemê kultury, tede qoman de rengê jubîn dano. Hama her qom kî wayirê taye xisletanê teybetî yo. Na rastiye kulturê camatanê ju qonaxî de kî xo kena eskera. Mesela folklorê tede miletan de "reqs" esto. Camat eve yine zereweşiyê û şayyanê xo, kar û kerdena xo, îtîqat û resm-rusmê xo, hata her hetê jiyana xo ano ra zan. Hama her ju xo ser û hunermendiya xo ser reqsan peydakeno. Wonca, dîna û royê her camatî, her ca de jê jubîn nê vejînê werte. Taye dansî este ke bahsê yine mîsterek o, hama ta û figurê yine xeyle ferq kenê. Na hal seveta kulturê mordemiye alametê dewlemendiya zevq û hunerê mordemî yo.

Folklor, terviya biyayena îsanî de, gur-geş kerdena hîsiyatê netewî de wayirê cayode tayvetî yo. Mordem tam û qîmetê folklorê miletanê bînan kî sayiya folklorê xo de naskeno.

Nara, gere jê tede miletanê dîna Kirmanan kî folklorê xo komkerê; bine roştîya zanîn de tetqîq kerê. Seveta na karî kî beno ke herkes xo biqefelno, jede cad kero. Hen ke qismê folklorê Kirmaniye juveju vejîyê werte.

KILAME SERVA AZADÎ

*Brayenê!
Destê Botanî ra
hevalan vengdanê
serva azadî, serva azadî!
vengdanê naver:*

*-Bêrê ve tever
erê wayenê
vala xo tadê
navera niyadê:
Kile xildana
berxwedan a
serva azadî, serva azadî!
Adir biyo zerd
yiye Zerdest o
asmen biyo kesk
jê perojî roş to!*

*Brayenê!
Destê Botanî ra
hevalan vengdanê
serva azadî, serva azadî!
-Adir wekerê
ad're Zerdest o
nayo ke vêseno
hîrîs û heşt o!
Bêrê ra xo ser
xevera xeleşî
birusnê naver!*

*Koyê ma berz ê
roştî rê têsanê
ala rawurzê
herman pêsanê
serva azadî, serva azadî!*

*Koyê ma qeraz ê
kilame vazê:
Sarê ma reng o
karê ma ceng o
serva azadî, serva azadî!*

Wuşen

TARTIŞMA

KÜRTÇE ALFABE NASIL OLMALIDIR?

İbrahim GENÇ

Bugün Kürtçe, tarihi süreç içinde birçok kültürle kaynaşmış, etkileşimde bulunmuş, etkilemiş ya da etkilenmiştir. Kürtler, uzun bir süredir Arap, Fars ve Türklerin egemenliğinde oldukları için, Kürt dilini de en çok bu ulusların dilleri etkilemiştir. İslamın yoğun etkisiyle özellikle Arapça ve zengin dil yapısıyla Farsça. Ama Türkçe, Kürt dili üzerinde o kadar etkili olamamıştır. Bin yıllık bir devletleri olmasına rağmen Türkler, kendi dil yapılarını son yetmiş yıl içinde kurumlaştırmaya başlamışlardır. Arapça ve Farsçanın yoğun etkisi altındaki bir Türkçenin, Kürt dilini belirgin biçimde etkilemesi elbette beklenemezdi.

Karşılıklı etkileşim sonucu, bir dil den diğerine değişik sesler geçer ve bu sesler birbirinden farklı dillerin ortak değerleri durumuna gelirler. Kürtçe açısından da durum böyledir. Ama Kürtçenin yapısı o kadar köklü ve zengindir ki, yüzyıllardan beri egemenlik altında olmasına karşın, özgün yapısını bugüne kadar koruyabilmiştir.

Ancak bu özgün ve zengin dil yapısını bilinen nedenlerden dolayı (sürekli savaş, işgal, yağma hareketleri) yazıya dökmekte zorluklar çekilmiş, bu dilde yazılan eserler çoğunlukla düşmanların bilinçli imhasına uğramıştır. Örnektir:

Osmanlı'nın Diyarbakir valisi Melik Ahmet Paşa, Hicri 1066'da Bitlis Beyliği'ni işgal ettiğinde, o zamanki Bitlis emirinin kütüphanesinde bulunan 4000 kitabı yakarak imha etmiştir. Bunun gibi benzer etkenler, Kürt dilinde belirgin bir boşluğun doğmasına sebep olduğu gibi, tam bir dil birliğinin oluşturulmasını da zorlaştırmıştır. Bölgeler arasında birçok şive farklılıkları oluşmuştur. Kurmanci,

Sorani, Gorani, Zazaki ya da Kuzey Kürtçesi gibi şiveler bile kendi aralarında alt şivelere bölünmüşlerdir.

Bütün bu bölünmüşlük, yazı diline de yansımıştır. İşte bu noktada Kürt kültür, sanat ve edebiyatına gönül verenlerin görevi, dağılan parçalan ve yokedilmek istenen bu değerleri korumak ve geliştirmek olduğu gibi, öncelikle de Kürt dilinin geliştirilmesi ve Kürtçe yazımının disipline edilmesini sağlamaktır. Bu hepimizin görevi olduğu gibi, bugüne kadar kendi kimliğinden kaçmaya çalışmış ve başka kimliklerle! kendini lanse etmiş Kürt aydınlarının da görevidir. Yine bu görev, **vurguluyorum**, hepimizindir ve kimsenin tekelinde değildir. Dağınıklığı ortadan kaldırmanın yolu hiç bir komplekse kapılmadan örgütlenme ve merkezileşmeden geçer. Artık başka kimliklerin arkasına saklanıp demogoji yapmanın zamanı geçmiş, kendi kimliğimizle üretmenin zamanı gelmiştir.

Hiç bir mücadele, (ekonomik, politik kültürel v.b.) coğrafyasının dışından sağlam temellere oturtulamaz ve sağlıklı bir yapıya kavuşturulamaz. Dışarıdan verilen mücadelenin damarı ülke topraklarından kopuksa, olsa olsa Avrupa ya da mülteci kültürü oluşturulabilir.

Bütün bu olgulardan hareketle, **REWŞEN**'in bu ilk sayısında, kullandığımız alfabenin yeterliliği konusunu tartışmaya açmak istiyorum.

Bugün Kürtler, genelde üç alfabe kullanıyorlar: Latin, Arap ve Kiril alfabeleri. Ancak Kürtlerin büyük bir çoğunluğu Latin alfabesini kullanıyor. Buna dayanarak, gelecekte Kürt alfabesinin bütünüyle Latin harflerinden oluşacağını söyleyebiliriz. An-

cak, bugün kullandığımız Latin alfabesi, Kürtçeye cevap verebiliyor mu? Bugün biz Kuzey Kürdistanlılar Türkçe konuşup Türkçe yazıyoruz! Zaman zaman Kürtçe konuşup Kürtçe yazan olsa da, bunlar yazım dilini ya yöresel özellikleriyle kullanıyor, ya da geneli kapsayayım derken, tek başına türetme yapma hatasına düşüyor.

Kürtçe yazanlar, Türk alfabesinin dışında kalan sesleri 'q, x, w' harfleri ile tamamlamaya çalışmışlardır. Bununla birlikte, Türkçe alfabede olup da, Kürtçede değişik sesleri vermek için kullanılan harfler de vardır. Örneğin, Türkçedeki 'î' sesi Kürtçe yazımda 'î' olarak yazılır ve aynı sesi verir. Bunun yanında Türkçedeki 'ı' sesi de 'î' ile veriliyor.

Bunlara açıklık getirmek gerekiyor.

Soruna şu açıdan bakmak gerekiyor: Temel çabamız, dilin kullanılmasını zorlaştırmak değil, kolaylaştırmak olmalıdır. Bugün binlerce Kürt öğrenci, yazar, çizer ve aydının, her iki dilde de var olan sesleri değişik harflerle ifade etmeye çalıştığında zorlanacağı muhakkaktır. Özellikle 'î, u, û' v.b. harflerde bu durum belirgindir.

Yazım dilindeki bu ve benzeri sorunlar karşısında, cesur adımlar, devrimci adımlar atmak gereklidir. Aynı tutum, ödünç sözcükler içinde geçerlidir. Dünyada hiç bir dil yoktur ki, içinde başka bir dilden sözcükler bulundurmasın. Hele günümüzde iletişim endüstrisinin ve teknolojinin hızla geliştiği bir ortamda, diller arası sözcük transferi olacağı kaçınılmazdır.

Alfabede diğer bir sorun da, Kürtçede bulunan kimi seslerin, bağimsız, tek bir harfle ifade edilemeyeşidir. Örneğin, 'ç' sesi hem Türkçe, hem de Kürtçede varolan bir sestir. Ama buna yakın olması nedeniyle

aynı 'ç' harfi ile ifade edilmeye çalışılan ikinci bir ses daha vardır. Örneğin:

Çawa = Nasıl	Çîrok = Öykü
Çarox = Çarık	Çav = Göz
Çewt = Yanlış	Çal = Kuyu, oyuk

'Çawa, çarox, çewt' sözcüklerindeki 'ç', Türkçedeki ses ile aynıdır, ancak diğer sözcüklerdeki ses aynı değildir.

Pir = Çok	Pîr = Yaşlı
Pîşt = Bel, sırt	Pîvaz = Soğan
Pel = Yaprak	Pîj = Sivri uçlu tahta parçası

'Pir, pîşt, pel' sözcüklerindeki 'p' sesi Türkçedekinin aynı olmasına karşın, diğerleri değildir.

Teşî = Öreke, iğ	Tivir = Turp
Têkoşîn = Mücadele	Tûr = Torba
Têkilî = İlişki	Tîrêj = Işın

'Teşî, têkoşîn, têkilî' kelimelerindeki 't', Türkçedeki 't' ile aynıdır. Ama 'tivir, tûr, tîrêj' kelimelerindeki 't' aynı 't' değildir.

Kesk = Yeşil	Kew = Keklik
Kêlek = Kenar	Kur = Oğul
Kûrt = Kısa	Ker = Sağır

'Kesk, kêlek, kûrt' kelimelerindeki 'k', Türkçedeki 'k' ile aynıdır. Ama 'kew, kur, ker' kelimelerindeki 'k' aynı 'k' değildir.

Bu durumda birinci örneklerdeki harfler ile ikinci örneklerdeki harfler birbirinden nasıl ayırd edilecek? Bazı Kürt dilbilimcileri aradaki farkı "vurgu" (ki Kürtçede çok önemlidir) ile belirtmeye çalışmışlardır. Fakat bunların vurgulu olup olmadıklarını anlamak için Kürtçeyi çok iyi bilmek gerekiyor. Peki, bu dilin yazımını öğrenmek isteyen insanlarımız ve yabancılar bu ayrı sesleri nasıl birbirlerinden ayıracaklar?

Çözüm için şu anda iki önerimiz var; birincisi bu seslerin verilebilmesi için Ç, P, T, K harflerinde inceltme işareti kullanılarak bu ses verilebilir. Örnek: 'Pîvaz, pîr, çarox, tivir, kew, kur,' v.s. Yalnız bu yöntemi kullanmak beraberinde birçok teknik zorluğuda getirir. Bu harfler daktilo, matbaa, bilgisayar v.b. aletlerde ya yoktur ya da yok denecek kadar azdır. İkincisi; Ç, P, T, K harflerinin yanına 'H' harfi getirilerek yapılabilir. Örnek: 'phîvaz, phîr, çhîrok, çhal, thûr, thivir, khew, khur' v.s. Dikkat edilirse 'h' harfi ister istemez bir önceki harfi yumuşatıyor. Alışılmasında kolay. Teknik yönden de herhangi bir zorluğu yok. Ayrıca Hint-Avrupa dil grubundaki dillerin fonetik yapısına da uygundur. Yani Kürtçenin ses yapısına cevap verebilecek niteliktedir. Bu yüzden ikinci örneği öneriyoruz.

QIBLA ME

Abdurrahman Dürre

Qibla me ye, Sîpan û Bilican û Şerefîn.

Nemrût Erefat ê.

Keba me ye, Şengal û Cîlo û Cûdî û Hemrîn,
zemez ku Firat e.

Zozanê welatê me hemî quds û herem tê,
pîroz e hemî der.

Dermanê dilê rîşê me her gît û kelem jê,
melhem heye kûl ser.

Kî carekî, derman ji wî kûl qelbê birîn kir,
ew xizrê Nemirê.

Kî parekî kuj wan dev û wan lêv ê şîrînê,
aza dibe, hûrtê.

Yek çilwe, li kî bê, ku ji wê horî sirîşt ê
wê ser bi nivîştê.

Yek dem bi xweşî rûnê kî carek li tenîştê
dê çinkê bihiştê.

Ayatê cemala wî ku çend sale di xwînî,
lê şerh hene, heşî.

Pir nukte jî xala li çenê dît û dibîne
lê nîne kû paşî.

Xweş sorgul û xweş baxe, ku bulbul heye dil, lê
derdê xwe dirêjê

Heta, li dunê saxê, mela, xax û pera jê,
dê berde û bêje

Gava ku mîrî, wesyete, hûn lê ku hilînin,
ew mir li çi erdî.

Helbestê Cîgerxwîn û Mem û Zînî bixwîn
telqînê bi Kurdî

SERÎ ŞAR Ê TEMEZÎ

Abdurrahman Dürre

Qemera şax û şepela, serî şar û temezî

Kemera sist a li bala te bi bûma e, xwezî

Dilbera burca Cizîre bi xwedê kî, bi xwe dê
Li belengaz û esîrê xwe bi pîrse bi lezî

QADÎ MUHAMED

Seyda BERÇEMÎ

Dû celebê rastiye hene: rastiya ku jîn dibe û a jîn bûye. Têgihîştê şaxên diyalektîka navbêra vana jî hatinê ji mera sadirîne. Ji xew rabûna netewî û di pêş de ketina pêvajokîya netewî de di dema me ya îro de netewa Kurd, li dijî meselên civakî û ramyarî dihêle û wan tîne hemberî hev. Ji hev gerandina van meselena, di hatinê de civaka Kurd ewê çawabe, wê bibe bersîva wê.

Dewletên ku Kurdistan xistine bin şehriweriya xwe bi konevaniyê pir hêl, Kurdistan brîndariyên gelek gran stend. Bi grêdana şunde xistina aboriyê, bi hawekî sîstemî zman, çande, rumetên netewî û dîroka wê rûxwîn krine. Ji nasîna hebûna xwe gelekî bi dur ketin; netewek bi jînek kolektî daxebitandî û biçûk xistinî û çima nehatiye rizgar krin, bi tekoşîna îro ku netewa Kurd li dijî mijokdariyê merhela ku gîhaştîyê li ber çavan xweş dixuyê. Pirsgirêka netewa Kurd ya dîrokî êdî bernasbûye.

Berhevhatina pêvajokîya netewî pir bi êş çêdibe, gring e ku ev bê ronî krin. Di bra vê Kovara me de, yê ku nav Kurdistanê de cîhê xwe girtine û ew karê ku dane ser milên xwe, bi kîjan rengî û mîsyona xwe û bi şexsiyeta xwe, bi çî awayî vejen daye, di peyvên xwe yî jor de me sedema we nivîsiye. Sedema ku me pêşî cîh daye Qadî Muhamed ev e: ew, jiyana wê pir kurt be jî, di dîroka me ya nêzik de serokatiya dewleta Kurd, a ku dameziribû kriye. Dema di wî bajarê çûk ya bi 16.000 runîştvan, ew Komara ku li wê derê ava bûye, damezirîye û sedema hêweşandiya wê çîye, bê kolandin, ji bo jêderka dîroka jiyanî pir girîng e. Armanca me; li kîderêbe navê wî (Qadî Muhamed) û Komara Kurd bi hev re tê nasîn, bi kûr-

tayî jî be em bidin naskrin û li ser wê pêvajokek gengasî vekin. Ên ku baweriya wan bi çêbûna zanîna girohî, bi debara can hatina hişekî, civakî û bi girîngbûna herikandina zaneyê di navbera qirna de hebe, em wan dawet dikin, ji bona alîkariyê bidin pêvajoka gengesî. Her kes îro dizane ku, herikiya zanebûnê ji berêde heya bi dema me yî îro, ji bona jiyandina me ye pevajoka metingeriyê bi hawakî xweşik nehatiye sererast krin.

Bajarê Mehabadê li Kurdistanê Rojhilat cîh digre û ji dewleta Medya ya peşî de avahiyek nawendî û pir girîng bû. Ya dijî, xwediyê xwe û tekoşinek pir dirêj e. Qadî Muhamed, li vî bajarê hanê, di yekê Gulana 1990'î de hatibû dinyê, ji malbatek xwûyanî, û bi rumet bû, navê bavê wî jî Qadî Muhamed Elî bû. Brakî wî hebû, navê wî Ebûl Qasim Sadrî bû. Û çar xwûşkên wî hebûn.

Navnîşana Qadîtiyê di wê demê de ne navnîşanek vala bû. En ku ew navnîşana hildigirtin, li gora şerîeta Îslamê, di derheqa civakî, ramyarî û dadmendiyê de dibûn xwediyê peyvê.

Dibistana olê wê demê bi navê "Qutubxane" dihat nasîn. Qadî Muhamed, perwendîya xwe him li Qutubxanê û him jî li cem bavê xwe dît. Ji xêndî vana jî ew eserê ku bi zmanê biyanî hatibûn weşandin, ew jî duxwend. Piştî navnîşana feqîtiyê stend, mîna mirovê olê yê din di quncika mizgeftê û di hucra xwe de nedirawest, li ser pirsgirêka civakî û çandê xebata xwe berdewam kir. Mirovên dora wî yê paşverû çûqas li dijî wî derket û berpeyî kirin, Qadî Muhamed guh neda wan û bi mîsyonerê filan re têkilî danî. Waneyê zmanê biyanî ji wan girt. Ew dilîne wî yen we-

Qadî Muhamed

latparezî û bêrya wî ya ji bo rizgariya Kurdistan, ew nezîkî Koma Leşkerên Şoresgêr kir. Di wê demê de Artêşên Çarlixê di nava Îran de bû. "Koma Leşkerên Şoresgêr" jî di nava artêşa Çarlixê de bi dizî xebat û rêxistinê xwe dikir. Ji ber vî awayî Qadî Muhamed, têkiliya xwe bi Koma Leşkerên Şoresgêr re danî (N. Pîsyan -Mehabada bi xwîn-, Dr. Qasimlo -Tekoşîna Çel Salan Di Riya Azadiyê de).

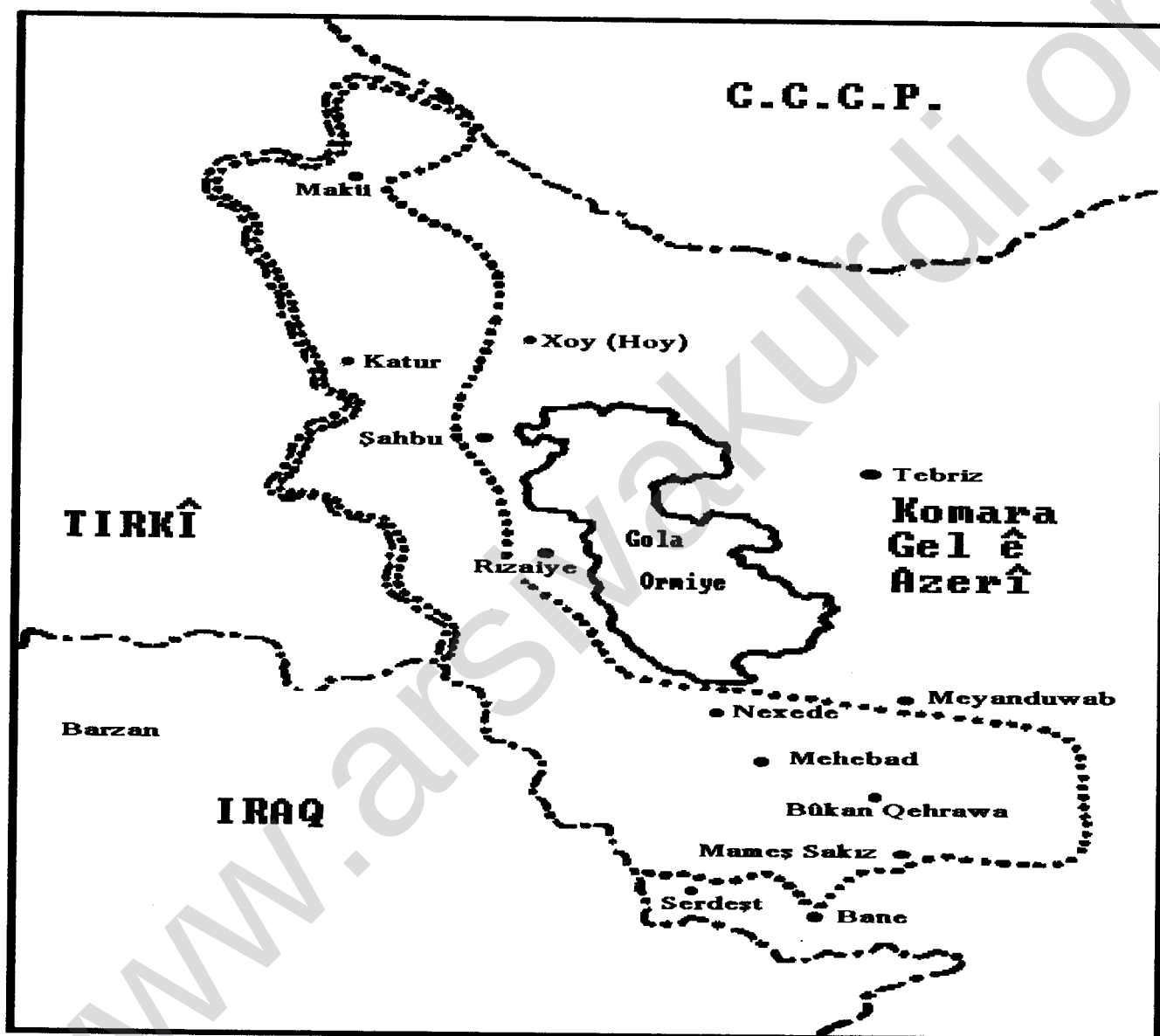
Ger bi saya malbata xwe û ger bi saya cehda xwe, ew têkiliyên ku ava kiribûn, li gora pîvana Mehabadê, hêlêwî yê rewşenbîrî gelekî berfireh bibû. Qadî Muhamed, di demekê jî de serokatiya warxana waqîfê kiribû. Piştî mirina bavê wî, Qadî Muhamed, peywî rê Qadîtiya Mukriyanê hilda ser milê xwe. Di wê peywira xwe ew biryarê distend, ji ber ku pir di ciyê xwe de bû, rumeta wî di nava gel de zêde kir. Desthilata dîktatoriya Şah Riza, berpeyî nîşan dida, li dijî vejeniya Qadî Muhamed.

Ew kesên biyanî gava ku Mehabad ziyaret dikirin, Qadî Muhamed, li dijî wan pir hurmetkar bû. Bi Emerîkan re jî duxwest têkiliyê dostaniyê deyne û bi wan re bi axive. Gelek giranî dida ser vî tiştê. Ew mîsyonerên Emerîka û Hekîmê Elman "Germe-

nîstan" ku li herêmê diman ji ew ji xwe re dost dipejirandin. (W. Aegle-ton, Komara Kurd ya Mehabadê, 1946, Weşanên Koral, Çapa II., rûpelan 79 an.) Di sala 1941'an de artêşên hevalbendan ji başûr û ji bakur de Îran zewt kirin. Bi dagirkeriya Sovyetê ji hêla bakur de û bi dagirkeriya

gav Kurdistan derbasî jiyanê dikir. Ev Konevana Sovyetê bû. Ev serhildana ku dem bi dem fersend didît û li dijî otorîta nawendiya Îranê li dar diket, li ser bingeha eşîretiyê damezirî bû, Sovyetê dixwest bixwe bindestê xwe, bin baskê xwe û jibona himeriya xwe bike mertal. Lê belê gelê

hebû, ev konevaniya ji hêla gel û serokên Kurdan mêldarî dît. Herêma ji derveyê dagirkeriya Îngilîz û Sovyetê dima, yek ji Mehabad'bû. Li Mehabadê di sala 1946'an di 16'hê Îlonê de rêxistinek bi navê "Komelâyê Jiyanveyê Kurd" damezirî. Her çiqas ku ev rêxistin ji hêla kesên çîna

Sinorên Komara Mehebad a Kurd

Britanya ji hêla başur de Îran, serdestiya xwe ya sazumana dewletê wenda kir û qelsma; di vê domahîkê de demek xweş hate amedekirin ji bona tevgera Kurd ya netewî bi kemîle, û bistewe. Ji bona ew otorîta kû valayî ma bû, ji hêla Sovyetê dihat dagirtin. Di hundirê Azarbeycanê de gav bi

Kurd, li Kurdistanê ew hilweşandinên ku artêşa Çarlixê kiribû, ji bîra ne kiribûn. Ji vê hîngê Yekîtiya Sovyetê, heyetek ji pêşevanê Kurdan dawetî Sovyetê kirin û dûxwestin konevana xwe bi wan bide pejirandin. Gelê Kurd û serokê wan ji ber ku hewcebûna wan ji dostanî û hevalbendiyê

navîn û rewşenbîran hatibû avakirin ji, di demek kin de li herêmên Kurdistan yê dijî berfireh bû. Têkiliya Qadî Muhamed bi vê rêxistinê re bi vî awayî çêbû:

Hinek endamê Qomîta Navendiya Komela li dijî endametiya Qadî

Muhamed derdiketin. Şexsiyeta Qadî Muhamed diwar, fermankar û bi otorîter bû. Endamên rêxistinê ji vî şexsiyetê ditirsîyan û digotin: wê rêxistinê bêxe destê xwe. Hinek endam jî ji ber tiştên şexsî li dijî endametiya wî derdiketin. Tevli wan tiştan jî di rêzname û destura rêxistinê de ji bo werhîlgirtina Qadî Muhamed tu mecalî tunebû. Di sala 1944'an de di meha Cotmehê de şandin pêy Qadî Muhamed û ew birin Îlahî. Berî ew bê wê malê bistû çar endamen rêxistinê hatibûn wêderê. Ji bona tevên endaman nêyên eşker kirin, biryar dan ku dû endam bi tenê dê bi Qadî Muhamed re biaxîfîyan. Ew herdu endam, Qasim Qadrî û Qadîr Muderîsî bû. Li gorv biryarê, gava Qadî Muhamed daxwaza her du endaman nepejiranda, bi van endamên dinê re nedihat ruqala(rûberê) hev û wê ji mal biqetiya. Lê belê gava daxwaziya wan bipirjiranda ewê bi endamê dinê re jî bihata ruqala hev û ji bona endametiya rêxistinê dê sond bixwara.

Daxwaziya her du endaman, Qadî Muhamed bê şik pejirand. Peyre bû serok û peyivdarê rêxistina Komela. Tev li hawî jî ne endamê Qomîta Nawende bû. (W. Aegleton. a.g.e. rûpel -99,100). Dîsa, ev serê kaniya ku em vê xeberê jê digrin wisa dibêjê: endametiya rêxistinê, Qadî Muhamed bi xwe xwestiye û jî bo hawî qasidek peywirandiye û li ser daxwaziya Sovyetê jî biryara endametiya wî ya rêxistinê hatiye dayîn. Archî ROOSVELT wusa dibêje:

Qadî Muhamed, demek dirêj bi komele ra nakeve têkiliyê. Ev ji bona we demê buyerek balkêş e. Levra ew dema Komela, saziyeke gelek dînamîk e di tevgêra netewekariya Kurd de. Ev yek bi hesabên şexsî yê berjewendî û şexsiyetek otorîter û fermandarî ve nayê diyar kirin. Lê mirov di vê libata wî de lihev xistinên konevaniyên Îngilîz û Sovyetê dikare bibîne.

Qadî Muhamed, kêmasiya programa qîlafeta Komela dît. Bi vê nêtê,

di gera xweyî Azerbeycana Sovyetê, bi serokwezîrê Azerbeycana Sovyetê re şewirî. Li ser şîret û tembiyên serokwezîrê Azerbeycanê Cafêr BAKIROF, di sala 1945'an de Partiya Demokratê Kurdîstanê damezirand. Piştî damezirandina PDK'yê bi îmza Qadî Muhamed û 105 endamên Partiyê yê pêşatî, Manifesto hate weşandin. Di vê belavokê de, kara rizgar kirina Dinyayê ji faşîstan dihat ber çava û dixwestin ku têkevin peyven şertê Atlantîkê. PDK, armanca wê di nava sînorê Îranê de sazumanek Muxtarî biqlafet bike. Bi vê armançê programa piştî ku li Azerbeycana Îranê, di bin serokatiya Partiya Demokratê Azerbeycanê di berçelê 12'a 1945'an de Muxtariyata xwe eşkere kir, Qadî Muhamed, roja 22 Çileya 1946'an de di xebardana xwe ya li qada Çarçira Komara Kurd da eşkere krin. Ew bi xwe ji bona serokatiya devletê hate bijartin û dest bi kar kirin.

Bi qedandina şerê dinê ya duwemîn, rewşa nûh ku derkete holê bi xwe rê demahîka Komara Mehabadê amade kir. Piştî hêzên Sovyetê ji Îranê derketin û Hêzên Îranê Azerbeycan zewt krin, Komara Kurdê Mehabadê bê alîkarî ma û bê şer biryara berdestiyê dan. Serokên Kurd yê hatibûn girtin, di derheqa wan de biryara daliqandinê hate dayîn.

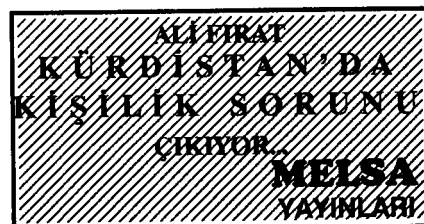
Qadî Muhamed û birayê wî Seyfî Qadî û Sadrî Qadî, di 31'ê Adarê sala 1947'an de destê hate daliqandin. Berî ku bê daliqandin, Qadî Muhamed wûha gotibû: "wûn mi dadiliqînin, lê belê tevên Kurdan her yek Qadî Muhamed'in."

Di derheqa jîyan û kiryarê Qadî Muhamed de gring e gelek tişt bêne gotin. Di qîlafetbûn damezirandina Komara Kurdê Mehabadê gelek kar û xebata wî, cehda wî û keda wî çêbû. Bi rastî bi konevan û dostaniya Sovyetê bawerî anibû û gringiyê mezî didayê. Lê em nikarin bêjin: bizava Kurda xwe bi dargî, dilîn û

bê kemalandî bû û avahiyek diwar dananî bûn ber çava. Dî dijîtiya navbêra xwe da gelekî tengasî kişandiye û piştî xwe bi alîkariya derve grêdaye û bûye siyaseta navbêra dewletan.

Artêşa leşkerî ya Emerîka Archîe ROOSVELT Jr., ku di navbêra 1946-1947'an de li Tehranê peywir dikir, Qadî Muhamed wuha dinimîne: "En ku Qadî Muhamed nas dikirin û ew dîtîbin, nikaribûn ji vejeniya şexsiyeta wî birevîyan. Çawa bibû sembola netewa Kurd, li hember dihit têgihîştandin. Marivekî bejînkî û 50 salîbû, sakoyekî leşkerî li xwe dikir. Rihekî wî sibik hebû. Cixare ne dikşand û vexwarina wî tunebû, xwarin jî hindik duxwar. Dengê wî yê nerm û bi wezin bû. Bizava wî tebtî bû, lê belê bi vîjen bû. Bi celebekî navnetewekarî bi tevê gelê dinyayê re têgihdar bû. Bi zmanê Rusî, hinek jî Îngilîzî û bi Spenyolî û hwd. di axîfî. Masa wî her gav bi pirtukê li ser zmanê byanî û xwendin û nivîsarî tije bû.

Baweriyêke wî yê himanî, meraniyek û fedekariyek bi qeder pêre hebû, lê belê bi fikrên xwe yî vekirî û bi nerm bûna xwe yî şemuz dihat dîtîn. Muxtariyeta Kurdan di nava sînorê Îranê de duxwest. Kurd jî mîna Farisa bi eslêxwe Îranî bûn, bi vê sobê digotin wek Med û Persiya ji bo ku em di nava qîlafetekî de bijîn em tu kelemî nabînin. Kurdê din jî ev fikra wî par dikirin. Qadî li ser fikra ku ji xîma Medya bû. Digot ku etîmolojiya Mehabadê cîhê ku Medî lê jîn bûne. Bi vê eşkere krinê gelekî kexweş dibû. (Middle - East Journal, Cîlda 1, 1947-3'ê Tirmehê, Dr. Abdurrahman QASIMLO, Kurdistanî Îran, Weşanên Belge, stemberiya yekemîn, rûpel 84-85).

KÜRT DİLİ ÜZERİNE

Hüseyin KAYTAN

Dil ile coğrafyanın, dil ile sosyal ve politik yaşamın, dil ile ekonominin ilişkisi, tohum ile toprağın ilişkisi gibidir. Bir dil, konuşulduğu coğrafyaya göre biçimlenir, toplumsal ve politik canlılıkla zenginleşir, ekonomik canlılıkla birlikte etken ve belirleyici olur. Kürt dilinde en önemli unsur, coğrafyanın etkisidir. İki ırmak ülkesinin dağları, Kürtlerin maddi olarak korunmalarının yanı sıra, dil olarak da sürmelerini, varolmalarını sağlamıştır.

Bugün Kürdistan denen bölge, İndo-Germen dil ırmaklarının doğduğu bölgedir. Hint kanadını bir yana bırakırsak, Germen kanadının Akkad dağılmasından sonra Avrupa'ya doğru hareketlenmeye başladığını biliyoruz. Dilbilim açısından baktığımızda, Germen dillerinin Kürtçe (Kurmanci-Kirmanci) orijinli olduğunu anlıyoruz. TC bilimcilerinin, devletin resmi kurumlarının cumhuriyet tarihi boyunca bu gerçeklerin üstünü örtmeye çalışmaları, bilim adına utanç verici bir olaydır.

EA: BİR TANRI, BİR SÖZCÜK, BİR YAŞAM

'Ea'. İki ünlüden oluşan bu sözcük, bir ayın çığıdır ve ilk kez İÖ 2500 dolaylarında Akkad ülkesinde, bugünkü Güney Kürdistan'da duyulmuştur. Bilim adamları, 'ea' sözcüğünün Sümer dilinde "suyun evi" anlamına geldiğini söylüyorlar. Ama Akkadlar Sümer egemenliğine son verdikten sonra bu adı tanrıçalarına vermişlerdir. Bu sözcük bugün bütün Germen dillerinde "su" anlamına gelmektedir.

İlginç bir nokta var : Kürt dili, özgülüğü itibarıyla, bütün sözcükleri ünsüzlerle başlayan bir dildir. Ancak

bugün, birkaç istisna dışında, sözcükler 'e' ve 'a' sesleriyle başlayabiliyor. Bu değişimin nedeni, 'Ea'dan başkası olamaz. Buradan yola çıkarak, Germen dillerinin de kökünde ünlü ile başlamadıklarını söyleyebiliriz.

Bugün Germen dillerinin ilkel biçimine çok yakın olan bir dil hâlen yaşamaktadır. Bu dili konuşanlar, Fırat ve Dicle arasında dağınık bir halde olup, Dersim'de, Fırat'ın doğduğu yerde, yani 'suyun evi'nde oturmaktadırlar. Bunlar Dersim Kürtleridir. 'Ea' sözcüğü, bugün Dersim Kürtçesinde 'eae', 'awê' ya da 'aue', Güney Kürtçesinde 'av', daha güneyde 'ab', Latince'de 'aqua', Fransızca'da 'eau', eski Germen dilinde 'aha' ve daha sonra da 'wa-sser' ve 'wa-ter' biçimlerinde yaşamaktadır.

'GERMEN', 'KURMAN' 'KİRMAN'

Böyle bir karşılaştırmaya hiç bir kaynaktan rastlanmıyor. Oysa bu sözcüklerin aynı anlamı ifade ettiklerini bugün hipotezden öte, kuram olarak söylebilecek kanıtlara sahibiz. Bunu, belki de bin yıllarca dış etkilere kapalı bölgelerde oturan Kürtlerin bugün konuştukları dile borçluyuz.

Köken itibarıyla İndo-Germen dillerinde sözcükler tek heceden oluşurlar. 'Kurman' ya da 'Germen' sözcükleri, 'kur' ve 'man' sözcüklerinden oluşan birer 'komposita'dır. 'Man' sözcüğünün 'adam' ya da 'insan' anlamlarına geldiğini kesin olarak biliyoruz. Ancak 'Ger' ya da 'Kur' sözcükleri için ancak tahminlerde bulunabiliyoruz. Bu sözcük ya Kürtçedeki 'girs' ve batı dillerindeki 'gross' ve 'great' ya da 'grand' sözcüklerinin kökenidir, veya Kürtçe'deki 'agir = ateş' sözcüğünün en eski bi-

çimidir. Böylece 'Kurman' ya da 'Germen' sözcükleri büyük bir olasılıkla ya 'büyük insan' ya da 'ateşin insanı' anlamına gelmiş olmalıdır. İkinci olasılıkta Zerdüş dininin etkisini gözönüne alıyoruz.

BELGELEMELER

'Ek, Hlewagastiz Holtiyaz, horna tawido'

Bu cümle, Germen dillerinin Avrupa'da bulunabilen en eski yazısıdır. Runik harflerle altın bir boynuz üzerine yazılmıştır. 'Ben, Holtiya'lı Hlewagast, bu boynuzu yaptım' anlamındadır. Bu cümle, bugünkü Alman ve İngiliz dillerinden daha çok, Kuzey Kürtçesinden alınma bir cümle gibidir. Mantıklıdır, çünkü Avrupa dilleri büyük bir gelişim içindeyken, Kuzey Kürtçesi hemen hemen en ilkel biçimini korumuştur. 'Ek' sözcüğü bugün Kürtçede 'Ez' biçimindedir ve Avrupa'da da 'Ez' biçiminde kullanıldığı dönemler olmuştur. (*Ez was ze Berne gesezen... -Dietrich von Bern, 11. yy.*) 'Horn' sözcüğü büyük olasılıkla Avrupa kökenlidir, çünkü Kürtçe ve çevresindeki dillerde anlamca ve sesçe örtüşen bir sözcük yoktur. Ancak yüklem, tümüyle bugünün Kuzey Kürtçesinde olduğu gibi çekimlenmiştir ve yüklemdeki 'ta' öneki bugün Avrupa dillerinde silinmiş olmasına karşın, Kuzey Kürtçesinde vardır ve kullanılmaktadır. 'Ta-' öneki, bulunduğu fiile 'sürerek, sürterek' anlamını vermektedir. (*ta-fiaene = süpürmek, tasnaene = yontmak, tadaene = çevirmek (el-değirmeninde vb.)*) Geriye kalan 'wido' sözcüğünü de, Kuzey Kürtçesine dayanarak etimolojik çözümlemeye tabi tutabiliyoruz. Kuzey Kürtçesinde (Dersim-Dimli Lehçesi) 'raşt' doğru, düzgün anlamlarına geliyor.

'Virastayen' ise ;='yapmak', 'kurmak', 'oluşturmak' anlamlarına geliyor. 'Do' ise bir mastar ekidir ve çekimsiz mastarda, Kuzey Kürtçesinde 'dan', eski German dilinde 'dun', bugünkü Almanca ve İngilizcede 'tun' ve 'to do' biçimlerindedir ve 'yapmak', 'etmek' anlamlarına gelmektedir. Yine Kuzey Kürtçesinde, fiillerin geçmiş zaman çekimlerinden de örnek verirsek, ilişkiyi tamamlamış oluruz: tadayen-tado, berdayen-berdo,

İsveç Möjbro'da bulunan
İS 400 yıllarına ait runik taş.

tasnayen-tasno, vb.

Yine bugüne kadar tam çevirisi yapılamamış bir belge var ki, biz bunu Dersim Kürtçesine dayanarak çözebiliyoruz. Resmini gördüğünüz taş, İsveç'te, Uppland-Möjbro'da bulunmuştur. Dilbilimciler, bu yazıyı bugüne dek tam bir kesinlikle transkripte edebilmiş ya da çevirebilmiş değildir. Çeviride zorlandıkları için, transkripsiyonda da takıldıklarını sanıyoruz. Birinci (alt) satırın ve üstte ikinci satırın sonunda bulunan 'V' işareti, büyük R olarak transkripte edilmiş ve öyle okunmuştur. Oysa bu işaret yalnızca satırın bittiğini göstermektedir. Böylece transkripsiyon,

frawaradaRanahahaislaginaR

biçiminde değil

Frawaradaanahahaislagina

biçiminde olmalıdır. Dilbilimciler arasında, üstünde en çok anlaşılan çeviri 'Frawaradar at üstünde öldürüldü' olmuştur. Bu çeviri yanlıştır. Çünkü 'Frawaradar' bir isim ise, 'hahai' sözcüğünün de 'at' anlamına gelmesi gerekirdi ki, etimolojik açıdan bu temelsizdir. Şimdi kendi çözümlememizi veriyoruz:

Cümlelerin ilk hecesi olan 'fra', 'pro-' önekinin ses kaymasına (p => f) uğramış biçimdir. 'Wara' ise yere doğru anlamındadır. 'Daana' ise, 'dun=tun=dan' fiilinin iyelik eki (-a) almış biçimdir. Böylece bu sözcüğü, 'vurup düşürmesi' olarak çevirebiliyoruz. 'Hahai' sözcüğü ise, 'seine=his=ei=onun' anlamındadır. 'Sla-gina' ise bir fiil değil, bir sıfattır ve 'schlagend=slaughtering=vurucu, kıyıcı' anlamına gelmektedir. İlginç olan nokta, bu cümle yapısının Kuzey Kürtçesiyle tam bir örtüşme içinde olmasıdır. Bugünkü Kuzey Kürtçesi ile biz bunu şöyle söyleyebiliriz:

'Prowarodaene hei şlagina' = 'onun vurup düşürmesi öldürücüdür'.

Yalnız 'sлагin' sözcüğü, büyük bir olasılıkla 'şila', 'şla=silah' sözcüğünün orijini ve bugün Kuzey Kürtçesinde yalnızca 'şla=silah' biçimiyle vardır. O dönemde yazıların hemen hemen yalnızca büyü amacıyla yazıldığını eklersek, çevirimizin doğruluğunu büyük ölçüde vurgulamış oluruz.

German dili ile, Kuzey Kürtçesi arasında bir gramer paralelliği vardır ki, bu paralellik dilbilimsel karşılaştırmalarda çok geçerli bir "kökende birlik" kanıtıdır. Daha 10. yy'da bile, Avrupa'da konuşulan German dili, gramatik açıdan Kuzey Kürtçesi ile

örtüşmektedir. 1000 yılı dolaylarında Merseburg'da kaydedilen şu büyü sözlerine bakalım:

"Eiris sâzun idisi, sâzun hera,
doudher
Suma hapt heptidun, suma
heri lezidun
Suma clûbodun umbi
cuoniouuidi:
İnsprinc haptbandun, invar
vîgandun!"

Bu metin ile bugünkü Kuzey Kürtçesi arasında ortak olan yalnızca iki sözcük vardır: 'sâzun = saznayen' ve 'doudher = dot'. Ancak, diğer sözcüklerin de Kuzey Kürtçesinde bugün varolduğunu varsaydığımızda, bu metni şöyle yazabiliriz:

"Eira sazene idisi, sazene hera,
dota
Suma hapt heptidane, suma
heri lezidane
Suma clubodane umbi
cuoniouuidi:
Ensprince haptbandu, invare
vigandu!"

Bu arada küçük bir spekülasyon yapalım: Almanlar ve İngilizler Kürt kökenlidir. Öyle ya, Kürtlerin kendilerine, TC ağızları 'Kürt kökenli' diyor. Kürt kökenlilik öyle değil, işte böyle oluyor. Yeri gelmişken değinelim. En eski German efsaneleri arasında, tanrının dünyayı yaratırken arada bir uçurum bıraktığından sözeden bir efsane vardır. Bu efsanenin, German toplumu kültürüne İstanbul ve Çanakkale boğazları ile girmiş olduğunu ileri sürebiliriz.

German dilinin, Kürdistan'dan batıya doğru, ilkelden karmaşığa bir gelişim gösterdiğini söyleyebiliriz. Aşağıdaki sözcük değişimlerini inceleyelim:

<u>Kürtçe</u>	<u>Grek</u>	<u>Latin</u>	<u>İng.</u>	<u>Alm.</u>
bra	phrator	frater	brother	Bruder
derî	thyra	forum	door	Tor
korte	khortos	hortus	garden	Garten
ba (pi)	pater	pater	father	Vater
hyire	treis	tres	three	drei
aue		aqua	water	Wasser
				(esk. aha)
di	dyo	duo	two	zwo = zwei
zoni		genu		knie
dot			daughter	

Bu örnekler kolaylıkla çoğaltılabilir. Şimdi de ilk bakışta, tarama yapmaya gerek duymaksızın, Kuzey Kürtçesi (ki Kürtçenin yaşayan en eski biçimidir), eski Almanca (1000-1500 yıl önceki Alman ya da daha doğru bir deyimle German dili), bugünkü Almanca ve İngilizce arasındaki fonetik ve semantik paralellikleri gösteren kimi sözcükleri veriyoruz.

<u>Kürtçe</u>	<u>German</u>	<u>Almanca</u>	<u>İngilizce</u>
dan*	dun	tun	(to) do
hard	erda	Erde	earth
re-, ra- (önektir)			re-
rovar, robar			river
blisk		Blitz	
şa, şıye		Schatten	Shadow
endi	enti	und	and
voz (vozdan)	vuoz	Fuss	foot
germ		warm	warm
name	namo	Name	name
(ta-)snayen	sneien	schneiden	
heli	helido	heilig-Held	hely-
ten (tenık)		dünn	thin
wee	welaga	wehe	
wolla	uola	wohl	
astare		Stern	star
piya		paar	pair
xenek		henken	
hegme		Honig	honey
hene		Henna	
dot	douder	dort	
lew	lip	Lippe	lip
ko	coot, coolih	Gott	god*
newe		neu	new
kerm		Wurm	germ*
merden		mörden	
teng		eng	

* Anlam kaymaları vardır.

aue + şuyayen		waschen	wash
kle		Glut	
sole		Salz	salt
wes		Wesen	
ver		vor	fore-
cema (dzema)		sammen	
dae		Dame*	
Tu	thou	du	you
rame		Regen	rain
ez	ek, ez	Ich	I
raşt		recht	right
bın		Bein*	beneath
gırs		gross	great
nie	ni	nein	no
mae		Mutter	mother
ya		Ja	yes
viae		Witwe	Widow
herme		Arm	arm
berz	pereg	Berg*	
zu (zon)		Zunge	

Bütün bu benzerlikler çoğaltılabilir.

Bu paralelliklerin bir açıklaması olmak zorundadır. Sözcüklerin ses yapılarına baktığımızda, Avrupa'da -dilbilimsel açıdan ancak bin-binbeşyüz yıl öncesinden bu yana geçen süreci inceleyebiliyoruz- yaklaşık binbeşyüz yıl önce varolan ve bugün büyük değişikliklere uğramış olan fonetik biçimin, bugün Kuzey Kürtleri içinde henüz geçerli olduğunu görüyoruz. Bu durum, en azından 1000 yıl önceki biçimiyle Germen dilinin orijinin Kürdistan olduğunu göstermektedir. Çünkü o zamandan bu yana Kürdistan ile Avrupa arasında bir kavimler göçü olmadığını açıkça biliyoruz.

Öte yandan, Güney Kürtçesi, Germen dili ile Kuzey Kürtçesi kadar berrak bir örtüşme göstermiyor. Ancak "*Kürtçede Kuzey-Güney*

Farklılaşması" başlıklı kısa çalışmamızda da görüleceği gibi, Kuzey ve Güney Kürtçeleri arasındaki köprü, binyılların yıpratmasına karşın hâlâ ulusal birliğin yükünü kolaylıkla taşıyacak ölçüde ayakta durmaktadır. Bunun dışında, verilerin ortaya koyduğu bir gerçek var: Kuzey Kürtçesi, Güney Kürtçesinden daha eski, daha köklü, ama daha ilkel bir konumdadır. Özellikle grammatik açıdan Güney Kürtçesi büyük değişikliklere uğramıştır. Yine fonetik yapının da açık izler bırakarak dönüşüme uğramış olduğunu görüyoruz. Bu farklılaşma eğilimi, çeşitli somut etkenlerin bir sonucu olmasına karşın, kaynağı Kürtçe olan bir dil yelpazesinin çok genel bir özelliğidir. Çünkü Avrupa'da da Germen dili büyük bölgesel farklılaşmalara, temel nitelikteki ses kaymalarına ve dönüşümlerine uğramıştır. Kuzey-Gü-

ney farklılaşması ve Germen dili örtüşmesi bağlamında çarpıcı bir örnek vermek istiyoruz.

Ulus ya da kavmi adlandırma Kuzey ve Güney Kürtlerinde farklıdır. Kuzeyde kavim adı "**Kirman**"-dır. Güneyde ise bu sözcük yalnızca konuşulan dili belirtmek için (Kurmanci) kullanılmakta olup, ulus adlandırmasında "**man**" eki atılmış ve kavim "**Kurd**" ya da çoğul biçimiyle "**Kurdan**" olarak adlandırılmıştır. "**Man**" sözcüğünü bugün de genel anlamıyla batı dilleri ile Kuzey Kürtleri (ekler biçiminde de olsa) kullanmaktadır. Bu açıdan aşağıdaki sözcüklerin son eklerine bir göz atmakta yarar görüyoruz. Sözcükler Kuzey Kürtçesinden alınmadır.

* Anlam kaymaları vardır.

Meyman : konuk, misafir (mey = içki, man = insan)

dismen : (Zayıf bir olasılık, ama "dis" öneki bugün İngilizce'de olumsuzlayıcı olarak kullanılan aynı önekle ortak orijinli olabilir. Bu durumda "dismen" sözcüğü "kötü insan" anlamına gelir).

eman : aman ("Ey İnsan" anlamına gelmiş olması güçlü bir olasılıktır).

muyman : (Varolan Türkçe sözlükler, bu sözcüğün Yunanca "mimos"dan ve Arapça üzerinden geldiğini yazıyor. Sözcüğü bugün Kuzey Kürtleri de "maymun" biçiminde kullanıyorlar. Ancak bu, sözcüğün Türkçe'den aldıkları biçimdir. Çünkü Kuzey Kürtleri'nin binyıllardır oturdukları yerde (artık?) maymunlar yaşamıyor. Sözcüğün kökeninin "muy=kıl" ve "man=insan" sözcüklerinin birleşmesinde oluşan ve "kıllı insan" anlamına gelen "muyman" olduğu neredeyse kesin bir gerçektir).

Şu anda bütün bu verilerin açıklığına karşın, bilimsel kesinlikte bir analiz sonucu vermekten kaçınıyoruz. Bunun yerine konuyla ilgilenen ve katkıları ya da eleştirileri olan herkesten görüşlerini iletmelerini bekliyoruz.

EY KARKER BIBIN YEK

Karkerê Kurd tev li karin
 Dest bi dar û tevr û bêr
 Wek xebatkarê cihan ew
 Tev di cengê mêr û şêr
 Ev cihan qada me ye
 Ev cihan qada me ye
 Her divê bibne yek
 Wek bira bin wek bira
 Ta kengî kole bin em?
 Pî di bend û mil di nîr
 Tim li benda koledaran
 Wek bimênin destegîr
 Ev dema azadî ye
 Ev dema azadî ye
 Ger bi kuştin wer bi hiştin
 Yan xweşî û yan reşî
 Her divê em bibne yek
 Her divê em bibne yek
 Wer bira bin wek bira
 Tev mirovin em bi carek
 Gewr û sor û reş çî ye?
 Sed tif û sed tif bibarin
 Zor û diktatorî ye
 Ev setemkarî çî ye?
 Ev setemkarî çî ye?
 Ger bi kuştin wer bi hiştin
 Yan xweşî û yan reşî
 Her divê em bibne yek
 Her divê em bibne yek
 Wek bira bin wek bira

Dîwana sêhemîn, Kîme Ez, 1973-
 CIGERXWÎN

NIŞTIMANA XWE BINASE

BÊDLÎS

M. BOZAN

Li ser cihderk û jêdera navê bajarê Bêdlîsê, pir lec û guftûgo hene. Ji nava van guftûgoyan, xurttirin diyar-don, weha dibêje: Împaratorê Mekedonya, Îskenderê Mezin, çaxa ku derdikeve sefera Asyayê, riya wî di Bêdlîsê re derbas dibe. Ciwanî û rindbûna ciyê bajarê Bêdlîsê pir bala wî dike. Ji qumandanekî xwe re, ku bi navê Lîs tete nimandin, dibêje: "Vê derê bêhtir ava û perwa bike û lê kehekekê jî lêbike!" Fermana Îskender têt cih û li Bêdlîsê keheka pir zexm û asê tete lêkirin. Di vegerê de Îskender dixwaze bikeve Bêdlîsê, lê bi rojan nikare wî kirê bike. Qumandan Lîs bi destê xwe Îskender dixwe kehehê. Îskender li zexm û asêbûna kehehê heyran dimîne û dixwazê qumandanê xwe bi tişteki şa bike. Ji ber vê yekê navê qumandanê xwe li kehehê dike û navê kehehê Bad-Lîs datîne. Li gor vê çêkirinê navê Bad-Lîs bi zeman tete guhertin û gotina Bad dibe "Bêd". Wateya vê jî welat e. Anku Bêdlîs li ser wateya welatê Lîs e.

Dîroka Bêdlîsê jî weke navê wê baş nayête zanîn. Sedemên wê ev in: li derdorên bajarê Bêdlîsê bermayên kevîn pir nehatine dîtin. Li vê derê bêhtir vekolîn çenebûne. Lê dîsan jî tete zanîn ku berî gelek, care yekemîn nîfşa Êrtartûyan li vir bi cih û war bûne.

Êrtartûyan, B.z. di sala 1000'î de, li bajarê Wanê û li Bêdlîsê bi cih bûne. Bi çendî (qasî) 300 salan Bêdlîs, di navbera Êrtartû, Hurî, Mîtanî, Aşûr û Babîliyan de maye. Aşûr û Êrtartû gelek caran li ser kirine. Pozîsyona Bêdlîsê ya cografîkî rê nedaye ku Aşûr bikaribin zora Êrtartûyan bibin û Bêdlîsê bi destê xwe ve binêhin. Lê, dîsan jî Aşûr digihên arman-

ca xwe û demeke kurt li Bêdlîsê desthilatdariyê dikin. B.z. di sala 700'î de Med, Împaratoriya Aşûran jî holê radikin û Bêdlîs jî Medan re dimîne. Med nêzikî sed salan desthilatdarî dikin. B.z. di sedsala şeşan de Pers, Medan jî holê dibin û Bêdlîs jî dikeve destên wan. Derbasbûna Împaratorê Mekedonya, Îskenderê Mezin di Bêdlîsê re, B.z. di sedsala çaran de ye. Îskender Persan têt dibe (mexlûb dike). Piştî vê yekê, anku piştî heşt salan (B.z. 323) Îskender dimire. Mekadonya qels dikeve û valahiyek çêdibe. Ermen vê valahiyê bi kar dihe-nin û Bêdlîsê bi dest ve tênin. Piştî zayîne sala 200'î Rom vê derê kavlî dikin. Piştî demeke kurt, dîsan Pers li vir desthilatdarî dikin û ev hetanî sala 641'î berdewam dike. Piştî vê yekê dem û dewra Ereban dest pê dike. Sînorê Xelîfe Emer û Îslametiye hetanî ber Bêdlîsê berfireh bûye. Lê Bêdlîs di navbera Ereban û Bizansiyan de dimîne. Ji ber vê yekê Bêdlîs geh dikeve destên Ereban û geh destên Bizansiyan. Di sala 927'ê de bajar bi tamamî ji Bizansê re dimîne. Di van salan de Ereban qels ketibûn û dem û dewra el û eşîran xurt bûbû. Di sedsala yazdehan de Kurd bi navê Merwanî doliwgeriyekê ava dikin. Bêdlîs jî dikeve bin desthilatdariya Merwanîyan. Ew çax Bêdlîs dibe bajarê tixûbê Merwanî û Bizansiyan.

Di sala 1077'ê de Tirkên Selçoqî dixwazin Bêdlîsê bigirin. Lê Selçoqî jî du hêlan ve tengasî dikişînin. Yek jî wan tengasiyan ev e, ku Selçoqî di warê çand û hunerî de pir li paş in. Tengasiya din jî berxwedana Kurdan e. Bi rastî jî karê Selçoqîyan pir dijwar e. Ji hêlêka ve bi Bizans re û ji hêlêka din ve jî bi Kurdan re şer dikin. Di vê berxwedana Kurdan de ro-

la Merwanîyan girîng e. Lê mixabin e ku di sala 1085'an de Sultanê Selçoqîyan Melîkşah, qumandanê xwe yê bi navê Fexruldewle dişîne ser Merwanîyan û ev kes payitextê Merwanîyan bi dest ve dihe. Keleha Bêdlîsê dikeve. Edî li hevberî Selçoqîyan jî Seleheddîn Eyyûbî pê ve çî kes namîne. Hebûna Seleheddîn bi wan ne xweş e. Dixwazin bi hêlê û tilofîskan Seleheddîn teslîm bigirin. Ew çax Xelat di destên Tirkên Artûqî de ye û Artûqî bangî Seleheddîn dikin û dixwazin Xelatê bi dest teslîmî wî bikin. Lê Seleheddîn naxape û leşkerên xwe dişîne ser Xelatê.

Di destpêka sedsala sênzdehan de begê eşîrên Rozkan, Rojkan û Rojkiyên Şerefxanî, li Bêdlîsê desthilatdarî dikin. Ev eşîrên li jor nimandî jî Çolemergê hatine Bêdlîsê. Desthilatdariya Şerefxaniyan 400 sal berdewam dike.

Di sedsala şanzdehan de du dewletên mezin li hevberî hevûdu ne. Evana Sefewiyên Farsî û Osmanî ne. Careka din Bêdlîs roleke mezin dileyze û herdu hêl jî dixwazin Bêdlîsê bi xwe ve girêbidin. Serekê Sefewîyan, Şah Sîmaîl û Sultanê Osmanîyan Yawuz Selîm, her yek jî hêlêka ve, bi el û eşîrên Kurdan re muzakere dikin û di encamê de Yawuz Selîm bi ser dikeve. Wê çaxê Mîr Îdrîsê Bêdlîsî bi Yawuz re li hev têt û sen-cexa Bêdlîsê teslîmî Yawuz dike. Bi vê yekê re Osmanî li herêmê bêhtir xurt dibin û êrîşên xurttirîn dibine ser Sefewîyan.

Keleha Bêdlîsê

Me li jor piçekê behsa keleha Bêdlîsê kiribû û me gotibû ku serfermandarê Îskenderê Mezin, Împaratorê Mekedoniya, bi fermana Îskender, li Bêdlîsê kehekekê lêkiribû. Li ser vê bûyerê bi dirêjî welê tete gotin, ku di eniya Îskender de nexweşiyek hebûye û li dermanê vê nexweşiyê digeriya. Di sefera Asyayê da Îskender di Bêdlîsê re derbas dibe.

Wê hingê diçe ber cihê ku herdu avên Rabat û Kosûr digihêne hevûdu û ji wir avê vedixwe. Paşê dikeve xewê. Îskender bawer dike ku eger ji vê avê vexwe ew ê baş bibe. Ji ber vê yekê Îskender heft rojan ji vê avê vedixwe û bi rastî jî baş dibe.

Îskender ji vî welatî pir hez dike. Gazî qumandanê xwe Lîz dike û jê re dibêje: "Li vir keleheke welê zexm lêke ku ez jî nikaribim bistînim." Paşê Îskender derdikeve sefera Farsistanê (Ecemistanê). Keleh zû lêdibe û di vegerê de Îskender wê amade dibîne. Îskender dixwaze bikev kelehê lê qumandan Lîz rê nadiyê. Heft rojan şer çêdibe û Îskender bêgav dimîne û ji Lîz re dibêje: "Hey bêbav! Tu koleyê min bûyî, vêga tu asê bûyî ha?". Paşê Îskender dikeve ser riya deşta Mûşê. Wê çaxê qumandan Lîz xwe digihîne Îskender û mifta kelehê dide wî. Îskender jê dipirse: "Tu çima wisan asê bûyî û te ew çend lêşkerên min telef kirin?" Bersiva Lîz xweş e: "Te ji min keleheki xwest û te got ku divê ez jî nikaribim bikevime wê. Min jî fermana te bicih anî." Ev dilê Îskender nerm dike û Lîz dibexişîne. Paşê navê Lîs li Bêdlîsê dike. Anku Keleha Lîs...

Keleha Bêdlîsê li ser du çeman cih digire. Dîwarên kelehê di navbera çar û heft metreyan de fireh in. Bilindahiya diwaran pênce metre heye. Dora kelehê jî bi hêsanî sê km. heye. Li rojhilata kelehê Birca Tarî cih digire. Tête gotin ku di demên kevin de, kesên ku fermana wan radibûn di vir re dihatine avêtin. Li hêla rojava û hema hema nivê kelehê ji serayê re veqetandine. Li nivê din jî bi qasî 300 mal cih digire. Li xwarê û ber bi rojhilat de bazarek hatiye çêkirin. Her du seriyên bazarê bi deriyên hesinî têne hev. Li vê derê bi sedan mal jî ava bûne. Bermayên Bizans û Ermenan nîşan didin ku keleh çend caran xira bûye û cardin ava bûye.

Mizgefta Mezin

Mizgeft di sala 1150'yî de çêbû-

ye. Ebul Muzaffer Merwanî vê mizgeftê daye çêkirin. Mizgeft ji keviran ava bûye. Minara mizgeftê li bakura rojava dikeve. Sê deriyên mizgeftê hene.

Mizgefta Sorik

Di navçeya Bêdlîsê û li rojhilat dikeve. Dûrbûna wê ji mizgefta mezin sed metre tune ye. Di sala 1120'an de çê bûye. Sê caran hatiye hunandin.

Keleha Xelatê

Li Xelatê bermayên du kelehan hene. Yek ji wan bi emrê Sultanê Osmanî Yawuz Selîm hatiye çêkirin û li kêleka behra Wanê cih digire. Ya din jî, ji dema Urartûyan maye û di erdhejana (zelzele) sala 1224'an de xira bûye.

Keleha Kefê

Ev keleh li bakurê Cewazê ye û jê 6 km. dûr e. Keleh li ser girekî volkanîkî ava bûye. Ev keleh sê alî bi tehtên tûj vegirtî ye û ketina kelehê hew ji bakurê ye. Keleh bermayê Urartûyan e. Vekolînên ku bi 405 km. li bakurê kelehê çêbûne, nîşan didin ku Urartû hem di barê maden û hem jî di barê keviran de pêşve bûne.

Bêdlîs li ciheki bilind e. Di nava tixubê Bêdlîsê de pir çiya hene. Ji sedî heftê û yek parên Bêdlîsê çiya, newal û zinar in. Para cihên rast û ji bona zad bi kêrhati ji sedî deh in. Çandînî, digihê ji sedî 17 parên bajêr. Wekî din tev çiya û cihên asê ne. Çiyayên Bêdlîsê bi piranî di ser du hezar metreyî re ne. Bajar bi xwe jî ji serpilka behrê 1453 metre bilind e.

Di nava çiyayên Bêdlîsê de yê herî bilind çiyayê Sîpanê ye. Sîpan 4053 m. bilind e û di Kurdistanê de, çiyayê di pey çiyayê Agirî re duwemin e.

Çiyayê Sîpanê çiyayeki volkanîk e. Piştî 3600 metre bilindahiyê çiya

bi berf e û berf sal duwanzde meh ranabe. Tebeqeyên qeşayê dadikevin hetanî 3400 metreyan. Li serê Sîpanê goleke 400 metre berfireh heye. Sîpan bi epîka Siyabend û Xecê bi nav û deng e. Ev yek ketiye stran û dîlokên Kurdî jî.

Piştî Sîpanê, çiyayê Nemrûdê tê. Ew jî çiyayeki volkanîk e, û vemirî ye. Demekê, bi bilindahiyê, bi çendî çiyayê Sîpanê bûye. Lê bi zeman biçûk bûye ji ber ku volkan çend caran teqiyaye. Nemrûd, 2935 metre bilind e. Li serê çiyayê Nemrûdê jî goleke heye ku pir pir mezin û berfireh e. Ev gol di kortaleke gelekî mezin de ye. Kortale 40 km çarçik e. Çiyayê Nemrûd û ev gola li ser çiyayê Nemrûdê pir bala turîstan dikişîne.

Di pey çiyayê Nemrûdê re çiyayên Ziyaretê tê. Çiyayên Ziyaretê çend çiyayên bi rêz in. Cihê herî bilind 2542 metre ye. Ew çiyana li bakurê Bêdlîsê û li rojavayê çiyayê Sîpanê dikevin. Li Bêdlîsê hin rêz û qorên çiya hene, ku em dikarin ji wan behsa du qoran bikin. Yek ji wan berdewama çiyayên Torosên başûr e. Ev qor çiya bi piranî di ser 2000 metreyî re ne. Di nava wan çiyayan de, sê heb bi nav û deng in: Girê Hendaxînê, Girê Kevir Sorik (2603) û Girê Kevir Reş (2609) metre bilind in. Qora din bi navê çiyayên Kawuşahab tête navdan. Di vî qorî de girê herî bilind, bi 2730 metreyî, çiyayê Sînî ye.

Li Bêdlîsê avên biçûk û mezin gelek in. Di nava wan de gol û çemên bi deng ev in: Gola Nazik 30 km. çarçik e û ji serpilka behrê 1870 metre bilind e. Kûrbûna wê li cihna digihê 50 metreyan. Li golê masî têne girtin. Gola Arîn: 13.5 km. çarçik e. Bilindahiya avê ji serpilka gola Wanê bi pênc metreyan bilindtir e. Ava wê bi soda ye. Gola Aygir: Li başûrê çiyayê Sîpanê dikeve û 3 km. çarçik e. Ava wê gelekî şêrîn e. Gola Nemrûdê: Goleke qrater e û di kortala li serê çiyayê Nemrûdê ye. 10 km. çar-

çik heye. Ji serpilka behrê 2400 metre billind e.

Ava wê jî weke ya gola Aygirê şêrîn e. Gola Wanê jî qismen li Bêdlîsê dikeve. Lê bi navê Wanê re tete ni mandin.

Çend çem û avên Bêdlîsê jî ev in: Çemê Xerzan, Ava Bêdlîsê, Çemê Xweşik, Çemê Avreşin. Li Bêdlîsê çend germavên bi nav û deng hene. Evana, Norşên, Germav, Alemdar, Komuraltî, Germava Aş, Germava Biçûk, Avtalayam, Germava çiyayê Nemrûdê ne.

Nexşeya Bêdlîsê bi vî awayî dika-re were xêzkirin.

Li rohilat Wanê heye. Li başûr Sêrt û li rojava Mûş heye. Li bakur tixûbên Agirî(Qerekose) hene. Em niha jî navçeya Bêdlîsê û bajarokên wê binasin.

Navçeya Bêdlîsê:

Ji serpilka behrê 1500 metre bilind e. Li navçeyê 77.295 mirov dijîn. Erdê wê 1.631 km. çarçik e û serê yek km. çarçikê 47 mirov dikevin. Hêvrês(Bolukyazi), Çukur, Narli Dere û Sarikonak bi navçeya Bêdlîsê ve girêdayî ne. Çil û sê gundên navçeya Bêdlîsê hene. Aboriya navçeya Bêdlîsê bi piranî li ser pez û sewalan e.

Tetwan

Li başûrê rojavaya gola Wanê dikeve. Erdê wê rast e. Di nava bajarokên Bêdlîsê de yê herî mezintir e. Erdê wê 1.235 km. çarçik e. Li Tetwanê 65.512 mirov dijîn. Serê 1 km. çarçikê 53 mirov dikevin. Ji sedî 62 parên gelê wê derê li navçeya Tetwanê dijîn. Kuçuk Sû "Avabiçûk" û Reşadiye bi Tetwanê ve girêdayî ne. 42 gundên Tetwanê hene.

El Cewaz (Adilcewaz)

Li bakurê gola Wanê û li ser kaşekî ye. Cihê wê yên rast jî hene. Ev cihên rast di navbera çiyayê Sîpanê û gola Wanê de ne. Aborî li ser çandinî û dewaran(sewalan) e. Darên gû-

zan jî hene. Wekî din li vê derê mêşên hingivîn jî tene xwedîkirin. Erdê Cewazê 812 km. çarçik e. Lê 23.483 mirov lê dijîn. Serê km. çarçikê 29 mirov dikevin. Golduzu "Rasta Golê" bi wir ve girêdayî ye. 25 gundên Cewazê hene.

Xelat

Li başûrê rojava gola Wanê dikeve. Cihê wê bilind e. Cihêkî dîrokî ye û kevn e. Ji pir împarator û began re bûye cihêkî giranbûha. Erdê wê 1.044 km. çarçik e. Li Xelatê 26.396 mirov dijîn. Serê yek km. çarçikê 26 mirov dikevin. Ova Kışla bi vir ve girêdayî ye. 25 gundên Xelatê hene. Aboriya xelatê jî li ser pez û dewaran e. Wekî din li xelatê zenaatkari (manîfaktur) jî li pêş e. Ji vana yek xeratî ye. Li Xelatê pir bermayên kevin hatine dîtin.

Xîzan

Li başûrê rojhilata navçeya Bêdlîsê dikeve. Erdê wê bilind e. Aboriya wê li ser dewaran e. Titûn, fêkî û hingiv jî di aboriya navçeyê de cihê girîng digirin. Erdê wê 917 km. çarçik e. Li Xîzanê(Hîzan) 33.746 mirov dijîn. Serê yek km. çarçikê 37 mirov dikevin. Akşar û Saginli bi Xîzanê ve girêdayî ne. Sih û sê gundên Xîzanê hene.

Modkî

Cihêkî kaş e. Dûrbûna wê ji navçeya Bêdlîsê 25 km. e. Di warê aborî de feqîr e. Gel jî ber vê yekê jî muhacir bûye. Erdê Modkî 31.233 mirov dijîn. Serê yek km. çarçikê 29 mirov dikevin. Para herî mezin a şêniyê hemû navçeyê, li gundan dijîn. Geyikpinar, Kavakbaşı û Meydan bi vir ve girêdayî ne. Çil û du gundên Modkî hene. Weke ku me li jor gotibû, Bêdlîs bajarekî ne pir berfireh e. Bi tenê pênc bajarokên wê hene.

Erdê Bêdlîsê bi temamî 8.551 km. çarçik e, bi temamî 329.000 mirov lê dijîn. Serê yek km. çarçikê 38.5 mirov dikevin. Statîstîkên bajar

û bajarokên Bêdlîsê ji ber statîstîkên 1980 û 1989'ê hatine wergirtin. Bêdlîs jî aliyê warê çand û folklorê de gelekî dewlemend e. Lê mixabin hê jî tesîra şêx û axatiyê li ser gel heye. Her ku çend piştî sala 1960'î kapîtalîzma Tirk li bajar û bajarokên Bêdlîsê de hinde guhartin çekir jî, gund û gundikên Bêdlîsê xwe bi temamî ji nava lepên feodalîzmê rizgar nekirine.

Çandinî û xwedîkirina pez û dewaran, li her derê Bêdlîsê, di warê aborî de cihên, girîng digirin. Di xwedîkirina bîzîn û mihan li pêş in. Li Bêdlîsê sê daristan jî hene. Ji Erdê herêmê, 125.460 hektar daristan in. Ev jî tete sêr wê wateyê(maneyê) ku ji sedî 32 parên erdên Bêdlîsê daristan in. Di destpêkê de me behsa Îdrîsê Bêdlîsî kiribû û me xwendibû ku wî çawan Bêdlîs teslîmî neyaran kiribû. Li vê derê ne pêwîst e, ku em dûr û dirêj kad û çêla vê pîrsê bikin. Ev yek jî hêla xwendevanan ve baş tete zanîn. Îro jî Kamran Înanê Bêdlîsî dileyize û Kurdistanê pêşkêşî neyaran dike. Ev yek jî baş tete zanîn. Lê pîrsa me li vê derê ne ev e. Em baş dizanin ku li ku derê xiyamet hebe, li wê berxwedan û serîhildanên li hevberî zordariyê jî hene. Bêdlîs jî di warê berxwedanê de roleke giranbûha leystiye. Gelê Bêdlîsê maneya xiyametê baş dizanin û êdî naxapîn.

Bajarê Bêdlîsê, weke gelek bajarên Kurdistanê, bajarekî pir berxwedankar e. Her çend, him di dîrokê de û him jî di vê serdema me de, hinde hevxebarîyên bijarte (wek Îdrîsî Bêdlîsî û Kamuran Înan) ji nav vî bajarê me yê berxwedankar derketine jî, dîsan vî bajarî, çî car jî berxwedanvaniya xwe ya têkoşîna serxwebûna Kurdistanê çî kêmasiyekê nîşan nedaye. Gelê herêmê çî car van welatfiroşan nebexîşandiye û her dem bêbextiya wan li nav rû û çavên wan xistiye. Ji ber vê hindê ye ku îro em dibêjin:

"Berxwedan jiyan e!"

DİN DİLİ OLARAK KÜRTÇE

Yaşar KAYA

Zerdüş ve Zendavesta

Kürtler, coğrafi konumları itibarıyla, yaşadıkları ülkelerinde Araplar, Farslar, Rumlar, Romalılar gibi uluslarla savaşmış, temas etmiş ve kültür alışverişinde bulunmuşlardır. Klasik Kürt dilinin geçmişi, tarihin derin köklerine dayanır; biz burada sadece Kürt dilinin din dili olarak nasıl kullanıldığını ve Kürtçe ile hangi din kitaplarının yazıldığını açıklamaya çalışacağız.

Kürtlerin İslamiyetten önceki kutsal dinlerinin Zerdüş dini (Zerdüştilik) olduğu bilinmektedir. Zerdüş dininin bir diğer adı da Mazdeizm'dir. Ahura Mazda, Zerdüştilerin tüm gök, güneş, ay, su tanrılarına verdiği genel bir addır. Zerdüştilerin başlıca kutsal kitabı Avesta'nın dili kadim bir Kürtçedir. Pehlevi kitapları ve birçok dini topluluklar bu dili kullanmışlardır. Avesta dili eski bir dildi. Hint-Avrupa diller ailesinin Hint-İran grubuna dahildir. (Berhem, sayı 6, sayfa 15, Stockholm-İsveç, 1989)

Özcesini söylemek gerekirse Kürtler, eski din kitapları Zendavesta'yı kendi dillerinde yazmışlardır. Daha sonra Ermeniler Kürt dili ile İncil kitaplarını, Yezidiler kendi din kitaplarını, Süryaniler de kendi din kitaplarını yine Kürt dili ile yazmışlardır.

Ermeni alfabesi ile yazılan Kürtçe kitaplar, değişik İnciller olabilir. Ermeniler, iç içe yaşadıkları Kürtlere İncil'i okutabilmek için bu yolu seçmişler ve bu İncilleri Ermeni alfabesi ile basmışlardır. Bunlar:

1-İNCİL Bİ QEWLE MATTOS, 1857, İstanbul. Kürt dilinde 'qewle', 'kaide, söz, düstur', demektir. Bu bir anlamda MATTEOS'un taraftarlarına verdiği sözleri içeren bir İncildir ya da MATTEOS'un sözlerine göre İncil.

2-Bundan sonra, 1861 yılında İstanbul-Galata'da, HOVENNES MÜHENDİSYAN matbaasında basılmış olan ve kapağında AYPENARAN (Ermenice 'alfabe' demektir) ve ELİFBE CÜZ diye yazılı Kürtçe, Ermenice alfabeyle, dinsel bir kitap olmasa da değinmeden geçemeyeceğiz. Bu kitabın ilk sayfasında belirtildiği gibi, Ermenilerin Palu'daki dini lideri MIGİRDİÇ DİKRANİYAN tarafından hazırlanmıştır. İlk sayfasında Kürt dili ile, bu alfabenin Ermenice bilmeyen Ermeni çocukları için hazırlandığı yazılıdır. İçinde, okuma yazmayı öğrenmek için seçilmiş basit metinler ve bazı dinsel sözler ile birkaç şiir yer almaktadır. Alfabe resimli olup 55 sayfadır. Değerli Ermeni tarihçisi GARO SASUNİ, "Ermeniler Kürtlerin tebaasıdır", derken sosyolojik bir gerçeği dile getirmektedir.

3-PEYMANE NOE XOİYA İSA EL MESİHE (A. H. Boyacıyan matbaası, 1872, 627 sayfa)

4-İNCİLA RABBE ME HİSUS KRİSTOS KU MATLEOS NİVİSİ. İstanbul, 1891 (Bizim tanrımız Hisus Kristos için Matleos'un yazdığı İncil).

Bu İncil'in üzerinde Osmanlıca olarak şöyle bir ibare vardır: "Maarif-i Umumiye Nezareti Celilesinin 27 Rebbiülevvel, 309, ve 19 Teşrinievvel 307 tarihli 293 numarolu ruh-

"Zerdüş zanayê me ye
Cihan avayê me ye
Xusrev û Yezd û dara
Hezara şahê me ye"

satnamesi ile neşrolunmuştur".

5-İNCİLA RABBE ME HİSUS KRİSTOS KU MARGOS NİVİSİ. (Bizim Rabbimiz olan Hisus Kristos için Margos'un yazdığı İncil. A. H. Boyacıyan matbaası, 1911, 87 sayfa).

6-İNCİLA RABBE ME KU XUGAS NİVİSİ (İncila Xugas), A. H. Boyacıyan matbaası, 1911, 148 sayfa.

7-İNCİLA RABBE ME KU HOVANNES NİVİSİ (İncila Hovennes) İstanbul, 1911, 109 sayfa.

8-EMELE RESULA (Resullerin İşleri) veya bir nevi Peygamberler Tarihi, 1991, 138 sayfa.

9-Amerika Kutsal Kitaplar Derneği tarafından, *İncila İsa yê Mesih û ser nvisina Matta, jî azmanê esli-yê Yûnani hatiye tercûme kîrîn jî terefê civate kiteba muqaddesa Amerikayê dî çapxana Agop Matiyosyan da hatiye çapkîrîn, dî İstanbulê da, 1922, 104 rûpel.* (Yunancadan Kürtçeye çevrildiği belirtilen "Ben Matta İncili" İstanbul'da basılmıştır).

Mıgırdiç Tikranyan'ın 1866 tarihinde yayınlanan "Aydınlığın Işığı" adlı kitabında, Kürtçe-Ermenice bir bölüm var. (Bkz. Karlenê Çaçani, Pızmantiya Cımaeta Ermeniya û Kurda, Erivan, 1977, s.94)

Basılmış olan bu kitaplardan başka Ermeni alfabesi ile yazılmış bazı el yazmalarının da bulunduğunu değişik yazılı kaynaklardan öğreniyoruz. Ama bugüne kadar bu konuyu ne bir

kuruluş ne de bir kişi araştırma yoluna gitmemiştir. Kürt aydınları için, Kürtlerin yaşadığı ülkelerde kendilerine ait din, tarih, edebiyat, sosyoloji, felsefe, etnografya, demografi, şiir, v.s. yi içeren kültür kaynakları ya yok edilmiş, ya da yasaklanmış, ortadan kaldırılmıştır. Kimi aydınların araştırma girişimleri de politik baskılar ile engellenmiştir. Bu konularla ilgili kaynakları ancak batılı ülkelerde bulmak mümkün olduğundan, son 30 yılda batıya gidebilen, orada okuyan, kaçan, politik göçmen olan Kürt aydınları bunları ancak inceleyebilmiş ve bu konuda eserler yazabilmişlerdir.

Bilindiği üzere, Sovyetler Birliği bu konuda Kürt kültürü ile ilgili araştırmaları başlatmış olan ilk ülkelerden biridir. Bu bakımdan en çok kaynak da Sovyet bilim adamlarının kaynaklarıdır. Karlenê Çaçani'nin yazdığına göre Sovyetler Birliği Ermenistan Cumhuriyeti'nde, Metinedaran arşivindeki MESROP MASTOS bölümünde 7117 numarada kayıtlı olan Kürtçe el yazma, Sovyet bilim adamlarına göre, 10-11. yy.'dan kalmaz. Aynı arşivde 737 numarada kayıtlı bulunan Ermeni alfabesi ile yazılı 248 sayfalık Kürtçe el yazma 17-18. yy.'dan kalma olup, folklorik metinleri içermektedir. Bunlardan başka bu arşivdeki 711, 5060 ve 10036 numaralı el yazmalar da Kürtçedir. Ama bu el yazmaların içeriği hakkında şimdilik elimizde herhangi bir bilgi yoktur. Sovyet Ermenistanında etnografya müzesinde, Dımili lehçesi ile yazılmış bazı türkülerin el yazmalarının bulunduğunu belirten Qanatê Kurdo da bunlardan "Hesreta Wetenî" başlıklı olanını yayınlamıştır. (Tarih ve Toplum Dergisi, sayı 54, sayfa 59-390-397)

Yezidilerde Dini Kitaplar

Yezidilerin "Kitab-ul Cılwe" (Vahiy Kitabı) ve "Mıshefa Reş" (Kara Kitap) adlı kitapları vardır. Birincisi 8 sayfa ve 109 satır, ikincisi 10 sayfa ve 152 satırdır. Her iki kitabın asılla-

rı Kürtçedir. Yezidiler bütün dualarını Kürtçe yapmaktadırlar. (İslam İnaçları Sözlüğü, Orhan Hançerlioğlu). Yezidilerin kutsal kitaplarının yanı sıra Ehl-i Hak mezhebini benimseyenlerin kutsal metinlerinin dillerinin de Kürtçe (Goranî lehçesi) olduğunu da düşünürsek, din dili olarak Kürtçenin önemini görmezlikten gelemeyiz.

Yukarıda Kitab-ul Cılwe diye geçen (Kîtêba Cılwe) eserin özgün bir alfabeyle yazılan metinleri, 1911 de Viyana'da yayınlanmıştır. Anastas Mari, bunları Yezidilerin tapınaklarının bulunduğu Lalêş'te gördüğünü anlatır ve der ki: "Kitabı orada demir bir sandığın içinde gördüm, bu sandığın anahtarı bir Yezidi şeyhinde idi. Sadece onun izniyle nöbetçi sandığı açardı. Yezidi dinine ait kitapları, Yunanca, Asurca ve Arapça eski kitaplarla birlikte saklamışlardı", diyor Anastas Mari'nin oradan götürdüğü metinler BİTTNER tarafından Fransızcaya çevrilmiştir.

Metinleri iyice inceleyen ve Kürtçenin değişik lehçelerini iyi tanıyan Qanatê Kurdo'ya göre, bu metinler Kürtçenin Sorani lehçesindeydiler. Metinlerin yazılışında kullanılan alfabeye ise Arapça alfabesi gibi sağdan sola yazılan değişik bir alfabadir. Ona göre bu metinler, 11-12. yy.da yazılmıştır. (O. L. Vilçevski'ye göre ise 17. yy.da)

Süryani Alfabesi ile Yazılmış Kürtçe Eserler

Süryani alfabesi ile yazılmış Kürtçe eserler daha çok el yazmasıdır. Süryani yazar Herepiskopos Aziz Günel'e göre Midyat'ın Baminmin köyünde doğan Süryani patriği yardımcısı BASİLOS ŞEMUN (ölümü 1740), "Laviş" adında, Makamla söylenen vezinli şiirlerden oluşan Kürtçe bir kitap yazmıştır. Basilos Şemun'un, Mir Mehemed adındaki Kürt beyine okuduğu "Laviş" örnekle-

rini, Süryani (Asuri) alfabesiyle yazılmış olan üç el yazmasından Latin harflerine çevirip yayınlayan Kürdolog Celaded Ali Bedirxan, yukarıda değindiğimiz üzere Basilos Şemun'a maledilen "Laviş" in bugün de Tor yöresinde Hristiyanların kiliselerinde okunduğunu belirtir.

Kürt bilim adamı ve araştırmacı Kemal Fuat, "Kurdische Handschriften" (Kürtçe El Yazmaları) adıyla 1970 yılında Wiesbaden'de yayınlanan kitabının 121-127. sayfalarında, Marburg devlet kütüphanesinde bulunan, Süryani alfabesiyle yazılmış 5 adet Kürtçe el yazmasıyla ilgili bilgi veriyor ki, bunlar arasında Ehmedê Xani'nin (1650-1707) Mem û Zin destanı ve Arapça çevirisi (1885) ile Kürtçe bir sözlük (1883) bulunuyor. Konuyla ilgisinden dolayı değinebileceğimiz bir diğer çalışma da, bazı kaynaklarda adı geçen Süryani yazar Faik Naum Palak'ın (1886-1930) "Ermenice ve Kürtçede Süryanice Kelimeler" adlı çalışmasıdır. Yine Ehmedê Xani'nin "Nûbar" ve Melayê Cıziri'nin divanı burada anılabilir.

İslami Kitaplar

Kürt kültürünün en yetkin üniversiteleri olan Doğu Medreselelerinde okutulan kitapların büyük bir bölümü el yazmasıdır. Çocukluğumda tanık olduğum üzere, bu kitaplar kağıtta dağılmayan mürekkeple yazılır, el ıslatılarak yazılı kağıdın üzerine geçirilir, sonra kurumaya bırakılırdı. Okutulan Kürtçe mevlitler, "Eqîda İmanê Nubar a Bıçûkan" ve "Quran", bu el yazmalarındandı.

İlk Kürtçe mevlit kitabı Mele Ehmedê Batê'ye aittir. Kuran-ı Kerim, 1932-1936 yılları arasında sürekli ve ondan sonra 1942 yılına kadar aralıklarla yayınlanan ve Şam da Kamûran Ali Bedirxan tarafından çıkartılan HEWAR dergisinde, Kürtçe latin harfleri ile tefrika halinde basılmıştır.

A N A L İ Z

KÜRTÇEDE KUZHEY-GÜNEY FARKLILAŞMASI

Hüseyin KAYTAN

Dilin gelişimi, tarihi, toplumsal ve coğrafi etkenlere ve olaylara göre yönelir. Dil, insan topluluklarının içinde bulunduğu ortamın her türden etkisine açıktır ve bu etkilere göre biçimlenir.

Kürt dili, Germen ve İndo dil ırmaqlarının kaynağı olup bu dillerin farklılaşmasının orta noktası olmasının yanı sıra, kendi içinde, Kürdistan toprakları içinde de büyük farklılaşmalara uğramış bir dildir. İlginç olan, Kürt dilinin iki ana lehçesinden biri olan Kuzey Kürtçesinin (Dımlı-Dersim Kürtçesi) Germen kanadına göre; Güney Kürtçesinin (Sorani, Gorani, Kurmanci) de İndo ya da İran kanadına göre biçimlenmiş olmasıdır. Bu büyük farklılaşmalar, ulusal açıdan bir olumsuzluğu ifade etmelerine karşın, dil-bilimde önemli bir araştırma alanı oluşturmaları açısından, aynı zamanda olumlu ve çok değerlidir.

Merkezi Dersim ve kökende Horasan bölgesi olan ve Fırat-Dicle ırmaqları boyunca güneye doğru gittikçe daha seyrek konuşulan, bu yöne gidildikçe diğer dillerin etkisiyle daha çok farklılaşan Kuzey Kürtçesi, **kökene itibarıyla** geçmişte bütün Kürtlerin ortak konuştuğu dile daha çok yakındır. Bunu, gerek Germen dil kanadıyla daha sıkı bir bağlantı göstermesinden, gerekse Kürtçenin bugün elimizde olan tarihi kaynaklarından ve özellikle de, ilgililerin aktardığı kadarıyla, Avesta dili ile daha berrak bir tarzda örtüşmesinden anlıyoruz.

İlk **büyük** farklılaşmanın başlangıcı olarak, İslam yayılmasının Kür-

distan'a ulaşmasını almak yerinde olacaktır. Nuri Dersimi'ye göre, diğer Kürt bölgeleri (Kürtler aleyhine çok kanlı savaşımlardan sonra, -Abdurrahman Dürre-) İslamiyeti zorunlu olarak kabul etmelerine karşın, Dersim Kürtleri, coğrafyalarının da yardımı ile, İslamiyete direnmiş ve Zerdüştinin devamında ısrar etmişlerdir. Dersim, ya da yeni ve doğru adlandırmamızla Kuzey Kürtçesinin kökenine yakın kalması, bu tarihi gerçek ile daha kolay açıklanabilir. Aşağıdaki şiiri, Nuri Dersimi aktarıyor. İslamiyetin yayılmasına karşı direnen Zerdüş Kürtleri tarafından yazılmıştır ve İS 669 tarihini taşımaktadır. *

*Hürmüzgan ruman atıran kujan
Hoşan şareve qevre gevregan*

*Zorkeri Arep Kurdine Habor
Gihane pala peşe şarizor*

*Jin û kenikan ve dil beşinan
Merdi aza dilen ji ruy hevinan*

*Revişte Zerdest, maye beedest
Bizika na kit Hürmüz ve hiç kes*

Bu şiir, Zerdüştinin, Kürtlerin vücudunda çağdaş dinlere karşı doğal bir din olarak direnç göstermesinin yanı sıra, Kürt dilinin kökendeki birliğini göstermesi bakımından da önem taşıyor. Bir konuya değinmeden geçemeyeceğim:

Bugünkü Dersim'de geçerli olan İslam Aleviliği, İslam'ı Zerdüştinine inanılması güç bir başarıyla uyarlamış bir yaşama biçimidir. Dersimliler inanclarına bir göz atalım:

Dersim'de belirli büyük dağlar kutsaldır. (Dahası, Kuzey Kürdistan'da 'dağ' anlamına gelen 'ko' sözcüğü, 'co, cot' = 'ko, kot' = 'tanrı', ve 'coolich = tanrısız, kutsal' (-lich, sıfat yapım ekidir) üzerinden 'god = -Gott = tanrı' sözcüklerine dönüşmüştür. (Sonradan gelen '-d' ve '-tt' sesleri, Germen dil kanadının genel gelişim kurallarına uygundur. Sonu sesli ile biten tek ünsüzlü sözcüklerin arkasına sessizler gelerek sözcükleri kapatır.) Duzgın, Jele, Buyere ve Munzur dağları kutsaldır.

Dersim'de belirli bütün akarsular ile dağ gölleri ve belirli su kaynakları kutsaldır. Buyere dağ gölü, Munzur, Pülümür ve Karasu ırmakları kutsaldır.

Dersimliler ay ve güneşe 'Ya Oli-Muhammed' diyerek dua ederler. Güneş ve ay kutsaldır.

Dersimlilerde ateş kutsaldır. Kirli yerlere ateş yakılmaz. Ateşin yakıldığı ocak kutsaldır. Kötü düşler, kimseye anlatılmadan önce ateşe ya da suya anlatılır. Dedeler ya da 'pir'ler, dini ayinler sırasında ateş parçalarını ellerine ya da ağızlarına alarak coşku-yu son kertesine vardırırlar.

Bütün bunlar, binyılların yaşama biçimini korumuş bir Dersim gösteriyor ve bu, dilsel değişim ve gelişimin yavaşlığını da açıklıyor.

Dersim Kürtçesinde en büyük değişimleri ve dönüşümleri yaratan olaylar üç ana başlık altında toplanabilir:

* Nuri Dersimi'nin çevirisi ve belirlediği tarih tartışma konusudur.

1) İslamiyetin yayılması, 600-700 yılları,

2) Yavuz Selim'in Şii-Alevi katliamları sırasında Türk Alevilerinin Dersim'e sığınmaları ve Aleviliğin Dersim'de böylece yerleşmesi,

3) 1938-1939 Dersim katliamı ve sonrasında Dersim bölgesinin insan-sızlaştırılarak bura Kürtlerinin aile aile batıya sürgün edilmeleri. Bu sonuncusu, Dersim Kürtçesine en önemli darbeyi vurmuş, bu etki 1980-90 faşizmi ile perçinlenmiş ve Dersim Kürtçesi unutulmaya yüz tutmuştur.

Yine de, Kuzey Kürtçesinin soylu bir direnişi ile karşı karşıyayız. Hâlâ bu dilin hemen bütün sözcükleri derlenebilir ve bunlar Kürtçenin ve Genel dilbiliminin hizmetine sunulabilir. Bu sorumluluk, Dersim Kürt aydınlarına düşüyor.

Ses kaymaları hemen hemen her dilde, özellikle yazının yoğun olarak kullanılmadığı dönemlerde meydana gelmektedir. Bu dönüşümlerde, diğer bütün dönüşüm ve değişimler gibi, coğrafim sosyal, iklimsel vb. bir çok faktör etkili olmaktadır. Bugün ülkemizdeki haklı özgürlük mücadelesi, bu açıdan bakıldığında, Kürt dilinde birliği de sağlayacaktır.

Bütün olumsuzluklara karşın, Kuzey (Dımılı-Dersim) Kürtçesi ile, gelişmiş Güney Kürtçesi arasındaki bağ, sanıldığından da çok güçlüdür. Dersim Kürtçesinin korunması, büyük ölçüde bütün Kürtçenin korunması anlamına gelmektedir.

Ben şu anda olaya ancak dilbilimsel açıdan yaklaşıyorum ve bu konuda bir sınırlama yapmak zorunluluğu duyuyorum. Dersimlilerin uluslarına yabancılaşmaları ve Alevilik olgusunun sömürgecilerle kullanılması şimdilik konumuz dışındadır. Bu yazımı, genel bir nitelik gösteren ses kaymaları ve sözcük örnekleri ile bitirmek istiyorum.

1) Ünsüz Kaymaları:

Kuzey Kürtçesi

v	sesi	b	sesine dönüşmüştür.
(velg = belg, va = ba, ver = ber, vozdayen = bazdan = bazin, vb.)			
z	sesi	j	sesine dönüşmüştür.
(zar = jar, zehr = jehr, zi = ji, pézn = pejn, v.b)			
c	sesi	g-j	sesine dönüşmüştür.
(ca = gah, çel = gel, çelik = gelek, cerayen = geran, cini = jin, cer = -jer, cor = jor, v.b)			
s	sesi	ş	sesine dönüşmüştür.
(ses, serm, sewe, sık, sözcükleri; şeş, şerm, şev, şik, sözcüklerine dönüşmüşlerdir.)			

Güney Kürtçesi

2) **Ünlü Daralması** : Ses kaymaları bu kadarla kalmıyor, daha ender rastlanan, belirleyici olmayan ama oluşan ses kaymaları da vardır. İkinci önemli farklılaşma ise ünlü daralmasıdır. Güney Kürtçesi olabildiğince sözcükleri ünlülerden arındırmaya eğilimli olmuştur. Aşağıda verilen sözcüklerdeki sesli daralmalarına ve anlam kaymalarına dikkat ediniz:

Kuzey Kürtçesi

Türkçe

Güney Kürtçesi

Türkçe

ax	toprak	ax	toprak
banek	uysal	banek	alışkanlık
tadan	çevirmek	baden	çevirmek
balışna	yastık	balışne	minder
berjin	başucu	berzin	yastık
adır	ateş	agir	ateş
ask	alın akıtmalı	ask	ceylan
pare	bölüm, kısım	pere	bölüm, kısım
bare	pay, üleş	bir	pay, üleş
berx	beyazlı, alaca	berx	kuzu
vore	kar	berf	kar
voreke	kuzu		
bext	onur (yalnızca bir-iki deyimde)	bext	onur, şeref
berik	kürek kemiği	berik	cep
cendeg	ceset	cendek	beden
şiliye	yağmur	şili	özsü
singdor	sınır	sing	tahta kazık
roten	satmak	firotin	satmak
dıdan, dızon	diş	dran	diş
dorme	çevre	dor, dormedor	çevre
sond werden	yemin etmek	sund xwarin	yemin etmek
singdor dan	sınır çizmek	sinor danin	resmetmek, çizmek

ZMAN, ÇAND Û GEL

F. Huseyn Sağnîç

Gava gelek dîl bû û kete bindest, zman û çanda wî jî pêra dîl dibe û ew jî mîna gelê xwe bindest dikeve. Ji bo domandina bindestî, karbidest û nokerên netewê serdest bi hemî fonfînekên (palavra) xwe radihiyne zmanê wî gelê bindest. Deman zman hate pşavtin, çand jî pêra dipişve û berze dibe, diçe û di vê tentêlêda ew gel êdî ne kêra xwe tê ne jî weca gel û netewên gerdûnê têda dimîne. Lewma gelên gerdûnê digel zman û çanda xwe ya gelêrî endamên yek gewdênin. Gava endamek nexweşbe, brîndarbe, yan jî gewdê bikeve ebdamên din gîşk zededar (sakat) dibin û peyêira xwe (wezîfa xwe) bê kêmasî nikarin pêkbinin.

Çanda gel bi zmanê gelêr (millî) pêktê. Zmanê gelêr qaydên xwe yên taybetîye li ser lingan radiweste (dikeşîne). Her peyv û her qayde endamekî zmane. Dema yak ji wan peyv û qaydan (kural) jî zman ket, zman jar, nesax û xzan dibe û bivênevê bi peyvênbiyanî cîyên wan tene teji krin. Bi vî awayî zmanekî tevlêhev û nesax tê hmatê. Di zmanê tevlêhevê ne saxra rêyek drist naçe çanda gelêr? Ji alî her kesve tê zanîn ku zman heya bi peyv, qayde û hevokên (cümle) tekûs (mükemmel) neyê bikaranîn zan (bilim), wêje (edebiyat), pîşe (sanat), çand û êd. drist pêknayên. Bi drist pêknehatina van, gel û cvat paşve dimîne û naghîje hemdemên xwe.

Xwendevano! Lêzimno! Hevalno! Hogirno! Brano! Hûn dizanin çendî çend salin ku gelê Kurd bindeste. Zmanê Kurdî jî zmanê bindestane. Pêşî di rêya ola îslamêra û dûra jî di rêyên rêzanî (siyasi) ra gelek peyvên Kurdî hatine winda krîn û di cîyên wanda peyvên biyanî bê kêmasî cîyê peyvên gelêrî yên ketî nagirin. Bi minbe divê demek zûtir em xwedîtî li zmanê xwe yê gelêr bikin. Bi vî

zmanê tevlêhevê peyv winda em nagihîjne gehînekek tekûs. Bêweku Di cîyê "peyv" da kelîme, di cîyê "gel" da xelq, di cîyê "hevok" da cümle, di cîyê "dabaş" da qal û behs, di cîyê "artilandin, daneber" da takmîş krîn, di cîyê "pişkavtin" da sökmuş krîn, di cîyê "nîvan" da yatak, di cîyê, di cîyê "serek" da Reîs, başkan û êd. cî girtine û jî alî gelve jî tê bikaranîn. Maqey geleke wlo bimînî? Ez dibêjim na. Divê bê sedem (sebeb) tu peyvên biyanî neyêna bikaranîn. Lê ji bil wan peyvên navnetewî û wan peyvên ku bi Kurdîya wan ne hatî dîtin.

Nexu peywiste ku em li peyvên Kurdî yên winda bûyî bigerin û ew lba me peyda kir û dît, divê, bêxîne xebatê, bikarbînîn. Xwendevanên me jî divê hindek zor bidin xwe û hîne peyvên xwe bibin ku zmanê me fetile dewlemendiya xwe ya berî. Bi vî ewayî emê zûtir bigihîjin şehrezayê.

• Peywir (görev) a me lêgerana peyvane. Ne peyv çekirine. Divê em peywira xwe qenc bizanîn. Lewra destborîya me di çekirina peyvana nîne (tune). Destborîya çekirina peyvyan yan gel bi xweye yan jî di bervedarîya (wekaleta) gelda aqedemîya zmêne. Divê pir haydarbîn ku destê xwe drêjê peywira gel û aqedemîyê nekîn. Heke em destê xwe ji peywira xwe zêde drêj bikin, mitliq ji kêr hatinê zêde emê zmên biherifînin.

Heke doza me ji gelê xwera şol krine, di zanîna minda rêya rast eve û heker doza me rêzanî (siyasi) û xwe dane pejirandin (qebûl krin) be, divê bizanibîn ku li pêşberê dîrokê emê berpirsyarbîn. Lewra ji nû bi vî awayî tevayî derdikevîn bêşber gelê xwe û gelê me jî bi mafedarî karên drist ji me dixwaze.

Yek jî divê domeka drêjda ku em

di bin tesîra zmanên biyanîda mayîne me rasnivîsa (imla) xwe ji berze krîye. Bêweku em ji "şkinandin" êra şkinandin, ji "stran" êra sitiran, istiran, ji "bra" yêra bira û ed. dibêjin. Bi minbe ya rast ewe ku ev peyvên wsan gava bêne bikaranîn divê pêşî yan bi hevaleyê bidîne gotin yan jî em bi xwe van celebên peyvyan bi lêv bikin û qenc ji guhdarî bikin ka çi deng tene guhên me gorê wî gav bavêjin.

Ya duwemîn hinde mrov nemaz ewên bi Erebi xwendine dibêjin ku: "dî dî devê meda dengê "xê, eyn û xeyn" a Erebi jî heye û divê jêra çarek bête dîtin". Qet nab jin ev deng bi zora seydayên olî ketina devê me, diserda ji hezarê jortir sal borîne, hê jî gelek ji me wan dangan bi hêsanî nikarin bi lêv bikin. Divê bête zanîn ku dî devê meda ew deng nînbûn (tunebûn) û paşî ketinê.

Sêyemîn hinde jî "madem ku zmanê me ji malbata Hindî-Avropaye, divê rasnivîsa me jî wlobe" dibêjin. Ez jî wan dipirsim mîna zmanê kîjanî? Qay Hindî-Avropayî gîşk rasnivîsên wan mîna hevin? Na ne mîna hevin. Xwedivanên hêja ez dibêjim divê rasnivîsa me mîna zmanê me û ji dev derxistina gelê mebe.

Ez bawerim ku hê jî kes me bê kêmasî û bê çewtî nikare nvîsek têgihdar binivîse. Divê heya ji destê me bê, çewtîyan nekîn û kêmasîyan jî nehêlin. Lê divê pir jî jê netirsîn. Lewra ewê şol bike mitliq wê kêmasî û çewtîyên mriyan û betalan tenî tunnin. Ku betalî ne kêmasî û çewtî bit. Li nik min betalî bi ser xwe çewtîyek mezine.

Yek jî divê çavnebarîya çavnebaran jî ne tirsîn. Nemaze netewê bindest çavnebarên wî tewr pirtir û diwartirin. Çavnebar tucar li drist kri-

na çewtî û kêmasîyan naxebitin. Lê dixebitin ku rastîyan çewt bikin û bi lêp fonfînekan bidin nîşa mrovan.

Qenc bala xwe bidinê netewê ger-dûnê bi sedan salin ku li sererast krina zamn û drist krina rasnivîsa xwe dixebitin, lê hê jî ne qedandine. Lewma peyvên nû derdikevin û qaydên winda dixwiyên, zman jî gorê wan drûv distîne û xwe nû dike. Xebata li ser zmanê Kurdî hê nûbere (turfandaye). Bi vê gotinê ez emeka wan camêran berî me ku li ser zman, çand û wêjeya Kurdî xebitîne û pirtûkên qenc ji mera hiştine înkaran kim. Bizanin ku ewên berî me xebat krine gîşk li bal min pîrozin. Xebata wan mîna çaran rohnî daye me. Lê belê hejmarên wan camêran hindikî û di nêv bê çarêda xebitîne. Ji ber vê yekê ew xebata pîrozê granbaha stewr û bê ber mane. Gumandarim xortên me yên nûciwan dê van kêmasîyan jî teji bikin, me dil şad û bextîyar dikin û gîyanê wanên berî jî vejînin. Bimînin xweş.

*Hûn hêjî kêf xweşin ji ronîya
ezman?
Hûn ê hê jî dernekevîn ji vê ava
şêrîn û germ
Ew ê qey tim daristan Wê bi
parêze bê rawestan
Hûnê hêjî bi vî hawayî xwe bi
ewliqînî?
Kanî ji sibê re nanê we?
Dinya jî ji we stendina mafê we
dipê
Gilî kirina we di pê, û çarê
anînên we
Hêvîya we ya dawî bi we re ye
Ji anîha û pê ve nêzik e çend
dilopên
Ku ji derya yê hatiye stendine,
pê ne ewiqin,
Zinhar nêzikî wî nebin ha.*

Berthold Brecht

PÎŞE YA GEÎÊ KURD

YETKÎN

Pêşî li wirjîna mîrovî pêşî li Mezrabotan dest pêkirîye. Vekolînkar dibêjin kû pîşe jî pêşî li wir destpêkirîye. Vekolînkarên Kurd û yên biyanî ku pir bi nav û deng, ew û pîrî vekolînkaran dibêjin ber û xalîça pêşî Kurda çekirîye. Kurda ber û xalîça çekirin û pir pêşve birin, ji hezar salan şunde gelê din ji Kurda wî pîşeyê hînbun.

Kurd gava dest bi jîne kirin ji bo lixwe kirinê, xwarinê, vexwarinê û ji bo cîbuna dest bi vekolînê kirin. Pêşî jî zila ber çekirin div re heywan xwedîkirin, ji hîrî û mûyê wan ber û xalîça çekirin. Vekolînên arkolojîyên li ser-Mezrabotan hatiye çekirin B.Z. 2400 salan da tezgahên xalîça derxistine holê. Mijûliya zanîyara gîştê eve ku welatê ber û xalîça Agirî û derdora wî ye. Livendara kû xalîçek tê çekirin ji navê wî re dibêjin "GAVE" wek poste û jî wî awaye derbasê xalîça kirin.

Pîrî vekolînkaran ber û xalîçeyên Kurda ji aliyê babet û nûser wekok ravadidin. Vekolînkar j. ITEN ber û xalîçên Kurdan ji B.Z. hezar sal berê vekolandiye, Marrîtz dibêje kû gelê Gireke ji ber motîva beren Kurdan girtiye.

Heşî hinde vekolînkarên xulamên-kedxwaran(i) pîşe ye Kurdan wek ê Faris, Azerî an jî ê Tîrka rava didin. Lê çî heye ku zanayîya xavkirin û nînkurî dîrok dîdarî dike ji wê yekê ev girtin wê bin bikeve.

Îsal li gundekî Urfayê di vekolîna arkolojî de tiştê ku ji bin erdê derxistin ew ji raja me didin kû, di wî waxtê de Kurd di pîşe de pir pêşve bune. Gelê Girek di pîşe ya sifir de pir pêşve çubun, lê Kurd pîşe yê jê girtî ye û pir pêşve birîye. Îro jî di bakurê Kurdistanê de li bajara Meletîye, Erzîcanê AMEDÊ pîşeya sifirê pir pêşve ye.

Wan, Bîtîs, Erbîl, Senneh, Savulbulag Kurda ava kir, di nava dîrokê de jî pîşe li van barajan pir pir pêşve birin. Li van bajarên bi taybetî pîşe yê çerm, maden û dar pir xurt kirin. Gelê Kurd di gotinê pêşiyê yê jî dide xwyakirin ku pir rumet dan pîşe "Hûner wek gustîla zêrê, di destê kê de be birçî namînê"

Em dixwazin kû pîşe yê gelê Kurd berhev bikin. Em ji we xwendewanên heja daxwazin ku, divê çî di destê we de hebe, hun ji me re bişînin.

FOLKLOR

Îrfan ÖZTÜRK

Folklor, şaxekî zanistê, yê ku bi berhemên çandî yên ku neteweyekê, an jî komeka gel a li heremeke xwerû (taybetî) jiyaye û di pêvajoya dîrokê de afirandiye re mijûl dibe. Folklor vê mijûlbûna xwe bi azînasî (metod) û endazyariyeke (teknîk) xwerû berhev dike, diferisîne û vedikolîne.

Peyvoka folklorê di sala 1846'an de li Brîtanya, W. J. Thomas bi kar anîye. Peyva "folklor" jî 'folk' Gel û 'Lore' Zanîne pêkhatiyê. Bi vî awayî folklor tê wateya 'zanîna gel'.

Kevneşop û anane, çîrok, xeberok, manî, hunerên destan, lêyistikên gel û kirûyên hwd. dikevin gerdûna lêgerîna folklorê. Lê folklor, di vê lêgerînê de ger dûrî metoda zanistî û wanekî (nesnel) be, taybetiya xwe ya zanyariyê winda dike û jî xwerûbûna xwe dûr dikeve. Tu mirov, civak an jî ramyarî nikarin xwe jî folklorê bibirrin. Folklor, jî bo welatên bîndest yên ku şerê serxwebûnê didin gelek giring e. Ji bo ku neteweyek di warê çandê de yekîtiya xwe pêk bîne divê li ser folklorê xwe jî bixebite, jî ber ku nîrxên folklorîkî xwedî rola yekkirina çandê ne. Folklor, jî aliyê din ve

jî nasnameya neteweyekê derdixe holê.

Daxwaza burjuvazî ew e ku folklorê bi dansa gel a ku naveroka wê hatiye valakirin sînora bike û welê bide nasîn. Di welatê me de jî dagîrkeran mîna hemû nîrxên me yên netewî, nîrxên me yên folklorîkî jî talan kirine, jî nave-

Nîrxên ku gelan di pêvajoya dîroka xwe de, ber bi pêşerojê ve afirandine; bingeha hemû prensîp û rengên ku jiyana wan pêhatiye sererastkirin ronîdikin û ev jî qadên çanda wan in. Hemû bûyerên konevanî, civakî, hunerî û zanistî dikarin li gor kokberdan û kûrbûna xwe ya di nav van nîrxên dîrokî de xurt û tekûz bibin.

Folklorîstên Kûrd; pêwîst e bi azînasî û metodên zanyarî li ser nîrxên neteweyan ên folklorîkî lêgerin û lêkolînan bikin û berhemên xwe pêşkêşî kêfxweşî û dilgeşiya gelê Kurdistanê ya hemdemîn bikin, ev girîng e armanca yekemîn were dîtîn. Di vê xebata xwe de, folklorîstên Kurd divê him li hevberê dagîrker û mêtîngeran, ku nîrxên gel ên folklorîkî jî mirovên Kurd û axa ku ew li

rok û xwerûtiya wan dûr xistine û weke qalpazaneke bêpaye û gelekî xerab texlît dikin û bi awayekî erzant û bê naverok dixin meza ta civata ku hatiye bêbîhistok û tebatîkirin.

Folklor ne tenê weke ku hêzên serwer (serdest) nîşanî me didin jî diraxetiya mirûcan (figuran) pêk tê. Kirûyên folklorî di nava wan kesên ku ew afirandine û li erdnîgariya ku ew mirov lê dijîn digihîjin wateya xwe ya rastî.

ser hatine afirandin dûrdixin, benasname dikin û bikartînin û him jî li hemberê xwefiroş û bazirganên çandê têbikoşin. Her weha li pêşberê wan kesên ku dixwazin nîrxên gel ên folklorîkî di nava dîtîn û lîbezîkbûnên feodalî de girêbidin, bidin rawestandin û pêşiyê li pêşveçûna wan bigirin; divê dîtînen pêşketinî, berhem û afirînokên şoreşgerî werin derxistin. Divê neyê jî bîrkirin ku yek divêtiyên netewebûnê jî yekîtiya çandê ye.

LI SER PÊŞVE ÇÛNA WÊNE YÊN KURDÎ

FEVZÎ BİLGE

Wekî tê zanîn çand, huner û wêje ji aborî û cvakê nayê qetandin. Pêşve-çûn, bi hêz û têkiliyên hilberiyê grêdayiye. Hêz û têkiliyên hilberî çiqas pêşve biçe çand, huner û wêje jî hewqas pêşve diçe û xurt dibe.

Kêjan hêz dewletê di dest xwe de bigire ew mihra xwe li bin çand û hunerê jî dixê. Di cvakên xwedî çîn de çîna serdest re, civakên sosyalîstan jî ji çîna karkeran re xizmet dike.

Gelê Kurd jî weke gelê cîhanê di gelek qonaxan de dervas bûye. Hezar salan di bin destê mijokan de, di bin hûkmê zilm û zordariyê de her

dem jî bo hebûnê xwe têkoşîn daye.

Kurdistan welatekîwisa-ye ku bi hezar salan li bin lingên mêtîngehkar an de hatiye perçiqandin. Gelê Kurd li hember wan zilm û zorda-

li tu ciyê bê mûzîk û leyz ne maye. Dema hêrs yan jî şah bûye, dest avêtiye guhê xwe û bi rastî gelek stranên hêja û tekûs pêkaniye. Ji bo pîşa nivîsandin û xwendinê tiştên wilo gotin gelek kotek e.

Çanda kurd pêşber dêriz bûnê rawestaye û ji ber vê rawestanê çandekê berxwedankar aniye holê. Ji bo zilm û zordariya dijmin li ser çanda me bê tesîr bimîne, divê bi her awayî li çanda xwe xwedî derkevin, pêşve bibîn û bi parêzîn. Li hember çanda xwe biyanî man, xeterek pir mezin e. Ev xeter hêj ji gelek zelal tê ditin. Ji bo ku gelê Kurd ji pîşe û çanda wî bi-

Tabloyek bi navê HELEPÇE, ji wêneyên wênevanekî MKMê Mahmut NAYIR

riyan xwe avêtiye çîyan û ji bona hebûna xwe berdewam bike, di çîyayên xwe da asê bûye. Ji ber vê yekê di nav Kurdan de nivîsandin, xwendin û xêzkirin gelek pêşve ne çûye. Bi pêşveneçûna wan, pîşa nemîşê jî paşva maye. Derketina çîyan tesîr li jîna wan yê civakî jî kiriye ku ji nû ve hûnaka eşîretî despê kiriye. Di pêşveneçûna nemîşê de tesîra ola îslamê jî dixwiye. Lewra di ola îslamê de nemîş çêkîrin qedexeye.

Vajiyê vê yekê mûzîk û leyzên gel pir pêşve çûye. Gelê Kurd tu dem û

de dûr xistin û biyanî kirin, hêzên serdest bi hemî hêzan ve defa hewarê lêdixin.

Bê guman bê şik ji bo biyanî neketina çanda xwe berxwedanê didomînin lê divê em wan tenê ne hêlin û alîkariya wan bikin. Heker bi nivîsandin û xêzkrin nebe jî stran, lewje, blîte nexş û nimîşên li ser ber û xaliçan, govend û bi kurtasî çanda gelê me heya îro xwe ji her awayê pêşavtina Tirk, Acem, Erebi û emperyalîstan parastîye. Lê ne bes e. Divê em bi nivîsandin û xêzkrin alîkarî bikin.

Li pêşber pîşe û çanda me niqtek grîng jî heye. Ji ber ku rizgariya Kurdistanê bawer nakin hinde hêzen reformîst, ne ji dil xwe nêzikê pîşe û çanda me dikin û ji çêkîrinê zêdetir di herifînin (xira dikin).

Çawan tê zanîn, xwedî derketin û hûnikandina pîşe û çanda me ya gelêrî (mîllî) û neketina wê li destê paşkoxan (xayînan) li ser nivîskar, pişekar û xêzkarên welatperwer peywi- rek girîng û gran heye, divê demek zû dest bavêjinê pîşe û çanda xwe dewlemend bikin û bigihînin hindava çand û pişeya cîhanê.

Di van demên dawî de li vê mjarê da (konuda) hindek gavên ji dil hatine avêtin û pê dizanîn. Mînak: di Stanbol da Navenda Çanda Mezopotamyaya jorîn vebûye û sazende, wênesaz (ressam), şanovan (tiyatrocû) dengbej û êd digihîne.

Di hawêr me da hinde merî, ji ber kû me çanda gelêr hildaye destên xwe, rexnên çewt dikarin bikin, lê em dizanin ku rêya gihîjtina çanda gerdûnê, di nav pêşveçûna çanda gelêrî derbas dibe.

Wênesazên me di Navenda Çanda Mezopotamyaya jorîn de li pê hev wênan ridixin û nîşanê gel û wêneperweran dikin û yên nû jî saz dikin. Navend, şagirtên nû jî digihîne û ji bo mûze vekirina wênanê Kurd xebatek grîng didomîne.

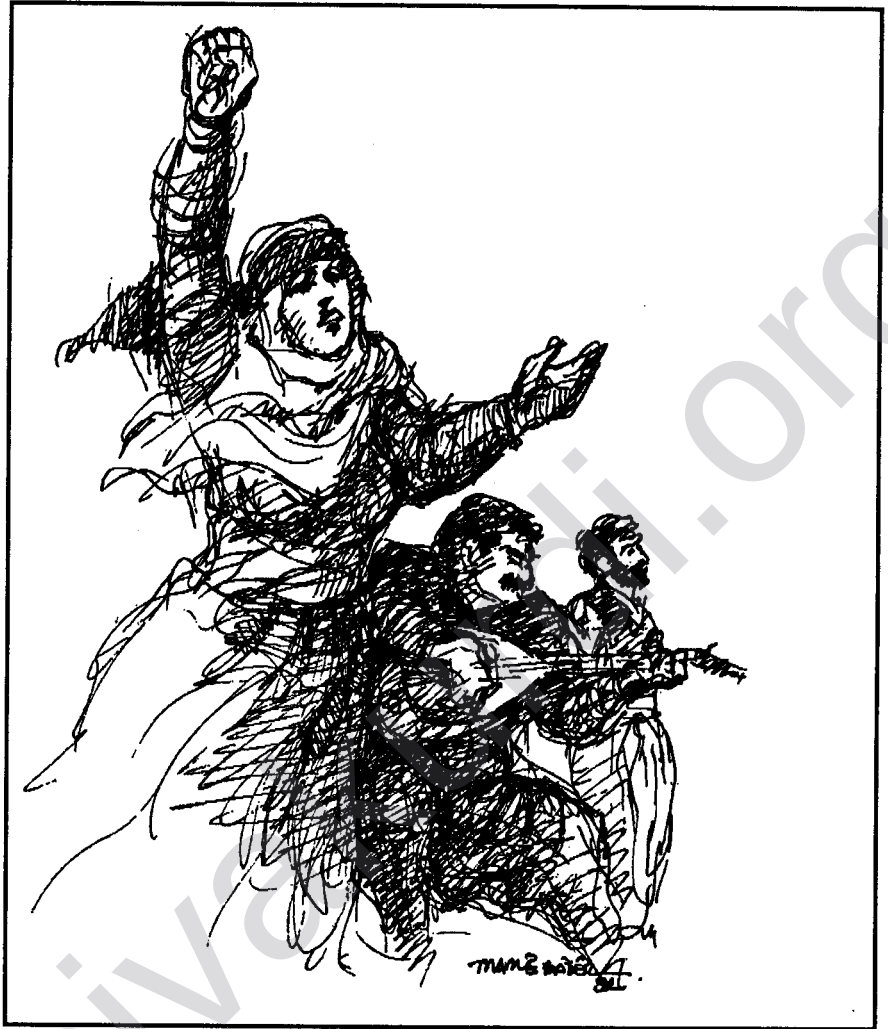
Êdî wênesazên Kurd domanekek nû qefilandine. Wênesazên Kurd êdî xwe nasîne û ji wênesaziya Tirk, Acem û Ereban derketine. Digel vê yekê bi kesîtiya xwe li gihîjtina wênesaziya gerdûnê dixebitin û di wê rêyê de gavên pir mezin davêjin. Serketina wan daxwaza me ya pêşîn e.

MEMYAN E

Straneke Kurd a kevn e. Straneke keçên ku xwarinê ji paleyan re dibirin, ên ku diçûn bêriyê an jî yên ku diçûn pesarên ji bo berhevkirina pincaran ev stran weke ku xwezayê tîne ziman, bi vî awahî diavêtin ber hev û din.

Ew stran: Li Kurdîstana bakur, li herêmên Werto, Xinis, Çewlik(Bîngöl), Agirî(Girîdax) û Qersê tê gotin. Her çiqas di nav wan herêman de cihêti jî hebe hema hema wekî hev in.

Ev strana jêrê li gorî herêma Werto hatiye notakirin.

MEMYAN E

Mem yan e Mem yan e lo lo Mem yan e Mem ya ... ne
Sin gê zer zo za ... ne

*Memyan e Memyan e lo lo
Memyan em bixwene
Memyan Memyan e lo lo
Singê zer zozan e*

*Ava ji gelyê sor tê lo lo
Sê Suwar ber bi gund tê lo lo
Hey wax yara min tûne lo lo*

*Avê ji gelyên kur tê lo lo
Em wan ava naxwin lo lo
Bîna masiyê hur tê lo lo*

PEYVÎN...RÖPORTAJ...HEVPEYVÎN...RÖPOR

*Yukarı Mezopotamya Kültür Merkezi'nin müzik gruplarından
Koma Mezra Botan ile yaptığımız röportajı yayınlıyoruz.*

REWŞEN: Neden grup çalışması, neden Koma MEZRA BOTAN?

Koma MEZRA BOTAN: Kolektif çalışmaların daha sağlıklı, daha kalıcı ve daha verimli ürünler ürettiğine inandığımız için, grup çalışmasına yöneldik.

Adımızın MEZRA BOTAN oluşu

Koma MEZRA BOTAN: Kürt müziğinin zengin ve köklü geçmişini irdeleyip günümüz Kürt halkının dinamizmi ile birleştirerek çok sesli, toplumsal ve politik bir müzik anlayışına sahibiz. Bunu yaparken kendimizi hapsedmek istemiyoruz. Müziğimizin sınırı yoktur, tıpkı ekonomik ve politik mücadelelerde olduğu gibi. Ancak, ulusal özden uzaklaşmamayı da hiç bir zaman gözardı etmiyoruz. Ak-

Yapıtlarımızda, Kürt ulusunun gelişmesinin önünü tıkayan kör düğümlerin açılmasında rol oynayan olay ve kişileri, sanat anlayışımız içinde yorumlamaya çalıştık.

REWŞEN: Kürt müziği popülerleşme aşamasında. Bunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Koma MEZRA BOTAN: Bugün verdiği varolma mücadelesi ile, dünyanın gündemine giren Kürt halkının her hareketi, ilgi odağı olmaya adaydır. Böyle bir durumda, leş kargalarının kişisel çıkarları doğrultusunda her alanda olduğu gibi, müzik alanında da pay kapma kaygısı içine girecekleri açıktır. Bu kişiler, salt ticari olduğu için, ulusallığı hiç düşünmeden müzik! yapacaklardır. Bu müziğin; yoz kültürün yarattığı, piyasa ihtiyaçlarına cevap verebilecek olması da kaçınılmazdır. Bizim burada yapacağımız şey kaliteli müzik ile bu anlayışı ve piyasayı bertaraf etmek olacak. Bunu kendi başımıza başarmamız söz konusu değildir. Bundan dolayı merkezileşme ve örgütlenme ihtiyacı duyduk. Yine bu konuda halkımıza bir çağrımız olacak. Özellikle kendi ulusal sorununa sahip çıkmayan, arabeskleştiren ve onu kişisel çıkar ve kariyerizmleri için kullanan kişi ve kurumların sahte ve yoz ürünlerine sahip çıkmamalarını, itibar etmemelerini ve almamalarını (kaset, film, yayın organları vb.) istiyoruz. Düne kadar safsan Türk olduklarını söyleyen sanatçıların! bugün çıkıp Kürtçe söylemeleri ve ticaretini yapmalarını hiç kimsenin kabul etmemesi gerekir. Bu kişilere karşı tavır takınmalı, protesto edilmelidirler.

Koma MEZRA BOTAN

ise; M.K.M.'nin kuruluş amacı ile aynı doğrultu da olduğu için. M.K.M. var olan kurumlar içinde bir alternatif oluşturuyordu, biz de Kürt müziğini çağdaş tarzda yorumlamaya çalıştığımız için bu da Kürt müziğinde bir alternatif idi. Bu yüzden kurumla bütünleşmek için aynı adı kullandık.

REWŞEN: Nasıl bir müzik anlayışına sahipsiniz?

sine bu yönü güçlendirme çabası içindeyiz. Çünkü ulusal özden uzaklaşma, kendi özünden uzaklaşmadır. Kendi özünden uzaklaşma da yozlaşma ve ihanettir. Özellikle Sırat köprüsünden geçen bir halkın fertleri olarak bu durum, bizler için çok açıktır. Kendi ulusal müziğimizi çıkış noktası olarak evrenselliğe karışmayı da düşünüyoruz. Kürt müziğini evrenselleştirmek en büyük arzularımızdandır.

REWŞEN: *Günümüze kadar yaşıyan Kürt kültüründe müziğin rolü sizce nedir?*

Koma MEZRA BOTAN: Kürt ülkesi, sürekli işgal ve savaş alanı olagelmıştır. Bu olgu Kürt kültürünün derlenip toparlanmasını, yazılı bir hale getirilmesini olanaksız hale getirmiştir. Hatta zaman zaman yazılı bir hale getirilen eserler de işgalciler tarafından bilinçli olarak imha edilmiştir. Son yıllarda sistemli olarak uygulanan asimilasyon politikası da işin cabası. Bütün bunlara rağmen Kürt müziği ve sözlü edebiyatı bu güne kadar gelebilmiştir. Bu konuda bilinçsiz de olsa dengbêjler çok önemli roller üstlenmiştir. Tarihi olay ve kişileri müzikle belgeselleştirip günümüze kadar ulaşmasını sağlamışlardır. Kürtler müziği o kadar çok seviyorlar ki yarattıkları dinleri, öyküleri, mizahı, acılarını, öfkelerini vb. lerini müzikleştirmişlerdir. Bu da Kürt halkının müzikle ne kadar içli dışlı olduğunu gösterir.

REWŞEN: *Yakında çalışmalarınızın ilk ürünü olan kaset piyasaya çıkıyor. Kasetin içeriğini biraz açıklayabilir misiniz?*

Koma MEZRA BOTAN: Grup olarak çok sevinçliyiz. M.K.M. gibi Kürt kültüründe otorite olacak bir kurumun ilk müzik ürünü vermenin kıvancını yaşıyoruz. Kasetin içeriğinde ise, tahrir olmuş, ulusal yapı ve kişiliği yerle bir eden ulusal kahramanları ve olayları müzikleştirmekle birlikte, yöresel parçalara da yer verdik. Özellikle dünya tarihinde görülmemiş dört özge canın, ateşin ortasında oturup, ateşin oğullarına yakışır bir biçimde alevleri kucaklamaları bizi çok etkiledi ve onları müziğimizle ölümsüzleştirmek istedik. Yine bütün baskı ve teröre rağmen, cenazesinde bile yüzbinlerce insanımızı bir araya getiren Vedat Aydın'ı da unutamadık.

REWŞEN: *Bundan sonraki çalışmalarınız hakkında bilgi verir misiniz?*

Koma MEZRA BOTAN: Halk gerçekliğimizden kopmadan, Kürt müziğinin çok seslilikle zenginleşmesine katkıda bulunarak çalışmalarımızı sürdürme arzusundaız. İkinci kaset hazırlıklarına da başlamış bulunmaktayız.

REWŞEN: *Son olarak söylemek veya ilave etmek istediğiniz bir şey var mı?*

Koma MEZRA BOTAN: Özgürlüğün yolunda buluşmak umuduyla tüm dinleyicilerimizi selamlıyoruz. Onların eleştiri ve önerilerini bekliyoruz.

ÇAR STERK

Roj giran bûn
roj tarî bûn
êdî bese ev ecir
her tiştên me girti bûn ji me
tenê arama me mabu
Serê xwe nakin ber xwe
Wek şêrin bikevin jî esîr
Çar Stêrk şevêkî
gihîşt hevdu bi sondekî
hesinkar Kawa
ji xewa sê hezar salan
rabûn agir dirê ji wan kir
agir pê ket çar caran
jiyanek nû ket girtixana
AMEDÊ

Roj giran bûn
roj tarî bûn
êdî bese ev ecir
çar Stêrk şevêkî
gihîşt hevdu bi sondekî
hewar kirin ji hevalan ra
gotin agirê me bilind kin
venemrînin agir
kî av baveje ew xayin e

Çar Stêrk şevêkî
gihîşt hevdu bi sondekî
ew ala doza me nîn
şoreşger namirin.

LO VEDAT

Wî taqek vekiri bû
dî nava tariyê da
ber bi tîrêja rojê
ew bi bû hav û bira
heval û hogirê gelan
tîrs ketibû dilê neyaran

Lo Vedat Lo Vedat
gel ji bo te sert hildan
gelê me berxwedan
lî himberê gulan
wan zalîman wan xayînan
(Çar havîr dorê AMEDÊ
dengê Vedat bû)

Gulan dibarand
bi lîlînê jinan
bi qêrînê xortan
wek cejnê bu şwîna te
ji AMADÊ heya Madenê
Cim cimi bû ji mirovan
ji her derê welat hatibun
Disgotin

SOREŞ

Nadin me nadin me
Nadin me mafê me
Nadin me em ê bistînin
Bi şer (zor)

Şoreş evîn e
Şoreş kullîk e
Şoreş bo serxwebûn
Bo azadî jîyan e

Mirin wekî bakî dimeşe
Li ser welat
Heta şoreş bi be
Serbixwe bi be welat

Disgotin

Şoreş roja jîyana te ye
Mirin ji bo yê welat
Mirin ji bo yê azadî
Mirin ji bo yê serxwebûn
Tune bûn nîne

Yen ku ji bo şoreşê dimirin
Geş dibin wekî kullîka welat

Disgotin

DERSÊN ZIMANÊ KURDÎ

FARQINÎ

Alfabeya Kurdî alfabeyek fonetîk e, çawa bê nivîsandin weha jî tê xwendin bilî (bêyî) çend awertan. Kürt alfabesi fonetîk olup, ender rastlanan birkaç istisna dışında, genellikle yazıldığı gibi okunur.

Alfabeya Kurdî jî 31 tîpan û yek peyda (diftong) tê holê. Kürt alfabesi 31 harften ve bir diftongdan oluşmaktadır.

Alfabeya Kurdî:

Tîpên girek: A B C Ç D Ê F G H Î J K L M N O P Q R S Ş T U û V W X Y Z

Tîpên hûrek: a b c ç d e ê f g h î j k l m n o p q r s ş t u û v w x y z

Dî alfabeya Kurdî de heşt tîp dengdêr in. Bîst û sisê jî bê deng in. Kürt alfabesinde sekiz sesli harf vardır. Yirmi üçü ise sessizdir.

Celeba tîpên dengdêr: A E Ê Î I O U û

Sesli harfler:

Ji van tîpan jî "a ê î o û" dirêj in. "e i u" kurt in.

Bu harflerden " uzun " kısaltırlar.

Xwendina tîpên dirêj û kurt - Uzun ve kısa harflerin okunuşu:

- A - drêj e : al (bayrak), afir (yemlik), agir (ateş), av (su)
- Ê - drêj e : êzing (odun), êvar (akşam), êrîş (saldırı), êl (aşiret)
- Î - drêj e : îin (cuma), îro (bugün), îsal (buyıl), îşev (bu akşam)
- O - drêj e : ol (din), olî (dinsel), olperest (dindar)
- û - drêj e : dûr (uzak), pûrt (tüy), pût (yem,put), çêbûn (oluşmak)
- E - kurt e : ew (o), ev (bu), erzan (ucuz), evîn (aşk, sevdâ)
- I - kurt e : kin (kısa), bin (alt), din (diğer), jin (kadın)
- U - kurt e : kur (oğul), gur (kurt), kurt (kısa), kum (takke)

Tîpên bê deng : Tîpên bê deng ew in ku bi serê xwe di rêya dengan re dernekevin. Bi tîpek dengdêr re tê derxistin. Sessiz harfler : Yalnız başlarına ağızda oluşmayan seslerdir. Bir sesli harfin yardımı ile çıkarılırlar.

Di alfabeya me de bîst û sisê bê deng hatine pejirandin. Ji vana hinek hişk in û hinek jî nerm in. Albemizde yirmi üç sessiz harf kabul edilmiştir. Bunlardan bazıları sert bazıları ise yumuşak sessizlerdir.

Tîpên hişk: Ç F K P Q S Ş T X

Sert harfler:

Tîpên nerm : B C D G H J L M N R V W Y Z

Yumuşak harfler :

- Ç - Hişk e : çîm (bacak), çem (nehir), çeng (çene)
- F - Hişk e : firok (uçak), filît (isim), fireh (geniş), felat (kurtuluş)
- K - Hişk e : kom (grup), ked (emek), ketin (düşmek), kevn (eski)
- P - Hişk e : pergâl (düzen), pesn (övünç), pêl (dalga)
- Q - Hişk e : qal (bahs), qemer (yağız), qelî (kavurma)
- S - Hişk e : sar (soğuk), seqem (kuru soğuk), sal (yıl), saw (korku)
- Ş - Hişk e : şîr (süt), şît (çita), şer (kavga, savaş)

- T - Hişk e : tiving (tüfek), tîp (harf), ti'al (tembel)
 X - Hişk e : xew (uyku), xewn (rûya), xem (dert), xezal (ceylan)
 B - Nerm e : bar (yük), ba (rüzgar), bav (baba), badan (bükmek)
 C - Nerm e : cîvîn (toplantı), cîran (komşu), cîh (yer)
 D - Nerm e : dem (zaman), davet (düğün), dîlan (halay), dîran (dış)
 G - Nerm e : germ (sıcak), gerdan (boyun), gîlî (şikayet), gel (halk)
 H - Nerm e : hîm (temel), hîv (ay), hêk (yumurta), huner (yetenek)
 J - Nerm e : jar (zayıf), jîn (yaşam), jan (sızı)
 L - Nerm e : lep (avuç), lehî (sel), livîn (yatak)
 M - Nerm e : mast (yoğurt), maf (hak), mêr (erkek, yiğit)
 N - Nerm e : nîr (boyunduruk), nêr (eril), nok (nohut)
 R - Nerm e : rev (kaçma), remîl (fal), rêwî (yolcu), rê (yol)
 V - Nerm e : vala (boş), vir (yalan), vekirin (açmak)
 W - Nerm e : war (yurt), welat (ülke), wan (onlar), werîs (sicim)
 Y - Nerm e : yar (sevgili), yek (bir), yekîtî (birlik)
 Z - Nerm e : zana (bilge), zanîn (bilim), zer (sarı), zêr (altın)

PEYDAK (DİFTONG)

xw : xwarin (yemek), xwîn (kan), xwestin (istemek), xwê (tuz)

Em dixwazin bidin nimandin ku di alfabeya Kurdî de tîpên 'ê, q, x, w, û' hene ku ew di alfabeya Tirkî de tunene. Wekî din kêm zêde ew dengê ku di Tirkî de hene mîna hev tên xwendin.

Belirtmek isteriz ki, Kürtçe alfabedeki 'ê, q, x, w, û' dışındaki harfler, Türkçedekiler gibi okunur.

XWENDINA TÎPÊN 'Ê Q X W û'

"Ê Q X W û" HARFLERİNİN OKUNUŞU

Ê - Êvar (akşam), êzing (odun). Ev tîp di zimanê Tirkî de mîna 'genç, geç, yemek' e.

Bu harf Türkçedeki 'genç, geç, yemek' kelimelerindeki ilk 'e' harfinin okunuşu gibidir. Bu harf "e" ile "ı" arası bir sesi simgeler.

Q - Qad (alan), qet (hiç), qewîn (sağlam). Ev deng di zimanê Tirkî de mîna çend peyvê ku ji zimanê biyaniyan ketiye nav zimanê Tirkî tê xwendin.

Bu ses Türkçeye girmiş birkaç yabancı sözcük gibi okunur.

Mînak : qewm (erebî), qelem (erebî), hwd.

X - Ev deng di Tirkî de tune. Mînak : xebat (çalışma), xanim (hanım), xizan (yoksulluk)

Ev deng di navbêra tîpên Tirkî, 'ğ' û 'h' tê xwendin.

W - Ev tîpa hanê jî di zimanê Tirkî de tune ye. Em dikarin dîsa bi alîkarîya çend peywên biyanî ku ketîne nava peyvê Tirkî re minokiyan bidin.

Kürtçedeki bu sesi Türkçeye girmiş birkaç yabancı kelime ile izah etmeye çalışalım.

Örnek : Vazife (arapça), kavim (arapça)

DÎ DEV DE BELAVBUNA DENGAN :

SESLEİN AĞIZDAKİ DAĞILIŞI :

Tîpên Lêvî	: B F M P V
Tîpên Dranî	: D R S T Z
Tîpên Binê Ziman	: C Ç Ş J
Tîpên Gewrî	: H Q X
Tîpên Nîvê Ziman	: L
Tîpên Difinî	: N
Tîpên Arika Devî	: G K Y
Tîpên Dev û Lêvî	: W

FERHANGOK

aborî	ekonomi	damezirandin	oluşturmak
afirandin	yaratmak	dewlemend	zengin
artêş	ordu	dijî	karşı
asteng	engel, zorluk	dîrok	tarih
babet	layık, tür	encam	sonuç
bac	vergi	endam	üye
bal	dikkat	fermî	resmi
berhem	perspektif	geş	açmak, çoşmak
berhevavêtin	tartışma	girîng	önemli
bersiv	cevap	girs	büyük, ilerleyen
beş	bölüm, kısım	guftûga	müzakere
bexşandin	ödüllendirmek	herêm	bölge
bingeh	temel	hêriş	saldırı
bir	bölüm	hêz	güç
biyanî	yabancı	hilberî	üretim
cihderk	kaynak	hizirandin	düşünmek
cuda	ayrı	hov	vahşi
curbecur	çeşitli	huner	yetenek
çand	kültür	jan	sancı, ağrı
çek	silah	jêder	kaynak
çewt	yanlış	kaş	yokuş
çin	sınıf	kin, kurt	kısa

konevanî	şiya	pêvajo	süreç
kovar	dergi	pêwist	önemli
lec	münakaşa, tartışma	pirtûkxane	kütüphane
lêkerin	araştırma	qedexe	yasak
lêkolin	araştırma	raman	düşünce
maf	hak	rawestin	dinlemek
malbat	aile	rewşen	aydınlık, durum
minak	örnek	rexne	eleştiri
mixabin	maalesef	rojhilata navîn	orta doğu
mizgeft	camî	rûpel	sayfa
navber	ara	saz	düzen
navend	merkez	serkevtin	galibiyet, zafer
navnetewî	uluslararası	sernivîsarî	yazı kurulu
navnîşan	adres	şewr	danışma
netewa ulus		şoreş	devrim
nimandin	göstermek	taybetî	özel, hususi
nirx	değer	têkilî	ilişki
nûjen	çağdaş	weşan	yayın
parastin	savunma	wêne	resim
pejîrandin	seçmek	xeter	tehlike, zorluk
pêşber	karşı	xwerû	saf
pêşeroj	gelecek, ileri	zanava	şive
pêşvebir	ileri götürme	zanistî	bilim

A M E D

Ji ber vê xemla te
Ji ber vê xweşikbûna te
Gelek dil şewitîn
Li ser bejn û bala te

Ji hisreta te
Kûlîlkan şaxdan
Di nava dilan
Bi hêsrâ avdan

Ji bo ku şerm nebe
Dawerivandin dilên xwe
Dilopên hêsrên çavên xwe
Dagirtin bi evîna te

Dûnihirand çiyayê Qerecdax
Li ser evîna me
Li ser şewata dilê me
Ji kezeba şewitî dûniharand

Surra bayê wê
Pêl bi pêl
Himêz bi Himêz
Diket nava zîndan

Li qeraxa çemê te
Gelek çûn sêdarê
Bi hisreta çavên te
Berê xwe dane gorê

Şêst sal derbas bû
Payîz û zivistan
Havîn û buhar
Ji bîr nebû Şêx Saîd

Em ketine dewşê
Em ketine zincîrê
Ne bi sedan
Ne bi hezaran

Xweşikbûna te
Bûye bela serê te
Tu kesekî nabînî
Li hûnkufê xweşikbûna xwe

Ma te Mazlûm nedît
Di heştê û dûda
Li sîh û pêncâ
Li qata çara

Di şeva reş û tarî
Di Nevroza Medî
Xwe daliqand
Bi hesnê zingarî

Tû nabê kanî
Ferhatê devliken
Eşrefê dilbirîn
Mahmudê çavreş
û Necmîyê dilgeş

Di heştê û duda
Li sîh û sis ya
Di şeva hîvdê Gûlanê
Di nav êgirda bûne himbêz

Hestiyên wan
Canên wan
Fikra serê wan
Bi evîna te pevkeliyan

Çima tû napirsî
Li Xeyriyê dilzelal
Kemalê pir delal
Akîfê bêmal
û Eliyê dûlmortal

Ewana jî
Di heştê û dûda
Li sîh û şeşa
Li qatê yekê
Li qatê dûda
Li qatê sisiya
û li qatê çara

Hêdî hêdî
Gav bi gav
Bi çepik û dîlan
Bi dîlok û halan
Berbi te hatin

Dest dane hev
Dil dane serhev
Jimartin roj û şev
Pêncî û heft
Pêncî û neh
Şêst û dudu
Şêst û pênc roja meşyan

Dîsa kes negîhan te
Li pê wan hinkî din meşyan
Dîsa kes negîhan te

Cemal û Orhan'bûn
ên dabûn pêy wan
Çel û neh roja lezan
Li nexweşxanê
Ji te re bûn qurban

Dîsa ber bi te hatin
Bi ben û xeniqandin
Bi kotek û lêdan
Bi dilxweşî û bî mêranî

Necmettînê bira bû
Gelekî cîwanmert bû
Lêdan û kotek
Lê kar nebû

Kanî Yilmaz û Remzî
Xortên serkevî
Zarowên vî welatî
Şêhidên gelê Medî

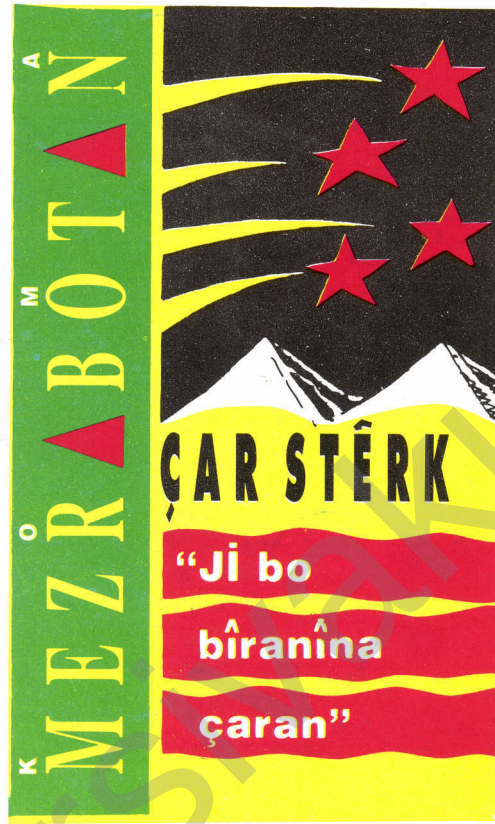
Ameeeeeeeed!
Amed
Em tû carî
Ji te naqerîn
Em te ji kesî re
Nakin yar

Xort, tev ketine dorê
Sed bi sed
Hezar bi hezar
Qefle bi qefle

Ew ê îllam bigihên te
Dest bavêjin gûlikên te
Wê te bikin
Bûka welatê xwe

Tê bibî yara xortan
Tê bibî dayika zarokan
Tê bibî bermalya Medya
Me sond xwariye AMED
Tê bibî bûka MEDYA

Ali TEMEL

Çar Stêrk gihîşt hevdû bi sondeki.
Agir pê ket çar çaran!